

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยกระบวนการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากร
ของชุมชนด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา

สัญญาเลขที่ RDG62N0004

โดย

เบญจมาภรณ์ แดนอินทร์

สนับสนุนโดย

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การ เริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการ ปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของ ตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้้อย่าง เป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการ เปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คน ในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อ สงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การ ทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจน สามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่ง เป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับ ระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึง ไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้าน ก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าว มาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่า ได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็น อย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ปรับรูปแบบ การเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาใน รูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคง มุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วย ให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการ

จึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยกระบวนการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชน ด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำบทบาทหน้าที่เป็นทั้งนักวิจัยชุดโครงการและเป็นพี่เลี้ยงนักวิจัยท้องถิ่นในโครงการวิจัยย่อยภายใต้ชุดโครงการฯ 2 โครงการ ได้แก่ โครงการวิจัยเรื่อง การสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา และโครงการวิจัยเรื่อง การปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตทางการเกษตรเคมีสู่เกษตรปลอดภัยอันจะนำไปสู่การฟื้นฟูวิถีชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรชุมชนต้นน้ำอิง ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

วัตถุประสงค์โครงการ คือ 1) เพื่อศึกษาต้นทุน วิเคราะห์ข้อจำกัด ศักยภาพการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านจังหวัดพะเยา 2) เพื่อศึกษาพลวัตการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวที่เท่าทันกับสถานการณ์เศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนจังหวัดพะเยา 3) เพื่อผลักดันกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสู่หน่วยงาน ภาคีที่เกี่ยวข้องในจังหวัดพะเยา 4) เพื่อสร้างกลไกการเชื่อมโยงผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดพะเยา โดยมีกระบวนการวิธีการสร้างการเรียนรู้การทำวิจัยใน 7 ขั้นตอน คือ 1) การสร้างการเรียนรู้ เข้าใจ เข้าถึง งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2) การสร้างการเรียนรู้การพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3) สร้างการเรียนรู้ศึกษารวบรวมวิเคราะห์ ของดี และศักยภาพชุมชนท้องถิ่น 4) สร้างการเรียนรู้ พลังความร่วมมือภาคีเครือข่าย หน่วยงาน องค์กรท้องถิ่นและชุมชน 5) สร้างการเรียนรู้ปฏิบัติการแก้ปัญหาบนฐานความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 6) สร้างการเรียนรู้สรุปบทเรียน ปรับปรุงยกระดับความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และ 7) การสร้างการเรียนรู้ การสื่อสารและขยายผลคุณค่าความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มนักวิจัยชาวบ้านพื้นที่ตำบลดอกคำใต้และตำบลบ้านเหล่า มีศักยภาพในการดำเนินการวิจัยเพื่อสร้างการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาพร้อมกับชุมชน เชื่อมภาคีเครือข่ายในพื้นที่ได้ หากได้รับการหนุนเสริม เปิดโอกาสให้กลุ่มชาวบ้านมีโอกาส เข้าถึงเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะสามารถพัฒนาคนเพื่อเป็นพลังหรือแกนนำในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต่อไปได้ และจากกระบวนการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและบนฐานทรัพยากรของชุมชนได้ก่อเกิดคุณค่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยาทั้งในมิติของกระบวนการเรียนรู้มิติความรู้ มิติการพัฒนาคนนักวิจัย มิติการพัฒนาพื้นที่รูปธรรมในการแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่น และมิติการสร้างพลังความร่วมมือภาคีเครือข่าย การติดตั้งอาวุธทางปัญญาให้กับชุมชนท้องถิ่นให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง สามารถตั้งรับปรับตัว อยู่ร่วมกันได้อย่างมีพลังและศักดิ์ศรี และท่ามกลางความท้าทายใหม่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงปัจจุบันที่ส่งผลกระทบเชื่อมโยงถึงกันทั้งในชุมชนท้องถิ่น สังคม และโลก ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ด้วยงานวิจัยท้องถิ่นจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาจากฐานรากชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

	สารบัญ	หน้า
	สารบัญ	(1)
	สารบัญภาพและตาราง	(3)
บทที่ 1	บทนำ	1
	1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
	1.2 โจทย์การวิจัย	3
	1.3 วัตถุประสงค์	4
	1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อสิ้นสุดการวิจัย	4
บทที่ 2	แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
	2.1 แนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น	6
	2.2 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน	14
	2.3 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	29
บทที่ 3	วิธีการวิจัย	31
	3.1 กระบวนการและวิธีการวิจัย	31
	3.2 เครื่องมือในการวิจัย	39
	3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	40
บทที่ 4	ผลการศึกษา	41
	4.1 ต้นทุน ข้อจำกัด ศักยภาพการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มนักวิจัย ชาวบ้านจังหวัดพะเยา	41
	4.2 พลวัตการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวที่เท่าทันกับสถานการณ์ เศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนจังหวัดพะเยา	52
	4.3 การผลักดันกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสู่หน่วยงาน ภาคที่เกี่ยวของใน จังหวัดพะเยา	56
	4.4 การสร้างกลไกการเชื่อมโยงผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนใน จังหวัดพะเยา	58
	4.5 บทเรียนการเรียนรู้จากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของนักวิจัยชาวบ้าน	68
บทที่ 5	สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	74
	5.1 สรุปอภิปรายผล	74
	5.2 ข้อเสนอแนะ	77

สารบัญ (ต่อ)		หน้า
บรรณานุกรม		79
ภาคผนวก	ภาพกิจกรรมโครงการวิจัยกระบวนการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดพะเยา	81

สารบัญภาพและตาราง		หน้า
ภาพที่ 4 - 1	การเก็บข้อมูลในชุมชนของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยา	49
ภาพที่ 4 - 2	ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมวิจัยของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยา	50
ภาพที่ 4 - 3	การประชุมวางแผนการดำเนินงานของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยา	51
ภาพที่ 4 - 4	เศรษฐกิจชุมชนบนฐานภูมิชุมชนตำบลดอกคำใต้	54
ภาพที่ 4 - 5	การคัดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในชุมชนตำบลบ้านเหล่า	56
ภาพที่ 4 - 6	การขยายแนวคิดงานวิจัยท้องถิ่นสู่ชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานในจังหวัดพะเยา	58
ภาพที่ 4 - 7	กลไกเชื่อมโยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นพะเยา	68
ตารางที่ 1	ข้อมูลทั่วไปกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา	42
ตารางที่ 2	ข้อมูลทั่วไปกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา	43
ตารางที่ 3	จำแนกระดับการศึกษาของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยา	45

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

จังหวัดพะเยา เป็นจังหวัดที่ 72 ของประเทศไทย ในวันที่ 28 สิงหาคม 2520 ตามพระราชบัญญัติ จัดตั้งจังหวัดพะเยา ให้ไว้ ณ วันที่ 20 กรกฎาคม 2520 ตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือตอนบน มีเนื้อที่ประมาณ 6,335 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,959,412 ไร่ บริเวณที่ตั้งของตัวเมืองพะเยาในปัจจุบันอยู่ ติดกับกว๊านพะเยา เดิมเป็นที่ตั้งของเมืองภูกามยาว ปัจจุบันมี 9 อำเภอ คือ อำเภอเมืองพะเยา อำเภอจุน อำเภอเชียงคำ อำเภอ เชียง ม่วน อำเภอดอกคำใต้ อำเภอปง อำเภอแม่ใจ อำเภอภูกามยาว และอำเภอภูซาง มีอาณาเขตติดต่อกับ จังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอพาน อำเภอป่าแดด และอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภองาว จังหวัดลำปาง และอำเภอสอง จังหวัดแพร่ ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอสองแคว อำเภอท่าวังผา อำเภอเมืองน่าน อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภองาว อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง และมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ ทิศตะวันออก ติดต่อกับ แขวงไชยยะ บุลี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระยะทางเขตแดน 44 กิโลเมตร

การประกอบอาชีพของประชากรมีหลายประเภทอาชีพ เช่น ข้าราชการ ผู้ประกอบวิชาชีพด้าน เทคนิคสาขาต่างๆ เสมียนพนักงานบริการและพนักงานในร้านค้าและตลาด ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือในด้าน การเกษตรและการประมง ผู้ปฏิบัติงานด้านความสามารถทางฝีมือและธุรกิจการค้า ผู้ปฏิบัติการโรงงานและ เครื่องจักรและผู้ปฏิบัติการด้านการประกอบ อาชีพพื้นฐานต่าง ๆ ในด้านการขายและการให้บริการ เป็นต้น แต่อาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่คือ อาชีพการเกษตร ได้แก่ ปลูกข้าวนาปี ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ อ้อย โรงงาน ปาล์มน้ำมัน ปลูกยางพารา กระจายอยู่ทุกพื้นที่อำเภอ เว้นแต่อ้อยโรงงานที่มีพื้นที่ปลูกที่อำเภอภูซางเพียงแห่งเดียว โดยกิจกรรมทางการเกษตรส่วนใหญ่ของจังหวัดพะเยา คือ ปลูกข้าวนาปี มีครัวเรือน เกษตรกรที่ปลูก 58,522 ครัวเรือน และมีพื้นที่ปลูกทั้งหมด 580,630.68 ไร่ ซึ่งอำเภอที่มีพื้นที่ปลูกข้าวมากที่สุด คือ อำเภอดอกคำใต้ 134,981.27 ไร่ อำเภอจุน 115,021.28 ไร่ อำเภอเมืองพะเยา 90,573.06 ไร่ และอำเภอเชียงคำ 71,018.60 ไร่ ตามลำดับ ส่วนการเกษตรที่ทำรองลงมาคือ ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มี ครัวเรือนเกษตรกรที่ปลูก 12,780 ครัวเรือน และมีพื้นที่ปลูกทั้งหมด 183,885.08 ไร่ อำเภอที่มีพื้นที่ปลูก ข้าวโพดมากที่สุด คือ อำเภอปง 95,806.80 ไร่ อำเภอดอกคำใต้ 27,049.42 ไร่ อำเภอเชียงม่วน 26,515.61 ไร่ และอำเภอเชียงคำ 21,921.25 ไร่ ตามลำดับนอกจากนี้จะมีการปลูกพืชไร่อื่นๆ อีก ได้แก่ มันสำปะหลัง 7,347 ไร่ หอมแดง 15,549 ไร่ กระเทียม 7,853 ไร่ ชิง 3,081 ไร่ และไม้ผล เช่น ลิ้นจี่ 16,738 ไร่ และลำไย 57,482 ไร่

จากการวิเคราะห์ศักยภาพและปัญหาของจังหวัดพะเยา พบว่า จุดแข็งของจังหวัดพะเยา เป็นแหล่ง ผลิตทางการเกษตรที่มีศักยภาพ สามารถพัฒนาไปสู่เกษตร อุตสาหกรรม และเกษตรปลอดภัย สามารถสร้าง รายได้และเพิ่มมูลค่าผลิตผลทางการเกษตรที่มีจำนวนมากของจังหวัด เช่น ข้าวหอมมะลิ ลิ้นจี่คุณภาพดี ซึ่ง ปลูกมากในอำเภอแม่ใจ มีผลผลิตสามารถเก็บเกี่ยวได้ก่อนพื้นที่อื่นลำไยพันธุ์ดี และยางพารา นอกจากนี้

พะเยาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีวิวัฒนาการอย่างยาวนานและต่อเนื่อง โดยมีแหล่งโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ อันได้แก่ วัดพระเจ้าตนหลวง วัดลี โบราณสถานเวียงลอ วัดติโลกอาราม เป็นต้น สามารถนำมาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมล้านนา มีความโดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ อันได้แก่ ไทลื้อ ซึ่งเป็นต้นทุนในการส่งเสริม อนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และโครงข่ายกิจกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัด ในขณะเดียวกันจังหวัดพะเยามีจุดอ่อนด้านพื้นฐานทางเศรษฐกิจซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคการเกษตร โดยเน้นการเกษตรแบบเชิงเดี่ยว จึงทำให้ส่งผลต่อการผลิตและกลไกการตลาด อีกทั้งระบบชลประทาน ไม่ครอบคลุมในพื้นที่ การบริหารจัดการน้ำยังไม่เพียงพอ กิจกรรมภาคการเกษตรโดยรวมยังใช้สารเคมีเกินความจำเป็น และยังไม่ปรับเปลี่ยนวิธีการในการทำการเกษตร ก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสุขภาวะของประชาชน และทำให้เกษตรกรมีต้นทุนในผลิตสูง แต่ราคาผลผลิตตกต่ำ ส่งผลประชาชนมีรายได้ไม่แน่นอน ไม่มีความมั่นคงในการทำงาน เนื่องจากรายได้ที่ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายในครัวเรือน โดยเฉพาะในภาคเกษตรซึ่งทั้ง 9 อำเภอจังหวัดพะเยามีหนี้สินในภาคเกษตรสูงกว่ารายได้ในภาคการเกษตรตามลำดับดังนี้

อำเภอ	รายได้	หนี้สิน
1. แม่ใจ	63,298.43	140,216.82
2. เชียงคำ	84,951.94	110,482.11
3. ภูพานยาว	56,241.58	93,254.94
4. ดอกคำใต้	74,206.24	90,011.61
5. ภูซาง	55,083.86	88,221.10
6. เชียงม่วน	54,795.27	81,148.13
7. จุน	71,979.11	79,433.64
8. เมืองพะเยา	44,232.68	74,500.87
9. ปง	68,447.50	68,825.17
รวม	573,236.61	826,094.39

ผลกระทบจากปัญหาทางเศรษฐกิจ รายได้ที่ไม่เพียงพอและหนี้สินที่ประชาชนที่ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นพะเยาได้ทำให้ไม่มีความมั่นคงในอาชีพและการดำเนินชีวิต กลุ่มคนรุ่นใหม่ออกจากหมู่บ้านไปทำงานต่างถิ่น ทำงานต่างประเทศ ฝากลูกหลานไว้กับตายาย ปู่ย่า การสูญเสียที่ดินทำกิน เป็นต้น แต่หากวิเคราะห์ทุนที่มีอยู่ ของจังหวัดพบว่าแต่ละอำเภอมียุทธศาสตร์ วิถีวัฒนธรรมภูมิปัญญา ทรัพยากร น้ำ ป่า และดิน อัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ล้านนา อีสาน ภูไท ลาว ม้ง เมี่ยน ลีซู ลัวะ เป็นต้น ที่สามารถนำมาปรับใช้ พัฒนาสร้างให้เกิดเศรษฐกิจชุมชน ชาวบ้านมีรายได้พึ่งพาตนเองได้ ช่วยเหลือกันในชุมชน โดยการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้ค้นหาคุณค่าของทุนที่มีอยู่อย่างเป็นระบบ สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน และร่วมมือร่วมแรงกัน มีส่วนร่วมในการจัดการภูมิปัญญา วิถีวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนเพื่อชุมชนโดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการค้นหาความรู้ คุณค่า รวมกลุ่มคนเป็นพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นโดยยกระดับคุณค่าของทุนที่มีอยู่สู่การสร้างมูลค่าเป็นเศรษฐกิจชุมชนที่คนในชุมชน

ออกแบบ จัดการและร่วมกันเรียนรู้ ค้นหาแนวทางหนทางการอยู่รอดร่วมกันของคนในชุมชน ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีโจทย์วิจัยหลักที่ต้องการศึกษาและสร้างการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนท้องถิ่นพะเยาเพื่อค้นหาชุดความรู้หนุนเสริมกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา โดยมีเป้าหมายโครงการในระยะยาวที่คาดหวังคือ การใช้กระบวนการงานวิจัยที่มีคุณค่าพลังในการสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชน เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่สร้างรายได้ พึ่งตนเองและเป็นมิตรกับทรัพยากร สิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยที่วัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นจังหวัดพะเยาได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาให้มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพเป็นทุนของชุมชนอย่างยั่งยืนนำไปสู่การพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ อาทิ ด้านเศรษฐกิจ คือ ชุมชนมีรายได้ พึ่งพาตนเองได้บนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นจังหวัดพะเยา สร้างงานสร้างอาชีพ ลดปัญหาการว่างงานของประชากรในจังหวัด ด้านสังคม คือ ชุมชนท้องถิ่นพะเยา และหน่วยงานในพื้นที่ตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมและทรัพยากรในชุมชน ช่วยกันอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสาน มีความสำนึกรักต่อถิ่นฐานบ้านเกิดจังหวัดพะเยา และด้านชุมชน/พื้นที่ คือ ชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน พึ่งตนเองช่วยเหลือกัน ตระหนักถึงปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและหาแนวทางเรียนรู้แก้ไขปัญหาาร่วมกัน เกิดกลุ่มเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นพะเยาที่สร้างความรู้/พัฒนาความรู้ท้องถิ่นเพื่อพัฒนาถิ่นฐานบ้านเกิดจังหวัดพะเยาร่วมกัน

1.2 โจทย์การวิจัย

โจทย์การวิจัยหลัก

กระบวนการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยาเป็นอย่างไร

โจทย์การวิจัยรอง

1. ข้อจำกัด ศักยภาพของนักวิจัยชาวบ้านมีอะไรบ้าง และจะสามารถพัฒนา หนุนเสริมทักษะการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นของนักวิจัยชาวบ้านได้อย่างไร
2. การขยายแนวคิด กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่ชุมชน หน่วยงาน องค์กรในจังหวัดพะเยาเป็นอย่างไร
3. กลไกการเชื่อมโยงผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นการที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนในจังหวัดพะเยาเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาต้นทุน วิเคราะห์ข้อจำกัด ศักยภาพการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านจังหวัดพะเยา
2. เพื่อศึกษาพลวัตการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวที่เท่าทันกับสถานการณ์เศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนจังหวัดพะเยา
3. เพื่อผลักดันกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสู่หน่วยงาน ภาคีที่เกี่ยวข้องในจังหวัดพะเยา
4. เพื่อสร้างกลไกการเชื่อมโยงผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดพะเยา

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อสิ้นสุดการวิจัย

1. Output

มิติเชิงวิจัย

1. ได้องค์ความรู้เรื่อง ต้นทุน วิเคราะห์ข้อจำกัด ศักยภาพการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านจังหวัดพะเยา
2. ได้องค์ความรู้เรื่อง พลวัตการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวที่เท่าทันกับสถานการณ์เศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนจังหวัดพะเยา
3. ได้องค์ความรู้เรื่อง วิธีการผลักดันกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสู่หน่วยงาน ภาคีที่เกี่ยวข้องในจังหวัดพะเยา
4. ได้องค์ความรู้เรื่อง วิธีการสร้างกลไกการเชื่อมโยงผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดพะเยา

มิติเชิงพัฒนา

1. ได้นักวิจัยท้องถิ่นจังหวัดพะเยาจำนวน 32 คนและมีศักยภาพในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา
2. เกิดการขยายแนวคิด กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่ชุมชน หน่วยงาน องค์กรในจังหวัดพะเยา
3. ชุมชนท้องถิ่นจังหวัดพะเยาสามารถพัฒนาและเปลี่ยนแปลงชุมชนได้ด้วยคุณค่าความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2. Outcome

1. เกิดกลุ่มเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นพะเยาที่สร้างความรู้/พัฒนาความรู้ท้องถิ่นเพื่อพัฒนาถิ่นฐานบ้านเกิดจังหวัดพะเยาร่วมกัน
2. ชุมชนท้องถิ่นพะเยาพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่สร้างรายได้ พึ่งตนเองและเป็นมิตรกับทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชน
3. วัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นจังหวัดพะเยาได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาให้มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพเป็นทุนของชุมชนอย่างยั่งยืน

3. Impact

1. ชุมชนมีรายได้ พึ่งพาตนเองได้บนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นจังหวัดพะเยา สร้างงานสร้างอาชีพ ลดปัญหาการว่างงานของประชากรในจังหวัด
2. ชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ตระหนักถึงปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและหาแนวทางเรียนรู้แก้ไขปัญหาาร่วมกัน
3. เกิดพื้นที่รูปธรรมการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยฐานความรู้ภูมิปัญญาวัฒนธรรมและทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่นของจังหวัดพะเยา

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้มีเป้าหมายที่คาดหวังคือ การพัฒนางานวิจัยที่มีคุณค่าพลังในการสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชน เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่สร้างรายได้ พึ่งตนเองและเป็นมิตรกับทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยที่วัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นจังหวัดพะเยาได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาให้มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพเป็นทุนของชุมชนอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปเพื่อปรับใช้ในการดำเนินงาน ดังนี้

2.1 แนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2.2 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน

2.3 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

นิยามความหมายการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ปิยะวัติ บุญหลง (2552) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นงานวิจัยที่เริ่มจากพื้นฐานความเป็นจริง เป็นงานวิจัยที่ทำโดยชาวบ้านจากความจำเป็นในชีวิตที่จะต้องแก้ปัญหาของตนเองจึงเป็นงานที่ยึดโยงอย่างเหนียวแน่นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผลของงานวิจัยนี้จึงเป็นงานที่ติดดิน สร้างทางเลือกในการแก้ปัญหาได้ ผู้ทำเรียนรู้ได้ เห็นคุณค่า เกิดพลังร่วม และมีความสุขในการทำงาน

บัญชา แก้วส่อง (2561) การวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research หรือ CBR) เป็นการวิจัยที่ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดโจทย์ และเป็นตัวหลักในการทำวิจัยโดยเน้นการปฏิบัติการร่วมกันของคนที่เกี่ยวข้อง การวิจัยนี้จึงเกิดการปฏิบัติการทางสังคม (Social Action) ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) อันจะส่งผลต่อความเป็นธรรมทางสังคม

บุญเสริม เสียงสนั่น (อ้างใน รุ่งวิจิต คำงาม.2552) กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะทำให้รู้ว่าปัญหาของตนเอง ปัญหาของชุมชนคืออะไร มาช่วยกันเรียนรู้เพื่อให้รู้ ได้เรียนรู้ร่วม ได้เกิดสำนึกร่วมแล้วก็ได้คำตอบในการพัฒนาชุมชนในอนาคต สมมติว่าชุมชนเราบ้านเราทำสำเร็จบ้านอื่นก็สามารถมาเรียนรู้ร่วมได้ ไม่ใช่แค่ตนเอง ไม่ใช่แค่ชุมชนตนเองแต่ชุมชนอื่นหรือว่าสังคมก็มาเรียนรู้ด้วย เพราะฉะนั้นนอกจากประโยชน์ต่อชุมชนตนเองแล้วยังสามารถเป็นประโยชน์กับสังคมด้วย

รุ่งวิจิต คำงาม (2552) การส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นแนวทางหนึ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นในการจัดการปัญหา เนื่องจากการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นนี้เป็นการเน้นให้ท้องถิ่น/ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัย เป็นแนวทางที่ช่วยให้ชาวบ้านได้ศึกษา ค้นหาปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ

ตลอดจนกำหนดแนวทางแก้ไขด้วยตนเอง และจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง อีกทั้งผลที่ได้จากการทำวิจัยอาจเป็นข้อมูลที่หน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นที่คำนึงถึงปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของคนในท้องถิ่นที่มีความหลากหลายแตกต่างกันได้ สร้างนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นและประเทศชาติที่อยู่บนฐานศักยภาพอยู่บนฐานทรัพยากรระบบคุณค่า และระบบสังคมที่เป็นพลังของท้องถิ่นที่มีอยู่เพื่อนำไปสู่พัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริงได้

พัฒนาการและจุดกำเนิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กาญจนา แก้วเทพ กล่าวว่า การวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในสังคมไทย งานวิจัยสายพันธุ์ใหม่ CBR เป็นลูกผสมที่มาจาก 3 แหล่ง คือ

1. งานวิจัยวิชาการ งานวิจัย CBR ยังคงรักษาแก่นของขั้นตอนต่างๆ ที่จำเป็นของวิธีการทางวิทยาศาสตร์เอาไว้ อาจจะมีการตัดออก ลดทอน ทดแทน แปรรูป บางอย่างเข้าไป เช่น ในขณะที่นักวิจัยที่เป็นชาวบ้านจะไม่มีเตรียมฐานความรู้ด้วยการอ่านทบทวนวรรณกรรม (Review literature) แต่ CBR ก็ได้ใช้รูปแบบของ “การจัดการความรู้” (Knowledge management) มาทดแทน เช่น รูปแบบการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ที่มีประสบการณ์ร่วมกันอย่างมีการจัดระบบของการประชุม เป็นต้น
2. งานพัฒนา คือการรักษาเป้าหมายที่จะนำเอาความรู้ที่ค้นพบไปค้นคิดกิจกรรมเพื่อการปรับปรุงแก้ไขสภาพแวดล้อมให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีอย่างมีแผน มีข้อมูล ข้อเท็จจริงรองรับ
3. วิถีแบบชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านผู้จะกลายมาเป็น “นักวิจัย” ใน CBR มีวิถีการดำรงชีวิตและมีวิธีคิดที่แตกต่างไปจากทั้งนักวิชาการ นักพัฒนา ดังนั้น ในทุกขั้นตอนของวิธีวิทยาจึงต้องถูกกำกับด้วยวิถีแบบชาวบ้าน ทั้งนี้เพื่อให้ความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยนั้นสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ตัวอย่างวิธีคิดแบบชาวบ้านในเรื่อง “การแก้ปัญหานี้สิน” จะมีหลากหลาย และให้ทางเลือกที่มากกว่าเริ่มตั้งแต่ ปลดหนี้สินได้หมด ปลดหนี้สินได้บางส่วน ปลดหนี้สินได้เป็นส่วนใหญ่ ไม่เพิ่มหนี้ ไปจนกระทั่งอยู่กับหนี้อย่างมีสติ เป็นต้น

ลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ลักษณะสำคัญของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.สำนักงานภาค, 2554, น.7-8) คือ (1) เป็นเรื่องอะไรก็ได้ โจทย์อะไรก็ได้ ที่ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นเห็นว่ามีสำคัญ และอยากจะค้นหาคำตอบร่วมกัน (2) ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการค้นหาคำตอบร่วมกัน หมายความว่ากระบวนการวิจัย ต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เรียนรู้และเป็นผู้ทำมากขึ้น (3) มีการดำเนินงานรวบรวมข้อมูล และทดลองปฏิบัติการนั้นคือ มีการดำเนินงานใน 2 ระยะ โดย

- 1) ระยะแรกวิจัยเพื่อให้ทราบสภาพที่เป็นอยู่ ได้แก่ สภาพหรือบริบทชุมชน ภูมิปัญญาในชุมชน สภาพของปัญหานั้น ทราบสาเหตุ ปัจจัย เงื่อนไขของปัญหา เลือกทางเลือกในการแก้ไขปัญหา

2) ระยะที่สอง เป็นการทดลองทำ (วิจัยปฏิบัติการ) เพื่อแก้ปัญหา และวิเคราะห์ สรุปบทเรียน รวมทั้งสิ่งที่ได้เรียนรู้ นอกเหนือจากลักษณะดังกล่าว วิจารย์ พานิช (อ้างใน สกว.สำนักงานภาค, 2554, น. 8-9) และท่านยังให้ทัศนะเพิ่มเติมว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นควรมีลักษณะ ดังนี้

2.1) เป็นการวิจัยปลายทาง เพื่อทดลองประยุกต์ใช้ความรู้ หรือ เทคโนโลยีในบริบทของท้องถิ่นมากกว่าเป็นการวิจัยเพื่อสร้างความรู้ใหม่อาจมีลักษณะเป็นศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการดำเนินงาน R & D คือ การวิจัยและพัฒนา D & R คือ การพัฒนามากกว่าวิจัย การวิจัยเป็นเพียงส่วนเล็กๆ หรือ D & R & M คือ นอกจากการวิจัย พัฒนา แล้วยังอาจมีการเคลื่อนไหว สังคม (Movement) อยู่ด้วย

2.2) อาจมีการสร้างทฤษฎีใหม่จากข้อมูลภายในประเทศ หมายความว่า ข้อมูลจากหลายๆ โครงการย่อยเมื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ร่วมกันอาจเกิดทฤษฎีใหม่

2.3) เป็นการวิจัยแบบองค์รวม (Holistic หรือ Integrated) ไม่แยกสาขาวิชา มีลักษณะการดำเนินการเป็นสหวิชา และจะต้องส่งเสริมให้มีการวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการวิจัยด้านการจัดการเพื่อชุมชนท้องถิ่นให้มากขึ้น

บุญชร แก้วส่อง (2552) ได้บรรยายแนวคิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในเวทีการจัดฝึกอบรมนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ เรื่องกระบวนการและวิธีการศึกษาข้อมูลในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเมื่อวันที่ 7-8-9 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2552 ณ ศูนย์พัฒนาการเกษตรภูสิงห์ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อ.ภูสิงห์ จ.ศรีสะเกษ โดยสรุปสาระสำคัญแนวคิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ดังนี้

1. งานวิจัยท้องถิ่นเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตท้องถิ่นบนฐานข้อมูล งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตท้องถิ่นบนฐานข้อมูลเพราะที่ผ่านมาเวลาจะพัฒนาอะไรเราไม่ค่อยจะหาข้อมูล คือคิดอยากเลี้ยงวัว ก็เอา วัวมาให้หรือเอาเงินให้กู้เพื่อไปซื้อวัวมาเลี้ยง อยากเลี้ยงหมู เอาหมูมาแจกหรือให้กู้เงินซื้อหมูมาเลี้ยง อยากให้ปลูกกล้วยก็เอากล้วยมาให้ อยากเลี้ยงไก่ดำก็เอาไก่ดำมาให้ ซึ่งไม่มีฐานข้อมูลอะไรเลยเสร็จแล้ว ล้มละลาย กลายเป็นอนุสาวรีย์ไปหมด แล้วสิ่งที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านคืออะไร ชาวบ้านแทบทุกหมู่บ้านเป็นหนี้เพิ่มขึ้นแทบ ทุกครัวเรือน แล้วก็ดูถูกตัวเอง ดูถูกวัฒนธรรมตัวเอง งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกำลังพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนท้องถิ่น

2. งานวิจัยท้องถิ่นเป็นการทบทวนตัวเอง ชาวบ้านต้องรู้จักตัวเอง ต้องหาตัวเองให้เจอ และตัวสำคัญที่ถามว่าเรามาจากไหน เราเป็นใครเป็นการศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันให้ชัด เรามาจากไหนเป็นการศึกษาอดีตให้ชัด งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต้องบอกให้ชัดว่า “เราเป็นใคร เรามาจากไหน แล้วเราจะไปไหน” งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่างจากงานนักวิชาการ คือ ต้องบอกทิศทางข้างหน้าที่บ้านท้องถิ่นจะไปและวิธีเดินว่าชุมชนท้องถิ่นจะไปอย่างไร เช่น วัฒนธรรม หนี้สิน อาชีพเกษตรจะไปอย่างไร มันต้องเห็นทางออก ที่เป็นคำตอบของการปฏิบัติการและมีทางเลือกอื่น เช่น เรื่องหนี้ มีทางเลือกอื่นในการแก้ปัญหาหนี้หรือไหม จะใช้วิธีไหน วัฒนธรรมมีทางเลือกอื่นในการฟื้นฟูวัฒนธรรมหรือไหม ใช้วิธีไหน เรื่องเกษตรจะมีทางฟื้นฟูหรือไหม ทางที่ไม่ใช้สารเคมีมีหรือไหม ทางเลือกที่ไม่มาพึ่งพารัฐคจะเป็นอย่างไร งานวิจัยท้องถิ่นต้องหาทางเลือกให้ได้

3. งานวิจัยท้องถิ่นเป็นการปลดปล่อยทางปัญญา ชาวบ้านท้องถิ่นต้องค้นหาตัวเองแล้วปลดตัวเองออก แต่ถ้าหาตัวเองไม่พบก็ปลดไม่ออก เมื่อปลดปล่อยการมีส่วนร่วมของคนที่เกี่ยวข้องจึงเป็นเรื่องจำเป็น นักวิจัยไม่ใช่ชุมชนทั้งหมดเพราะฉะนั้นเวลาทำวิจัยต้องคำนึงถึงคนอื่นในชุมชนด้วย นักวิจัยเป็นเพียงแกนนำในการขับเคลื่อนแต่ไม่ใช่เคลื่อนเฉพาะกลุ่มวิจัยมันต้องไปเคลื่อนทั้งหมู่บ้าน ปลุกชาวบ้านให้มาช่วยกันค้นหาความรู้ รู้จักตัวเองโดยนักวิจัยไปชวนชาวบ้านมาช่วยกันหาความรู้เพราะฉะนั้นความรู้ที่กำลังทำไม่ใช่ความรู้ของนักวิจัย เป็นความรู้ของหมู่บ้าน ต้องขยับขึ้น หมู่บ้านต้องมาร่วม แข็งขันมากขึ้นเรื่อยๆ ค้นหารูปแบบวิธีการพัฒนา แก้ไขปัญหาในแบบของชุมชน โดยการค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นประยุกต์ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่นที่นำไปสู่การพึ่งตนเอง การอยู่ร่วมกับระบบนิเวศอย่างยั่งยืน การอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมอย่างยั่งยืนและแบ่งปัน

กาญจนา แก้วเทพ (2553) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับคุณลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้ 4 ข้อ ดังนี้

1. เป้าหมายสูงสุดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) เป้าหมายนี้บรรจุในคำขวัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ “สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาท้องถิ่น” จะมุ่งที่ชาวบ้านและชุมชนเป็นหลัก วิธีการสร้างสรรค์ปัญญาจึงกระทำโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบวิจัย ใช้งานวิจัยเป็นหินลับมีด ให้ชาวบ้านซึ่งเป็นมีดคมคมมากขึ้น

2. ขอบเขตคำว่าท้องถิ่น ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นใช้ในความหมายที่ค่อนข้างกว้างขวาง เนื่องจากครอบคลุมทั้งชุมชน องค์กร และหน่วยงานต่างๆ ดังนั้นกลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงมีตั้งแต่ชาวบ้านทุกกลุ่มทุกประเภท จนถึงครู อาจารย์ในโรงเรียนและสถาบันการศึกษาอื่นๆ กระจายไปถึงหน่วยงานรัฐโดยเฉพาะที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่น เช่น เทศบาล อบต. หน่วยงานสาธารณสุข ฯลฯ และกระจายไปถึงหน่วยงานธุรกิจ

3. เอกลักษณ์ของผลผลิต (Output) โดยทั่วไปผลผลิตของงานวิจัยจะวัดกันที่ “รายงานผลการวิจัย” (Research Report) ซึ่งต้องมีชุดความรู้ใหม่ที่ได้นำไปใช้ เป็นความรู้ที่แสดงออกมาภายนอก (Explicit Knowledge) แต่สำหรับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผลผลิตด้านความรู้ที่สำคัญจะไม่ค่อยปรากฏในรายงานผลการวิจัยที่เป็นรูปเล่มเอกสาร หากแต่แฝงฝังอยู่ในตัวบุคคล คือชาวบ้านที่เป็นนักวิจัย ที่เรียกว่าความรู้ในตัวคน (Implicit Knowledge) ดังนั้นตัวชี้วัดความสำเร็จของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ว่า ก่อนและหลังกระบวนการวิจัยชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการวิจัยมีการเปลี่ยนแปลงทางปัญญา ความรู้ความเข้าใจหรือไม่ มาน้อยเพียงใด และอย่างไร

4. บทบาทที่เปลี่ยนไปของชาวบ้าน สำหรับงานวิจัยโดยทั่วไป บทบาทที่ชาวบ้านได้เล่นในงานวิจัยทั่วไปคือ การเป็นกลุ่มตัวอย่าง บทบาทที่ต้องแสดงคือ ถูกสัมภาษณ์ ถูกกรอกแบบสอบถาม ถูกสังเกตการณ์ ฯลฯ แต่ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชาวบ้านจะก้าวเข้ามาสู่บทบาทของ “นักวิจัย” เป็นการพลิกบทบาท ชาวบ้านจะต้องเรียนรู้ที่จะรับบทใหม่ๆ

ระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค (2545, น.15-16) ได้เสนอไว้ว่า ด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นแนวคิดใหม่ในการสนับสนุนให้ชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง จึงจำเป็นต้องมีพี่เลี้ยง ที่จะคอยให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางการดำเนินงาน หนุนเสริมนักวิจัย ตลอดจนเป็นเพื่อนร่วมคิด ให้กำลังใจ และร่วมเรียนรู้ไปกับทีมวิจัยและชุมชนในโครงการวิจัยต่างๆ สกว.สำนักงานภาค จึงได้หนุนเสริมระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น(Node) และพี่เลี้ยง (Research counselors: RC) ในเชิงพื้นที่ และประเด็นเพื่อกระจายโอกาสสู่ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ต่างๆ และสนับสนุนให้เป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการโครงการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ ตั้งแต่การพัฒนาโครงการ การติดตามสนับสนุนโครงการในด้านต่างๆ แก่โครงการวิจัยทั้งนี้ พี่เลี้ยงในแต่ละศูนย์ หรือแต่ละพื้นที่จะมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการโครงการให้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ คุณสมบัติของพี่เลี้ยงที่เหมาะสมจึงควรเป็นดังนี้

- 1) มีทักษะในการประสานงาน / ให้คำปรึกษา / มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี / รักการเรียนรู้
- 2) รู้จักชุมชน / รู้จักพื้นที่ทำงาน
- 3) มีเวลาทำงานอย่างพอเพียง
- 4) มีจิตวิญญาณของการให้
- 5) ต้องการให้งานประสบความสำเร็จ
- 6) รับฟังความคิดเห็น
- 7) มีประสบการณ์วิจัยมาก่อน หรือ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การพัฒนามาก่อน เน้นที่ประสบการณ์การพัฒนา เพราะในช่วงแรกเริ่มที่ต้องการเข้าถึงพื้นที่และต้องใช้ทักษะในการทำงานร่วมกับชุมชน

กล่าวโดยสรุป ลักษณะการดำเนินงานจะเป็นไปในแนวราบ เป็นการเชื่อมประสานระหว่าง สกว. สำนักงานภาค ไปยัง RC หรือ Node และสู่โครงการวิจัยหรือชุมชน โดย ผ่าน RC หรือ Node

คุณค่าของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จากงานสังเคราะห์ “วิชาการยุคใหม่ งานวิจัยชาวบ้านในท้องถิ่นภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก” โดยกาญจนา แก้วเทพ และทีมสังเคราะห์ได้แบ่งมิติคุณค่าของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นออกเป็น 3 มิติ คือ คุณค่าที่เกี่ยวข้องกับคน คุณค่าที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา และคุณค่าของตัวงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเอง โดยสรุปได้ดังนี้

มิติที่ 1 คุณค่าที่เกี่ยวข้องกับคน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้เพิ่มคุณค่าเกี่ยวกับคนใน 2 ส่วน คือส่วนที่ 1 การพัฒนาตัวคน โดยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ช่วยเพิ่มคุณค่าของตัวคน ชาวบ้านที่เข้าร่วมอย่างน้อย 4 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาปัญญา การพัฒนาทักษะการวิจัย การพัฒนาบุคลิกภาพ และการพัฒนาจิตใจ และส่วนที่ 2

การพัฒนาความสัมพันธ์ของผู้คน เนื่องจากทีมวิจัยต้องทำงานเป็นทีม ชาวบ้านไม่สามารถทุ่มเททำงานวิจัยได้ โดยลำพัง มีการเชื่อมประสานความสัมพันธ์ผ่านวิจัยวิจัยต่อเชื่อมหลายแบบ เช่น รวมกลุ่มอาชีพเดียวกัน รวมกลุ่มคนที่ปัญหาเดียวกัน และมีเครื่องมือการวิจัยที่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทำหน้าที่ประสานความสัมพันธ์ในชุมชนได้ ผลที่เกิดจากโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นแม้ยังแก้ปัญหาไม่ได้ทั้งหมด แต่ผลที่ได้คือการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ของผู้คนให้ดีขึ้นกว่าก่อนมีการวิจัย เช่น เกิดความสัมพันธ์ขึ้นมา เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นขึ้น เหนียวแน่นขึ้น เคยขัดแย้ง หมางเมินก็หันกลับมาคืนดีกัน

มิติที่ 2 คุณค่าเกี่ยวกับภูมิปัญญา งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีจุดยืนคือ “ของเก่าก็ไม่ทิ้ง ของใหม่ก็ไม่รังเกียจ” คือไม่ใช่ว่าการเลือกข้างภูมิปัญญาดั้งเดิมแล้วปฏิเสธภูมิปัญญาสมัยใหม่ เป็นการเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาดั้งเดิมและของใหม่ และพยายามหากลยุทธ์ในการประสานประสานใช้อย่างเหมาะสม เช่น ในงานวิจัยประเภทการจัดการหนี้สิน นอกจากจะใช้ภูมิปัญญาสมัยใหม่ คือ การจัดทำบัญชีครัวเรือนแล้ว แต่ยังจำเป็นต้องประสานกับปรัชญาชีวิตแบบโบราณและหลักศาสนาในเรื่องความสันโดษพอเพียง จึงจะสามารถจัดการเรื่องหนี้สินได้

มิติที่ 3 คุณค่าของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเอง 1) ทำให้ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจ จากที่ชาวบ้านได้เคยมีประสบการณ์และได้สัมผัสกับงานวิจัยมาบ้างในสถานะของการเป็นกลุ่มตัวอย่าง และรับรู้ว่าการวิจัยเป็นงานสำหรับคนที่เรียนสูง เรียนปริญญาโท ปริญญาเอก ชาวบ้านทำไม่ได้ หากชาวบ้านสามารถทำได้จนสำเร็จลุล่วงก็จะเกิดความภาคภูมิใจ 2) ชาวบ้านได้ลงมือทำด้วยตนเอง ชาวบ้านจะเริ่มเข้ามาทำวิจัยทั้งที่ยังไม่เข้าใจว่างานวิจัยคืออะไร เมื่อทำไปก็จะค่อยๆ เรียนรู้ไป จนมาเข้าใจว่าวิจัยคืออะไรหลังจากที่ทำงานวิจัยเสร็จแล้ว การเรียนรู้เช่นนี้ส่งผลให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของการวิจัยเพราะได้ลงมือทำด้วยตนเอง 3) งานวิจัยเป็นกระบวนการศึกษา กระบวนการเรียนรู้ ช่วยให้ชาวบ้านได้ศึกษาเรียนรู้ปัญหาของตนเอง ปัญหาของชุมชน 4) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นการเปิดโอกาสให้ได้คิด ได้ทดลอง ช่วยกันหาข้อมูล ช่วยกันหาวิเคราะห์ แสวงหาทางออก งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเปรียบเสมือนเป็นอุปกรณ์ขุดเจาะความรู้ แสวงหาความรู้มาใช้แก้ปัญหา

คุณสมบัตินักวิจัยเพื่อท้องถิ่น

รุ่งวิจิต คำงาม (2552) ดำเนินโครงการพัฒนาและติดตามสนับสนุนงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ และอีสานใต้ ได้สรุปคุณสมบัตินักวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไว้ดังนี้

1. นักวิจัยต้องมีความคิดเป็นพื้นฐาน โดยความคิดเริ่มต้นนักวิจัยต้องมีความคิดที่นำไปสู่การพึ่งตนเอง อย่างเช่นกรณีบุญมี โสภัก ที่แก้ปัญหาตอนแรกๆ ต้องไปต่อสู้เรียกร้องกับรัฐบาล แต่ก็ได้คำตอบว่า มันไม่ได้ผล เพราะฉะนั้นจึงกลับมาคิดทบทวนเพื่อหาทางที่จะพึ่งตนเอง

2. นักวิจัยต้องมีความเชื่อว่าตนเองทำได้ โดยที่เชื่อมั่นว่าชาวบ้านเราต้องแก้ไขปัญหของเราเองได้ พึ่งตนเองได้ ถ้าไม่มีเรื่องนี้ทำยังไงก็ไม่ได้ ก็ไปพึ่งข้างนอก เพราะฉะนั้นเรื่องความคิดเริ่มต้นก็คือความคิดในการพึ่งตนเองและต้องเชื่อมั่นตัวเองว่าตัวเองทำได้

3. นักวิจัยต้องมีความรู้ มีความคิด ความเชื่อเฉยๆ ไม่ได้ต้องมีความรู้ด้วย อยากทำแต่ไม่รู้เลยก็ได้ อย่างน้อยคำว่าวิจัยคืออะไร จะทำยังไงมันน่าจะมีความรู้พื้นฐาน หรือจะทำเรื่องพื้นๆ ง่ายๆ เพื่อชีวิต ชุมชนอย่างน้อยก็น่าจะมีรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรด้วย เรื่องวิถีชีวิตชุมชนด้วย มันถึงจะทำเรื่องนั้นได้จริง อยากทำเรื่องหนึ่งสินต้องมีความรู้เรื่องหนึ่งสิน ความรู้ ความคิดมีก่อนก็ได้ก็ดี หรือถ้ายังไม่แน่ใจเพิ่มเติมใส่โดยกระบวนการของทางพี่เลี้ยง ทีมเองด้วย เติบโตตลอด

4. นักวิจัยต้องมีความเสียสละ งานวิจัยต้องช่วยกัน ใครคนใดคนหนึ่งไม่ได้ การทำงานแบบมีส่วนร่วมต้องมีความเสียสละ เพราะฉะนั้นความคิดการเสียสละที่เป็นพื้นฐานต้องมี อย่างน้อยมีคนที่คิดว่าจะทำงานเพื่อชุมชนด้วยกัน เพื่อชาวบ้านด้วยกัน

5. นักวิจัยต้องมีทักษะความสามารถในเรื่องการถามการคุย นักวิจัยต้องเป็นคนที่ชอบถามชอบคุย คุยให้คนรู้เรื่อง คุยให้ได้ข้อมูล ต้องมีทักษะในการสนทนาที่ดี

6. นักวิจัยต้องเป็นคนที่ชอบฟัง ชอบสังเกต และสรุปจากสิ่งที่ฟัง สิ่งที่สังเกตได้ เพราะฉะนั้นหูต้องฟัง ฟังแล้วสังเกตด้วย สังเกตก็คือการสัมผัส ตาคือการเห็น ถ้าหมั่นใช้จมูก สามารถสังเกตได้หลายทาง สังเกตแล้วสรุปให้ได้ว่าที่เขาว่ามาว่าอย่างไร

7. นักวิจัยต้องมีความสามารถในการดำเนินการประชุม เพื่อให้ได้ข้อมูลเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจการเรียนรู้ร่วม งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นงานวิจัยเพื่อชาวบ้านต้องใช้เรื่องการจัดประชุมค่อนข้างมาก ไม่เหมือนงานวิจัยแบบวิชาการเขาจะใช้แบบสอบถาม แต่งานวิจัยชาวบ้านส่วนใหญ่เรื่องการประชุม เรื่องการพูดคุยกันแบบนี้จะใช้กันมาก เพราะฉะนั้นถ้าสมมติว่านักวิจัยมีทักษะความชำนาญเรื่องนี้ ก็จะทำให้สมบูรณ์ชัดเจนมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ร่วมกัน เกิดสำนึกร่วม ช่วยกัน ได้เพียงข้อมูลไม่พอเรื่องนี้จึงมีความสำคัญในกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

8. นักวิจัยต้องเป็นคนที่มีความสามารถในการบันทึก การเรียบเรียง การสื่อสาร เพื่อดึงคนเข้าร่วมและสร้างความเข้าใจให้กับทีมวิจัย ชุมชนและสังคมได้ นักวิจัยต้องบันทึกก็คือเขาพูดอะไรก็จดมา และทำการเรียบเรียงให้เป็นเรื่องราวเพื่อนำเสนอ ข้อมูลใดควรจะอยู่ก่อนอยู่หลัง ควรจะเชื่อมโยงอะไรอย่างไร และทำการสื่อสารให้กับชุมชนและสาธารณะรับทราบร่วมกัน

9. นักวิจัยต้องเป็นนักการสื่อสาร การสื่อสารมีความจำเป็นในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือไม่ได้ต้องการข้อมูลเพียงอย่างเดียว ต้องคุยกับคนอื่นกับพี่น้อง ต้องสื่อให้ได้ให้เข้าใจร่วมกันอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ การดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ก็จะไหลลื่น เป็นงานวิจัยที่สร้างพลังได้ ได้รับความร่วมมือจากหลายส่วน ไม่ได้ทำคนเดียว

10. นักวิจัยต้องเป็นนักวางแผน นักประสาน และนักจัดการที่ดี นักวิจัยต้องเป็นนักวางแผนและนักประสานงานและนักจัดการที่ดีสามารถทำงานร่วมกันเป็นทีมอ่อนน้อม มีความน่าเชื่อถือ และบริหารจัดการงบประมาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความร่วมมือจากหลายส่วนก็ต้องมีแผน แล้วเกิดการประสานงานร่วมกัน

ความสำเร็จของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

วิทยา อารมณ์ (อ้างใน สุวรรณ บัวพันธ์, 2563. น.25) ได้สรุปผลประสบการณ์ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จสูงมีจุดเด่นคือ การวิจัยที่เกิดจากความต้องการอย่างแรงกล้าของคนในชุมชน การจัดโครงสร้างการดำเนินงานวิจัยให้เกิดการมีส่วนร่วมทั้งในทีมวิจัยและชุมชนหัวหน้าโครงการที่มีจิตสาธารณะเปิดกว้าง มีแนวคิดและทักษะในงานวิจัยและพัฒนาชุมชนสูง ทำให้งานสำเร็จได้และทีมวิจัยให้ความสำคัญกับกระบวนการวิจัยมากกว่าเนื้อหา

สุวรรณา บัวพันธ์ (อ้างใน สุวรรณา บัวพันธ์, 2563. น.25-26) ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการวิจัยที่มีคุณภาพภาคอีสาน พบว่า มีปัจจัยที่สำคัญอยู่ 3 ด้าน คือ

ด้านที่ 1 ปัจจัยที่ใส่เข้าไป input ได้แก่ ขั้นตอนการเตรียมทีมวิจัย กล่าวคือ

- การพัฒนาโจทย์วิจัยตามความต้องการของชุมชน
- การสร้างทีมวิจัยที่มาจากกลุ่มคนที่ใฝ่การเรียนรู้และมีจิตสาธารณะซึ่งถือว่าเป็นลักษณะที่โดดเด่นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (กาญจนา แก้วเทพ, 2552: 16)
- การทำความเข้าใจแนวคิดและกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกันกับชุมชนตั้งแต่เริ่มต้น วิเคราะห์ปัญหา พัฒนาโจทย์วิจัย การสร้างการมีส่วนร่วมจากทีมวิจัยจากหลากหลายกลุ่มคน หลากหลายบทบาทหน้าที่ในชุมชน การเตรียมทีมและการจัดแบ่งบทบาทการทำงานที่ดี การวางแผน การกำหนดเป้าหมายและทิศทางร่วมกันที่ชัดเจน ทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว

ด้านที่ 2 ปัจจัยด้านกระบวนการ process ได้แก่

- การติดตามสรุปผลข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลร่วมกันของทีมวิจัยและชุมชนเป็นระยะความถูกต้องโปร่งใสและมีประสิทธิภาพของการจัดการงบประมาณโครงการ
- การประชุมทีมวิจัยเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและวางแผนการทำงานอย่างต่อเนื่องร่วมกัน เช่น การออกแบบเครื่องมือ วิธีการเก็บข้อมูลอย่างถูกต้องและสอดคล้องกับเนื้อหา ประเด็นศึกษาอย่างรอบด้าน มีการวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลร่วมกับคนในชุมชน มีการนำเสนอผลการวิจัยทั้งรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์สู่ชุมชนเป็นระยะ รวมถึงมีการประชาสัมพันธ์โครงการวิจัยที่หลากหลายวิธีการเพื่อสื่อสารกับคนในชุมชนและคนนอกชุมชน

ด้านที่ 3 ผลที่เกิดขึ้น output และผลกระทบจากโครงการ impact มีหลายด้านดังต่อไปนี้

- พัฒนาค้นให้มีทักษะมีความสามารถในการทำวิจัย มีการวิเคราะห์ปัญหาการเก็บข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูลและการบันทึกและการเขียนรายงาน
- การพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการปัญหาและพัฒนาข้อเสนอแนะต่อแนวทางการจัดการปัญหาและการพัฒนาต่อไปในอนาคต
- เกิดการพัฒนาเครือข่ายและกลไกการจัดการปัญหาในรูปแบบต่างๆเช่น เกิดกลุ่มคนทำงานและมีแนวทางในการเฝ้าระวังป้องกันปัญหาในอนาคต
- เกิดแผนงานและงบประมาณในการจัดการปัญหาทั้งในระยะสั้นระยะยาว ของชุมชนเพื่อจัดการปัญหาและพัฒนาชุมชน
- เกิดความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในชุมชนให้การสนับสนุนงบประมาณในการแก้ปัญหาในระยะยาว
- มีการเผยแพร่และขยายผลการแก้ปัญหาต่อสาธารณชน ได้แก่สื่อต่างๆและเป็นแหล่งเรียนรู้
- มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องร่วมกับกลุ่มคนที่หลากหลายมีการยกระดับการทำงาน

2.2 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน

ที่ผ่านมาประเทศไทยมีการต่อสู้ในแนวความคิดระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจตามกระแสหลักหรือแนวทางของระบบทุนแนวทางหนึ่งกับอีกแนวทางหนึ่งเป็นแนวทางรอง คือแนวทางเศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งตอนหลังได้รับความสนใจมากขึ้น สาเหตุที่มีการต่อสู้กันระหว่าง 2 แนวคิดดังกล่าว เพราะการพัฒนาตามแนวทางที่ผ่านมานั้นมีเอียงเป็นแบบทุนนิยม ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำก่อให้เกิดรายได้ที่แตกต่างกันอย่างมากระหว่างเมืองกับชนบท ฝ่ายหนึ่งเป็นข้าราชการและผู้มีทุน อีกฝ่ายหนึ่งเป็นประชาชนชาวบ้านธรรมดา ความเจริญกระจุกตัวอยู่ที่คนกลุ่มเดียว คนส่วนใหญ่ยากจน อีกประเด็นที่ทำให้เกิดมีการต่อสู้ระหว่าง 2 แนวคิด เพราะว่าส่วนที่เป็นระบบทุนมีการครอบงำสูงจากต่างประเทศ การลงทุนและเทคโนโลยีสำคัญเป็นของต่างประเทศ เป็นสาขาเศรษฐกิจที่ชาวบ้านแทบๆ มีส่วนร่วมอย่างจำกัด และเกิดปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการพัฒนาแบบสุดโต่งของระบบทุน เช่น สิ่งแวดล้อม อากาศและน้ำเป็นพิษ มียาเสพติด โรคภัยต่างๆ ประเพณีศีลธรรมถูกกระทบกระเทือน ครอบครัวแตกสลาย จึงต้องมาพัฒนาหรือหันกลับมาให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจภายในประเทศที่เป็นเศรษฐกิจของชาวบ้านแทบๆ ซึ่งก็คือแนวทางเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2550. หน้า 34-35)

ความหมายของเศรษฐกิจชุมชน

ระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการดำเนินงานโครงการเศรษฐกิจชุมชน พ.ศ. 2541 ให้ความหมาย เศรษฐกิจชุมชน หมายความว่า เศรษฐกิจทุกสาขาของชุมชนและหมู่บ้านซึ่งดำเนินอยู่บ้าน พื้นฐานการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม คุ่มค่าและยั่งยืน เป็นการผลิตที่เลี้ยงชีวิตครอบครัวและชุมชนได้อย่างพอเพียงส่วนเกินแห่งผลผลิตนี้เป็นเศรษฐกิจแห่งการแลกเปลี่ยน ซื้อขาย

หรือแปรรูปตามกำลังและวัฒนธรรมของชุมชนเอง (อ้างใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 127 ตอนพิเศษ 60 ง หน้า 1)

ธนศ ศรีวิชัยลำพันธ์ (2558) นิยามเศรษฐกิจชุมชนว่าหมายถึง ระบบเศรษฐกิจระดับท้องถิ่น หรือ ชุมชนที่มีลักษณะเป็นองค์รวมซึ่งไม่ได้มีแต่เพียงมิติทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นตัวเลขของรายได้ รายจ่าย การผลิต และการบริโภคเท่านั้น แต่จะเป็นระบบเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัฒนธรรม มีความสัมพันธ์ กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนและรวมถึงการมีระบบคุณค่าเข้าไปด้วย

มหาตมะคานธี (อ้างใน ธนศ ศรีวิชัยลำพันธ์. 2558) เศรษฐกิจชุมชน เป็นเศรษฐกิจหมู่บ้านเน้น การผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าหรือทดแทนการซื้อจากตลาด เน้นการลดรายจ่ายในครัวเรือนให้เหลือน้อยลง ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มรายได้ที่มองไม่เห็นให้กับครัวเรือน และมุ่งเน้นให้ชุมชนมีการพึ่งพาตนเอง ให้รู้จักทำกิน และทำขึ้นมาใช้เอง

ลักษณะสำคัญแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2550. หน้า 42-43) กล่าวว่า ลักษณะสำคัญของแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน คือ ครอบครัวยุคใหม่เป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด เพราะแรงงานเป็นสิ่งที่ ครอบครัวมีอยู่โดยธรรมชาติ ไม่ต้องจ้าง โดยทั่วไปครอบครัวคิดถึงการอยู่ให้รอดก่อน แล้วจึงสะสมและ ค้าขาย พึ่งแรงงานในครอบครัว พึ่งทรัพยากรท้องถิ่น พึ่งตนเองและพึ่งกันเองในชุมชนก่อน และหากจะขาย ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สูงขึ้นก็ขายในตลาดใกล้ตัว ตลาดภูมิภาค ตลาดภายในประเทศ หลักการอีกข้อหนึ่งของ เศรษฐกิจชุมชนคือ เศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจฝังตัวอยู่ในสังคมและ วัฒนธรรม ในระบบทุนนิยมเศรษฐกิจหลุดออกจากสังคมและวัฒนธรรม แล้วหวนกลับมาทำลายสังคมและ วัฒนธรรม กล่าวโดยสรุป ตามแนวคิดของเศรษฐกิจชุมชน ชุมชนเป็นตัวของตัวเอง และมีพลวัตของตัวเอง มีความสามารถที่จะอยู่รอดด้วยตัวเองได้ พัฒนาได้ มีเส้นทางชีวิตของตัวเอง ผู้ที่เชื่อในเศรษฐกิจชุมชนจะเชื่อ ว่าครอบครัวและชุมชนมีพลังและจะสามารถรักษาระบบของตัวเองไว้ได้ เพิ่มผลผลิตภาพการผลิตได้และพัฒนา ได้

ยศ สันตสมบัติ (2546) ได้อธิบายลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจชุมชน คือ ครอบครัวและชุมชน เป็น หน่วยการผลิตหลัก เป้าหมายของการผลิตคือ การดำรงอยู่และเอาตัวรอดของครอบครัวและชุมชนให้ สามารถเลี้ยงตนเองได้ การผลิตจึงมีลักษณะเพื่อบริโภคในครัวเรือน การผลิตเพื่อขายก็เพื่อให้ได้เงินมาซื้อ สินค้าเลี้ยงดูครอบครัวมากกว่าที่จะคิดขยายการผลิตให้ใหญ่โตร่ำรวย หรือให้มีกำไรสูงสุด ครัวเรือนมี ลักษณะเป็นผู้ผลิตรายย่อยขนาดเล็ก ไม่ว่าจะเป็นการเกษตร เลี้ยงสัตว์ หรือทำกิจกรรมการค้าหรือขนาดย่อม การให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจชุมชนยังหมายถึงการพัฒนาศักยภาพในการพึ่งตนเองและพึ่งกันเอง ใน ประเทศเป็นหลัก พัฒนาคุณภาพของประชากรด้วยการสาธารณสุขและการศึกษา ที่ให้ความสำคัญกับ “ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น” และ “ทุนทางวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นพื้นฐานของอุตสาหกรรมชุมชนและธุรกิจชุมชนในด้านของ อาหาร ขนม ผ้าพื้นบ้าน เครื่องปั้นดินเผา สมุนไพร งานบริการและงานท่องเที่ยว เป็นต้น

ทั้งนี้ การพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง ต้องเป็นการกระทำหรือเป็นปฏิบัติการของชาวบ้านร่วมกันเอง เกิดจากการมีส่วนร่วมกันของชาวบ้านที่จะรวมตัวกันพัฒนาอย่างอิสระตามภาวะที่สอดคล้องกับท้องถิ่น มากกว่าที่ผู้หนึ่งผู้ใดจะกำหนดให้ คือมีปัญญาชนของชาวบ้านประกอบกับข้อมูลจากประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชาวบ้านขึ้นเป็นระบบ แล้วส่งคืนความเข้าใจอันประกอบเป็นระบบแล้วให้แก่ชุมชน จะทำให้ชุมชนรู้จักตัวเอง จากจิตสำนึกเป็นจิตสำนึกจะมีพลังอย่างมาก จะทำให้แนวทางการพัฒนาแบบชุมชนเป็นที่ยอมรับ ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และความเข้มแข็งของชุมชนจะประกอบเป็นประเทศชาติที่เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์ (2558) ลักษณะเด่นของเศรษฐกิจชุมชน คือจะไม่มุ่งเน้นการแข่งขัน แต่จะเน้นให้ความสำคัญกับความร่วมมือของคนในชุมชน และจะไม่มีการผูกขาดในกิจการใดๆ เพราะชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน ดังนั้นในระบบเศรษฐกิจชุมชนจึงไม่ก่อให้เกิดปัญหาความรวยกระจุกตัวอยู่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ในระบบเศรษฐกิจชุมชนหากเกิดปัญหาความยากจนขึ้นในชุมชนเมื่อไหร่แล้ว ความยากจนดังกล่าวจะกระจายตัวไปทั่วทั้งชุมชน ดังนั้นตัวชี้วัดเศรษฐกิจชุมชนจึงไม่อาจจะใช้แค่การนำเสนอเพียงตัวเลขอย่างเดียวเท่านั้น แต่ตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจชุมชนจะเป็นการผสมผสานระหว่างตัวเลขทางเศรษฐกิจกับตัวชี้วัดทางสังคม และตัวชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขของผู้คนในชุมชนนั้นๆ ด้วย โดยเสนอแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนสำหรับผู้สนใจจะเข้าไปส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน มี 12 ข้อ ดังนี้

1) การสร้างเวทีการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นก่อน อาจจะเป็นลักษณะของประชาคมหมู่บ้านตำบล หรืออำเภอ ในลักษณะของร้านค้าชุมชน ตลาดนัดชุมชน ฯลฯ

2) ควรมีการวิเคราะห์ศักยภาพ และขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นนั้นเสียก่อนว่าชุมชนนั้นๆ มีความพร้อมแค่ไหน หากชุมชนนั้นๆ ไม่มีศักยภาพ หรือไม่มีความพร้อมที่จะพัฒนา การเข้าไปส่งเสริมก็จะเป็นไปได้ยาก โอกาสที่จะประสบความสำเร็จแทบไม่มีเลย ในทางตรงกันข้ามหากชุมชนนั้นๆ มีศักยภาพ หรือมีความพร้อมแล้วโอกาสที่ชุมชนเหล่านั้นจะประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตนเองจึงมีค่อนข้างสูง

3) ควรมีการวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทาง “เศรษฐกิจพอเพียง” โดยให้ดำเนินตามขั้นตอน “ทฤษฎีใหม่” ขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

4) ควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มในลักษณะต่างๆ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสะสมทุน กลุ่มอนุรักษ์ต่างๆ และนอกจากนี้ควรมีการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรในชุมชนนั้นๆ ด้วย

5) ควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต หรือพัฒนาความรู้เกี่ยวกับวิธีการผลิต การคัดคุณภาพ การเก็บรักษา การแปรรูป และการบรรจุหีบห่อ ของผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนนั้นๆ สามารถผลิตขึ้นมาได้ด้วยทรัพยากรของตนเอง

6) ควรส่งเสริมการพัฒนาระบบตลาด เช่น ตลาดในชุมชนท้องถิ่นของตนเอง และตลาดภายในประเทศ หรือบางครั้งหากชุมชนมีศักยภาพสูงก็สามารถพัฒนาไปถึงตลาดในต่างประเทศด้วยก็ได้ ควรส่งเสริมให้มีการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มผู้ผลิตกับกลุ่มผู้บริโภคเพื่อเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตกับตลาดปลายทาง เช่น ระหว่างกลุ่มผู้ผลิตกับกลุ่มผู้บริโภค กลุ่มผู้ผลิตกับโรงงานแปรรูปต่างๆ เป็นต้น

7) ควรมีการส่งเสริมการพัฒนากิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ การศึกษา วัฒนธรรม สาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

8) ควรส่งเสริมให้มีการทำการวิจัย เพื่อใช้สนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง

9) ควรมีการสร้างศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนแบบเบ็ดเสร็จในระดับอำเภอหรือระดับจังหวัด โดยเน้นการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ

10) ควรส่งเสริมให้มีการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และพัฒนาให้เป็นสถานที่ดูงานของชุมชนอื่นๆ ที่ต้องการเข้ามาศึกษาดูงาน หรือต้องการเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้

11) ควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร เพื่อช่วยให้ชุมชนสามารถใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจการทำธุรกิจของชุมชน

12) ควรส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตนเองออกสู่สังคม ภายนอก เพื่อนำมาสู่การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ

ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์ (2556) ได้รวบรวมและเรียบเรียงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยสรุปการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ไว้ดังนี้

1. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 เป็นแผนการพัฒนามีระยะเวลา 6 ปี ซึ่งแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระหว่าง พ.ศ. 2504 - 2506 และ พ.ศ. 2507-2509 การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ได้มีการส่งเสริมให้ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลจากความเจริญได้มีโอกาสที่จะพัฒนาตนเองขึ้น ซึ่งในขณะนั้นยังมีท้องที่อีกเป็นจำนวนมากที่จะสามารถพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าขึ้นมาได้ ถ้ามีผู้นำที่ดีและมีความริเริ่มในการทำงานต่างๆ โดยที่ทางภาครัฐได้ส่งพัฒนากรเข้าไปประจำตามหมู่บ้านต่างๆ และพยายามทุกวิถีทางที่จะทำการพัฒนาความเจริญให้แก่หมู่บ้านเหล่านั้น โดยที่การพัฒนาดังกล่าวมิได้มุ่งแต่เฉพาะเรื่องการผลิตและเพิ่มรายได้เท่านั้น การพัฒนาชุมชนจะต้องเข้าไปส่งเสริมความกินดีอยู่ดีตลอดจนสุขภาพอนามัยให้ดีขึ้นด้วย งานพัฒนาชุมชนส่วนใหญ่ในช่วงนี้ได้ให้ความสำคัญกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นหลัก อย่างไรก็ตามการที่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศประมาณร้อยละ 75 ของประชากรทั้งหมดมีภูมิฐานะอยู่ในชนบท และทำมาหาเลี้ยงชีพโดยอาศัยการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก

การพัฒนาประเทศได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชนบทเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะการพัฒนาดังกล่าวได้มีผลต่อสวัสดิภาพของประชาชนและความมั่นคงของชาติในที่สุด ในเชิงนโยบายถึงแม้ภาครัฐจะพยายามส่งพัฒนากรเข้าไปส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในชนบท แต่โดยข้อเท็จจริงแล้ว สภาพความเป็นอยู่ และมาตรฐาน

การครองชีพของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบทส่วนใหญ่ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ยังต่ำกว่ามาตรฐาน การครองชีพของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากมีการระดมและส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมในภาพรวมของประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่เฉพาะในเขตตัวเมืองมากกว่าที่จะกระจายความเจริญก้าวหน้าไปยังท้องถิ่นชนบทที่อยู่ห่างไกล ดังนั้นจึงก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบทเพิ่มมากขึ้นในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 นอกจากนี้การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องการกระจายรายได้ของภาคการเกษตรในชนบท ซึ่งภาคการเกษตรดังกล่าวถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ต้องได้รับการพัฒนาเพื่อหนุนช่วยให้ภาคอุตสาหกรรมมีความทันสมัยเพิ่มมากขึ้น นั้นแสดงให้เห็นว่าแผนพัฒนาฯ ดังกล่าวไม่ได้มีแนวคิดที่จะส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน หรือเศรษฐกิจชนบทอย่างแท้จริงแต่อย่างใด

2. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514) ได้กำหนดวัตถุประสงค์หลักในการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมหลักของชาติไว้ 4 ประการ คือ เพื่อระดมทรัพยากรกำลังคน ทรัพยากรธรรมชาติ และเงินทุนมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจให้ได้ผลถึงมือประชาชนโดยทั่วกัน เพื่อส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งความเป็นธรรมของสังคม เพื่อเสริมสร้างเสถียรภาพของระบบสังคมอันเสรี เพื่อรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและการเงินการคลัง เพื่อสนับสนุนการรักษาความมั่นคงของชาติ

ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการเร่งรัดพัฒนาชนบท จึงได้เร่งดำเนินการพัฒนาชนบททุกด้านพร้อมกัน โดยการผนึกกำลังเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการต่างๆ ที่มีหน้าที่ในการพัฒนาชนบท ให้มีการวางแผนและดำเนินงานประสานกันทุกระดับ เพื่อให้ผลของการดำเนินงานนั้นได้ถึงมือประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบทอย่างจริงจัง นอกจากนี้ยังได้มีการเสริมงานพัฒนาชนบทในระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านที่ยังขาดการพัฒนา เพื่อให้การพัฒนาชนบทมีความสมบูรณ์มากขึ้น จึงได้มีการส่งเสริมโครงการต่างๆ มากขึ้น เช่น โครงการสร้างเส้นทางคมนาคมขนส่งเข้าสู่พื้นที่ชนบท โครงการจัดหาแหล่งน้ำกินน้ำใช้ และโครงการเสริมสร้างระบบธุรกิจในพื้นที่ชนบท ตลอดจนการพัฒนาสังคมเพื่อเป็นพื้นฐานแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบทให้สามารถพัฒนาอาชีพตนเองได้อย่างเต็มที่

ผลการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน หรือเศรษฐกิจชนบทในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 ถึงแม้ในแผนดังกล่าวจะมีการกำหนดนโยบายเร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขึ้นมามากมายก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนดังกล่าวยังไม่สามารถทำได้เต็มที่ และถือว่าการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในช่วงเวลาดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จ และยังห่างไกลจากเป้าหมายที่กำหนด ทั้งนี้เนื่องมาจากภาครัฐขาดแคลนกำลังคน และขาดแคลนงบประมาณสนับสนุน

3. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพิ่มเติมอีก 8 ประการด้วยกัน ได้แก่ เพื่อสนับสนุนการรักษาความมั่นคง เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจรัดตัวและเพิ่มรายได้ประชาชาติให้สอดคล้องกับทรัพยากรทางเศรษฐกิจ เพื่อแก้ไขปัญหาดุลการชำระเงิน เพื่อรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ เพื่อยกระดับรายได้และระดับการครองชีพของประชาชนในส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น เพื่อขยายบริการสาธารณะให้ทั่วถึงประชาชนส่วนรวม เพื่อลดอัตราการเพิ่มของประชากร เพื่อยกระดับการมีงานทำของประชาชน

ถึงแม้ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 ภาครัฐจะให้ความสนใจในการเร่งรัดพัฒนาชนบทและมีโครงการสนับสนุนจำนวนหลายโครงการเพื่อจะช่วยให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจในชนบทให้ดีขึ้นแต่จากการดำเนินงานในช่วงเวลาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นกับเกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในชนบทปัญหาดังกล่าว เช่น ปัญหาหนี้สินค้างชำระของชาวชนบทที่มีเพิ่มขึ้น ซึ่งจะเห็นได้จากตัวเลขหนี้ค้างชำระของเกษตรกรได้เพิ่มขึ้นจากประมาณ 1,400 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2514 เป็นประมาณ 4,500 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2518 นั้นแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจฯ ในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นลักษณะของการขยายตัวและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ขาดความสมดุล ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำในฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างชนชั้นและระหว่างภาคต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เพราะการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การกระจายการผลิตและการเพิ่มผลผลิตส่วนใหญ่เกิดขึ้นเฉพาะในเขตพื้นที่ภาคกลางเท่านั้น ส่วนภาคอื่นๆ ยังมีสภาพโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ล้าหลังและมีการกระจายการผลิตจากสาขาเกษตรกรรมไปสู่สาขาการผลิตอื่นๆ น้อยมาก

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของรัฐในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 ได้เน้นทุ่มการลงทุนลงไปในพื้นที่ชนบทเฉพาะส่วนที่ได้รับการพัฒนาอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชลประทานหรือในเขตที่มีผลผลิตทางการเกษตรที่สูงอยู่แล้ว และไม่ให้ความสนใจพื้นที่ชนบทในส่วนอื่นเท่าที่ควรจึงเป็นเหตุให้เขตพื้นที่ชนบทยากจนที่อยู่รอบนอกของพื้นที่ชลประทานไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ขาดการเอาใจใส่ และขาดความช่วยเหลือจากภาครัฐอย่างจริงจัง

4. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ได้กำหนดวัตถุประสงค์หลักในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมหลักของชาติไว้ 5 ประการ คือ เพื่อเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ เพื่อลดช่องว่างในฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมในหมู่ประชาชนให้ลดน้อยลง เพื่อลดอัตราการเพิ่มและปรับปรุงคุณภาพของประชากรตลอดทั้งการเพิ่มการจ้างงานในประเทศ เพื่อเร่งบูรณะและปรับปรุงการบริหารทรัพยากรหลักตลอดทั้งสิ่งแวดล้อมของชาติ เพื่อสนับสนุนขีดความสามารถในการป้องกันประเทศและแก้ปัญหาในบางพื้นที่เพื่อความมั่นคง

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 ได้เริ่มมีการพัฒนาชนบทโดยยึดความต้องการของประชาชนในระดับพื้นที่เป็นหลัก แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ก็คือประชาชนในพื้นที่ชนบทส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจว่าอะไรคือปัญหาที่แท้จริงที่พวกเขา กำลังเผชิญอยู่ ดังนั้นความต้องการที่ประชาชนในชนบทเรียกร้องจึงเป็นเพียงความต้องการที่มุ่งจะเดินรอยตามแบบพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาแล้ว เช่น ต้องการถนน ไฟฟ้า และชลประทาน เท่านั้น

ผลการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน หรือเศรษฐกิจชนบทตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 พบว่าการขยายตัวของภาคเกษตรเพิ่มขึ้นช้ากว่าภาคอุตสาหกรรม การขยายตัวของผลผลิตทางการเกษตรส่วนใหญ่มาจากการขยายพื้นที่มากกว่าการขยายตัวทางด้านประสิทธิภาพ ถึงแม้ว่าเกษตรกรในพื้นที่เกษตรก้าวหน้าจะสามารถเพิ่มผลผลิตได้สูงขึ้นก็ตาม ทั้งนี้เพราะการลงทุนด้านชลประทานของภาครัฐ แต่ก็คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 20 ของพื้นที่การเกษตรทั่วประเทศเท่านั้น เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่ขาดแคลนที่ดินทำกิน เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างการผลิตและการค้า กล่าวคือผลผลิตทางการเกษตรคิดเป็นสัดส่วนของผลิตภัณฑ์มวลรวมลดลงเมื่อเทียบกับการผลิตทางด้านอุตสาหกรรม การตลาดสินค้าเกษตรต้องพึ่งพาตลาดต่างประเทศมากขึ้น การผลิตภาคการเกษตรมีการปลูกพืชหลายชนิดมากขึ้น มีการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี กำจัดแมลงและศัตรูพืชเพิ่มมากขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ในขณะเดียวกันความปลอดภัยของสุขภาพคนในชนบทลดลง คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชนบทส่วนใหญ่แย่ง โครงสร้างการกระจายทรัพยากรและรายได้เป็นไปในทางรวมศูนย์ ซึ่งส่วนใหญ่ตกอยู่ในมือของนายทุนที่เป็นคนกลุ่มน้อยของประเทศ ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบทเพิ่มมากขึ้น

5. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ได้กำหนดจุดประสงค์การพัฒนาประเทศไว้ 6 ประการ พื้นฟูฐานะเศรษฐกิจและการเงินของประเทศ ปรับโครงสร้างและเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ การพัฒนาโครงสร้างและกระจายบริการทางสังคม แก้ปัญหาความยากจนในชนบทล้าหลัง ประสานการพัฒนาเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติ ปฏิรูประบบบริหารงานพัฒนาของรัฐและกระจายสินทรัพย์

จุดสำคัญที่เน้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ คือ การมีระบบการบริหารงานพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) เป็นครั้งแรก ซึ่งเน้นการทำงานร่วมกันของข้าราชการที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ชนบท โดยเฉพาะ 4 กระทรวงหลัก หรือที่รู้จักกันในนามสี่ทหารเสือ ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย (พัฒนากร) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (เกษตรตำบล) กระทรวงศึกษาธิการ (ครูตัวแทนในพื้นที่) และกระทรวงสาธารณสุข (เจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล) ให้ประสานร่วมมือกันพัฒนาชนบทอย่างเต็มที่ แต่ในทางปฏิบัติสี่ทหารเสือก็ไม่สามารถทำงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากแต่ละกระทรวงก็มีทิศทางการทำงานของตนเอง ลักษณะการดำเนินงานในพื้นที่ก็ต่างคนต่างทำ บางครั้งการทำงานก็เกิดความซ้ำซ้อนกันทำให้เสียเวลาและสิ้นเปลืองงบประมาณโดยไม่จำเป็น

ผลการพัฒนาเศรษฐกิจชนบทยากจน ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 นั้น ปรากฏว่า รัฐได้ทุ่มงบประมาณไปจำนวน 4,458 ล้านบาท เพื่อดำเนินงานโครงการตามแผนพัฒนาชนบทยากจน จำนวน 32 โครงการ ครอบคลุมพื้นที่ 12,562 หมู่บ้าน โดยภาครัฐสามารถจัดโครงการต่างๆ ลงในพื้นที่ได้รวมทั้งสิ้น 102,584 จุดดำเนินการ หรือคิดโดยเฉลี่ยแล้วในหนึ่งหมู่บ้านยากจน จะได้รับโครงการจำนวน 8 โครงการ ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 45 ของจุดดำเนินงานโครงการทั้งหมด เป็นโครงการที่เน้นการแก้ปัญหาทางด้านการผลิตและด้านความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ รองลงมาประมาณร้อยละ 40 เป็นโครงการที่มุ่งเน้นทางด้านการแก้ปัญหาสุขภาพอนามัยโดยตรง และอีกร้อยละ 10 เป็นโครงการช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนบริการขั้นพื้นฐาน ส่งเสริมการผลิตและการพัฒนาอาชีพ ส่วนที่เหลือประมาณร้อยละ 5 ช่วยส่งเสริมด้านการศึกษาและเพิ่มพูนความรู้ของประชาชนในชนบทยากจนเป็นสำคัญ

6. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) มีจุดมุ่งหมายหลักที่จะยกระดับการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไปในอนาคต ควบคู่ไปกับการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ได้กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่สำคัญไว้ 2 ประการ คือรักษาระดับการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ เพื่รองรับแรงงานที่เข้าสู่ตลาดแรงงาน พัฒนาคุณภาพคนเพื่อให้สามารถพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า และยังมุ่งเน้นการพัฒนาสังคมและองค์กรประชาชน ตลอดจนความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนมากขึ้น เพิ่มการกระจายรายได้และการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นมากขึ้น ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มุ่งเน้นการพัฒนาแบบยั่งยืนซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาที่ถูกต้อง

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ได้ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบท และการปรับปรุงคุณภาพชีวิตทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม กระจายความเจริญให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ และหวังว่าประชาชนจะได้รับการพัฒนาโดยเท่าเทียมกันจนทำให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยได้มีการเพิ่มกระทรวงหลักอีกสองกระทรวง ได้แก่ กระทรวงอุตสาหกรรม และกระทรวงพาณิชย์ เพื่อให้การพัฒนาชนบทครบวงจรทั้งด้านการผลิตและการตลาด โดยเน้นหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปองค์กรประชาชน และภาคเอกชนในการพัฒนาชนบทเพิ่มมากขึ้น แผนงานที่ดำเนินงานโดยเอกชนซึ่งรัฐบาลเป็นผู้สนับสนุน ได้แก่ โครงการสร้างงานในชนบท (กสช.) โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบทตามเกณฑ์ความจำเป็นฐาน (จปฐ.) โครงการกองทุนพัฒนาชนบท ได้แก่ กองทุนดำเนินงานโดยหน่วยงานราชการ เช่น เงินทุนหมุนเวียนพัฒนาชุมชน เงินทุนสนับสนุนกลุ่มอาชีพ เงินทุนโครงการธนาคารข้าว (โดยกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย) กองทุนยุวเกษตรกร (โดยกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร) กองทุนยาและเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน (สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข) โครงการระดมทุนจากสมาชิกกลุ่ม เช่น เงินทุนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต (โดยกรมการพัฒนาชุมชน)

ผลของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 รัฐบาลได้ใช้นโยบายรายจ่ายเป็นหลัก ในการสนับสนุนการกระจายรายได้และกระจายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยที่รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณตลอดช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 เพื่อการพัฒนาชนบทโดยตรงและการสร้างงานในชนบท ถึงแม้จะมีการจัดทำโครงการพัฒนาชนบทในด้านต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก แต่การดำเนินงานดังกล่าวไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในชนบทได้อย่างเต็มที่เนื่องจากอำนาจการตัดสินใจในการใช้จ่ายและพัฒนาโครงการส่วนใหญ่ถูกกำหนดจากส่วนกลาง ในขณะที่ชุมชนในชนบทเข้าไปมีบทบาทในการดำเนินโครงการโดยตรงน้อยมาก นอกจากนี้รัฐบาลมีนโยบายการเงินเพื่อส่งเสริมให้มีการกระจายรายได้ในชนบทโดยสนับสนุนการปล่อยสินเชื่อสู่ชนบทเพื่อใช้ในการผลิตและเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรในชนบท โดยผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ทำให้เกษตรกรกู้ยืมเงินได้ง่าย และบางส่วนก็ไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ โดยไม่คำนึงถึงความคุ้มค่าคุ้มทุนมากนัก จึงก่อให้เกิดปัญหานี้ค้างชำระเป็นจำนวนมาก นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของรัฐบาลในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ไม่ได้เสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับประชาชนในชนบท กลับสร้างปัญหาให้กับเศรษฐกิจชุมชนอ่อนแอลง สร้างนิสัยการบริโภคนิยมให้กับประชาชนในชนบทเพิ่มมากขึ้นจึงเป็นเหตุให้ประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทมีภาระหนี้เพิ่มขึ้น ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้อย่างยั่งยืน

7. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ได้กำหนดวัตถุประสงค์หลักไว้ 3 ประการ เพื่อรักษาอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมเพื่อให้การเจริญเติบโตเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และมีเสถียรภาพ เพื่อการกระจายรายได้และกระจายการพัฒนาไปสู่ภูมิภาคและชนบท ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อเร่งรัดพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และทรัพยากร ธรรมชาติ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 พยายามรักษาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไว้ในอัตราที่เหมาะสมและมีเสถียรภาพ ควบคู่ไปกับการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมสู่ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ขณะเดียวกันก็จะมุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความสามารถที่จะช่วยตัวเองได้มากยิ่งขึ้น และพัฒนาคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้มิให้เสื่อมโทรมลงไป

ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจในภาพรวมของประเทศยังเน้นการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและบริการเป็นหลัก ส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจึงไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร อย่างไรก็ตามรัฐบาลก็ได้พยายามมุ่งกระจายอำนาจบริหารงานพัฒนาจากส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น โดยจัดให้มีงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาจังหวัด เพื่อยกระดับรายได้และความเป็นอยู่ของชนยากจนในชนบท ขณะเดียวกันวางมาตรการเพื่อสนับสนุนบทบาทขององค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคธุรกิจเอกชนเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาชนบทอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งรัฐบาลได้มอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาคะยากจน (ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2536) โดยมอบให้กรมการพัฒนาชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งมีหมู่บ้านเป้าหมายจำนวน

11,608 หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 ตามข้อมูลพื้นฐาน กชช.2ค. ปี 2533 (หรือหมู่บ้านที่ครัวเรือนมีรายได้ต่ำกว่า 15,000 บาทต่อคนต่อปี) งบประมาณดำเนินการทั้งสิ้น 3,471 ล้านบาท แยกเป็นเงินทุนสำหรับหมู่บ้าน 3,250 ล้านบาท งบบริหารโครงการ 221 ล้านบาท รัฐบาลได้จัดสรรเงินกองทุนให้หมู่บ้านละ 280,000 บาท ให้ครัวเรือนยากจนในหมู่บ้านเป้าหมายสามารถยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านได้โดยไม่มีดอกเบี้ย เพื่อนำไปใช้ในการประกอบอาชีพใน 5 ประเภท ได้แก่ เกษตรกรรม ช่าง อุตสาหกรรมในครัวเรือน ค้าขาย และอื่นๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ครัวเรือนในชนบทมีรายได้ให้มากกว่า 15,000 บาทต่อคนต่อปี และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ผลการดำเนินโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนระยะที่ 1 (พ.ศ. 2536-2540) มีครัวเรือนยากจนที่ยืมเงินทั้งสิ้น 501,331 ครัวเรือน จากจำนวนครัวเรือนยากจนเป้าหมาย 731,633 ครัวเรือน (ร้อยละ 68.52) เป็นจำนวนเงิน ทั้งหมด 3,250.24 ล้านบาท จากผลการพัฒนาตามโครงการดังกล่าวสามารถทำให้ครัวเรือนยากจน ร้อยละ 58.02 มีรายได้ผ่านเกณฑ์ 15,000 บาทต่อคนต่อปี

8. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้กำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่สำคัญ ดังนี้

1. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของคนทุกคนทั้งในด้านร่างกายจิตใจและสติปัญญา ให้มีสุขภาพพลานามัยแข็งแรง มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการประกอบอาชีพ และสามารถปรับตัวให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง
2. เพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้มีความมั่นคงและเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว และชุมชนให้สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของคน รวมทั้งให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศมากยิ่งขึ้น
3. เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพมั่นคงและสมดุลเสริมสร้างโอกาสการพัฒนาศักยภาพของคนในการมีส่วนร่วมในกระบวนการ พัฒนาและได้รับผลจากการพัฒนาที่เป็นธรรม
4. เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์สามารถสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน
5. เพื่อปรับระบบการบริหารจัดการ โดยเปิดโอกาสให้องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชนชุมชน และประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาประเทศมากขึ้น

แม้ว่าแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 จะได้กำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนไว้ชัดเจนแต่แผนดังกล่าวได้เขียนไว้ก่อนที่จะมีการนำแผนมาใช้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 พอเริ่มนำแผนมาบังคับใช้ปรากฏว่าประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ส่งผลกระทบต่อภาคส่วนต่างๆ ของระบบเศรษฐกิจ ทำให้บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์หลายแห่งต้องปิดกิจการลง ธนาคารพาณิชย์ส่วนใหญ่ประสบปัญหาการขาดทุน ภาคเอกชนส่วนใหญ่ได้รับกระทบจากภาวะวิกฤติดังกล่าว จากเหตุการณ์ดังกล่าวปรากฏว่า

ระบบเศรษฐกิจในระดับชุมชนหรือระบบเศรษฐกิจฐานรากได้รับผลกระทบน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ จึงส่งผลให้ภาครัฐได้หันกลับมาตระหนักถึงการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนมากขึ้น

โครงการของรัฐบาลที่เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน หรือการพัฒนาชนบท ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ที่สำคัญ ได้แก่ 1) โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544) มีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนในหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนา 28,038 หมู่บ้าน ในพื้นที่ 70 จังหวัด มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการคือฝึกอบรมชุมชนและสนับสนุนเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพ 2) โครงการเสริมสร้างการแก้ไขปัญหาคนจนในเมืองในภาวะวิกฤติเป็นโครงการภายใต้มาตรการเพิ่มค่าใช้จ่ายภาครัฐ (เงินกู้ MIYAZAWA) มีงบประมาณ 1,000 ล้านบาท บริหารงานโดยการเคหะแห่งชาติ (เมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2542) วัตถุประสงค์ของโครงการคือ เพื่อบรรเทาปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมของคนจนเมือง โดยการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพและธุรกิจชุมชน และ 3) โครงการลงทุนเพื่อสังคม (Social Investment Project) โครงการลงทุนเพื่อสังคม (SIP) เป็นโครงการเงินกู้จากธนาคารโลกและรัฐบาลญี่ปุ่น เพื่อนำมาช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจ โดยเฉพาะกลุ่มคนผู้ว่างงาน กลุ่มคนยากจนและกลุ่มคนด้อยโอกาส

ถึงแม้จะมีโครงการต่างๆ มากมายที่เข้าไปส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และดูเหมือนว่าเศรษฐกิจชุมชนจะได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ แต่โดยข้อเท็จจริงแล้วโครงการส่วนใหญ่เป็นโครงการเร่งด่วนเพื่อที่จะเร่งใช้จ่ายเงินงบประมาณให้หมดไปโดยเร็วเท่านั้น ชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้มีความพร้อมที่จะรองรับกับการเร่งใช้จ่ายงบประมาณของภาครัฐ จึงทำให้โครงการส่วนใหญ่ประสบความสำเร็จในแง่จำนวนโครงการ แต่ในแง่ความต่อเนื่องหรือความยั่งยืนของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนนั้นไม่ประสบความสำเร็จแต่อย่างใด

9. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) มีปรัชญาและแนวคิดหลัก คือ เน้นคนเป็นจุดศูนย์กลางการพัฒนา โดยยึดหลักให้คนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างแท้จริง ยึดหลักปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนไทย และเป็นพื้นฐานการพัฒนาประเทศ มุ่งหมายให้สังคมไทยพัฒนาไปสู่สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพในอนาคต

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 เป็นแผนที่ได้อัญเชิญแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ ให้เป็นไปในทางสายกลาง อันจะทำให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤติต่างๆ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล การพัฒนาที่มีคุณภาพและการพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงต่างๆ แต่การดำเนินงานของรัฐบาลในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ไม่ได้ให้ความสนใจในการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้เท่าที่ควร แต่มุ่งเน้นการพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการแข่งขันระหว่าง

ประเทศเพื่อยกระดับขีดความสามารถทางเศรษฐกิจของไทยในภาพรวม ในขณะเดียวกันก็ได้พยายามเสริมศักยภาพเศรษฐกิจฐานราก หรือเศรษฐกิจชุมชน โดยการดำเนินโครงการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากด้วยโครงการต่างๆ เช่น โครงการหมู่บ้านละล้าน โครงการ OTOP โครงการบ้านเอื้ออาทร และโครงการ 30 บาท รักษาทุกโรค เป็นต้น แต่ยังไม่สามารถส่งเสริมและช่วยให้ประชาชนในชนบทสามารถพึ่งตนเองได้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง แต่ทำให้เศรษฐกิจชุมชนอ่อนแอลง เพราะประชาชนส่วนใหญ่รอรับการช่วยเหลือจากรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือทางการเงินแบบให้เปล่า และสินเชื่อที่ไม่มีดอกเบี้ยหรือคิติดอกเบี้ยในอัตราที่ต่ำ ประชาชนส่วนใหญ่กู้ไปใช้จ่ายในครัวเรือน และใช้จ่ายเพื่อการบริโภคเป็นหลัก จึงส่งผลให้ประชาชนฐานรากมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น

10. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ยังคงให้ความสำคัญกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงต่อเนื่องมาจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบท ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคนและระบบให้มีภูมิคุ้มกัน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยยังคงอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา”

ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนและแก้ไขปัญหาความยากจน ส่งเสริมให้ทุกชุมชนมีแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำแผนชุมชนไปใช้ประกอบการจัดสรรงบประมาณ และได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับ

- 1) การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิดร่วมทำในรูปแบบที่หลากหลาย และจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามความพร้อมของชุมชน
- 2) การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล
- 3) การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูล

การดำเนินงานของรัฐบาลเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 รัฐบาลจึงได้มีโครงการต่างๆ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ โครงการสนับสนุนการพัฒนาการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โครงการประกันรายได้เกษตรกร โครงการการช่วยเหลือผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) แต่เนื่องจากโครงการต่างๆ ดังกล่าวนั้นเป็นลักษณะของโครงการประชานิยม ไม่ได้เป็นโครงการที่มาจากพื้นฐานที่แท้จริงของชุมชน พอรัฐบาล

ประกาศนโยบายเหล่านี้ออกมา หน่วยงานต่างๆของภาครัฐก็รีบดำเนินการให้ได้มาซึ่งจำนวนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่ม OTOP ทั้งๆที่กลุ่มดังกล่าวส่วนใหญ่ไม่มีความพร้อม ไม่มีประสบการณ์ในการผลิตสินค้า กลุ่ม OTOP ส่วนใหญ่ไม่ได้พัฒนาขึ้นมาตามศักยภาพที่แท้จริงของตัวเอง ในท้ายที่สุดในช่วงปลายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ประกอบกับการเกิดปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจของโลกจึงส่งผลให้กลุ่ม OTOP ต่างๆส่วนใหญ่ต้องล้มเลิกกิจการไป และในขณะเดียวกันปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจดังกล่าวก็ส่งผลทำให้กลุ่ม SMEs จำนวนไม่น้อยก็ต้องล้มเลิกกิจการเช่นกัน นอกจากนี้ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ก็มีปัญหาคอขวดด้านการเมืองที่รุนแรง สังคมเกิดปัญหาความแตกแยก แบ่งฝักแบ่ง จึงทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ไม่ได้ได้รับการดูแลจากภาครัฐเท่าที่ควร ประกอบกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ผ่านมาไม่ได้มีกระบวนการที่จะสนับสนุนให้ประชาชนในพื้นที่ชนบทมีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้ ดังนั้นผลของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ยังเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ปัญหาหนี้สินของประชาชนในพื้นที่ชนบทยังทวีความรุนแรงเพิ่มมากยิ่งขึ้น

11. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11

แนวทางการวางแผนพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ประเทศไทยได้ตระหนักถึงสถานการณ์และความเสี่ยงในด้านต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นภายในประเทศ และเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระดับโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความภาวะผันผวนทางด้านเศรษฐกิจพลังงาน และภูมิอากาศ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อประเทศไทยทั้ง ด้านบวกและด้านลบ ดังนั้น ทิศทางการบริหารจัดการประเทศยังคงใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักในการดำเนินงาน เพื่รองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และยังเป็นการเตรียมความพร้อมที่จะพัฒนาประเทศเพื่อสร้างความเข้มแข็งและรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศที่เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการผลิตในภาคการเกษตร และการประกอบกิจการของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

ผลการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 เมื่อแผนพัฒนาฉบับดังกล่าวได้กำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนไว้กว้างๆ จึงทำให้ยากต่อการนำไปปฏิบัติให้เกิดผลได้ การจัดสรรงบประมาณของรัฐบาลเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในช่วงต้นของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ไม่ได้สอดคล้องกับทิศทางของแผนพัฒนาฯ แต่จัดสรรให้ตามนโยบายประชานิยม เช่น นโยบายรับจำนำข้าวเปลือก นโยบายค่าแรงขั้นต่ำ 300 บาทต่อวัน โครงการกองทุนหมู่บ้านละล้าน นโยบายต่างๆ ไม่สามารถทำให้เศรษฐกิจชุมชนพัฒนาไปตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ที่วางไว้ แต่กลับส่งผลให้พฤติกรรมของประชาชนที่อยู่ในชุมชนกลายเป็นนักบริโภคนิยม มีพฤติกรรมการก่อหนี้เพิ่มมากขึ้น กลุ่มอาชีพต่างๆ ส่วนใหญ่ในพื้นที่ก็ชะลอการดำเนินงานลง บางส่วนก็เลิกกิจการไป

โดยสรุปผลการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ผ่านมา พบว่า การพัฒนาในระยะแรกๆ เป็นลักษณะการเข้าไปช่วยเหลือและการหยิบยื่นให้จากภาครัฐทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งผลกระทบด้านลบคือทำประชาชนรอความช่วยเหลือจากภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งจากการดำเนินนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ผ่านมาของภาครัฐที่ไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 แต่ภาคเศรษฐกิจชุมชนได้รับผลกระทบน้อยที่สุด การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาจึงได้พยายามที่จะส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้มากขึ้นกว่าเดิมเพื่อที่จะให้ประเทศรอดพ้นจากภาวะวิกฤติ ดังนั้นจึงควรมีการส่งเสริมและสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจชุมชนในทุกๆ ด้านตามศักยภาพของชุมชนจนทำให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง สามารถดำเนินการได้ด้วยชุมชนเอง

12. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12

แผนพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำบนพื้นฐานของกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) ซึ่งเป็นแผนหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) หลักการพัฒนาประเทศที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ที่ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 – 11 และยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม วัตถุประสงค์การพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 มีดังนี้

1. เพื่อวางรากฐานให้คนไทยเป็นคนที่มีสมบูรณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย ค่านิยมที่ดี มีจิตสาธารณะ และมีความสุข โดยมีสุขภาวะและสุขภาพที่ดี ครอบครัวอบอุ่น ตลอดจนเป็นคนเก่งที่มีทักษะความรู้ความสามารถและพัฒนาตนเองได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต
2. เพื่อให้คนไทยมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ได้รับความเป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการทางสังคมที่มีคุณภาพ ผู้ด้อยโอกาสได้รับการพัฒนาศักยภาพ รวมทั้งชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้
3. เพื่อให้เศรษฐกิจเข้มแข็ง แข่งขันได้ มีเสถียรภาพ และมีความยั่งยืน สร้างความเข้มแข็งของฐานการผลิตและบริการเดิมและขยายฐานใหม่โดยการใช้นวัตกรรมที่เข้มข้นมากขึ้น สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก และสร้างความมั่นคงทางพลังงาน อาหาร และน้ำ
4. เพื่อรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้สามารถสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน
5. เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินมีประสิทธิภาพ โปร่งใส ทันสมัย และมีการทำงานเชิงบูรณาการของภาคีการพัฒนา
6. เพื่อให้มีการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค โดยการพัฒนาภาคและเมืองเพื่อรองรับการพัฒนายกระดับฐานการผลิตและบริการเดิมและขยายฐานการผลิตและบริการใหม่

7. เพื่อผลักดันให้ประเทศไทยมีความเชื่อมโยงกับประเทศต่างๆ ทั้งในระดับ อนุภูมิภาค ภูมิภาค และนานาชาติได้อย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งให้ประเทศไทยมีบทบาทและสร้างสรรค์ในด้านการค้า การบริการ และการลงทุนภายใต้กรอบความร่วมมือต่างๆ ทั้งในระดับอนุภูมิภาค ภูมิภาค และโลก

เป้าหมายรวมการพัฒนาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ประกอบด้วย

1. คนไทยมีคุณลักษณะเป็นคนไทยที่สมบูรณ์ มีวินัย มีทัศนคติและพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม มีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ มีความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ มีความรับผิดชอบ และทำประโยชน์ต่อส่วนรวม มีสุขภาพกายและใจที่ดี มีความเจริญ งอกงามทางจิตวิญญาณ มีวิถีชีวิตที่พอเพียง และมีความเป็นไทย

2. ความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้และความยากจนลดลง เศรษฐกิจฐานรากมีความเข้มแข็ง ประชาชนทุกคนมีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร การประกอบอาชีพ และบริการทางสังคมที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม กลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดร้อยละ 40 มีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ 15

3. ระบบเศรษฐกิจมีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ โครงสร้างเศรษฐกิจปรับสู่เศรษฐกิจฐานบริการและดิจิทัล มีผู้ประกอบการรุ่นใหม่และเป็นสังคมผู้ประกอบการ ผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดเล็กที่เข้มแข็งสามารถใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างสรรค์คุณค่าสินค้าและบริการ มีระบบการผลิตและให้บริการจากฐานรายได้เดิมที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น และมีการลงทุนในการผลิตและบริการฐานความรู้ชั้นสูงใหม่ๆ ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและชุมชน รวมทั้งกระจายฐานการผลิตและการให้บริการสู่ภูมิภาคเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ โดยเศรษฐกิจไทยมีเสถียรภาพและมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 5 ต่อปี และมีปัจจัยสนับสนุน อาทิ ระบบโลจิสติกส์ พลังงาน และการลงทุนวิจัยและพัฒนาที่เอื้อต่อการขยายตัวของภาคการผลิตและบริการ

4. ทนทางธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมสามารถสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงทางอาหาร พลังงาน และน้ำ โดยเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศเพื่อรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคพลังงานและขนส่ง ไม่น้อยกว่าร้อยละ 7 ภายในปี 2563 เทียบกับการปล่อยในกรณีปกติ มีปริมาณหรือสัดส่วนของขยะมูลฝอยที่ได้รับการจัดการอย่างถูกหลักสุขาภิบาลเพิ่มขึ้น และรักษาคุณภาพน้ำและคุณภาพอากาศในพื้นที่วิกฤตให้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน

5. มีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย สังคมปลอดภัย สามัคคี สร้างภาพลักษณ์ดี และเพิ่มความเชื่อมั่นของนานาชาติต่อประเทศไทย ความขัดแย้งทางอุดมการณ์และความคิดในสังคมลดลง ปัญหาอาชญากรรมลดลง ปริมาณความสูญเสียจากภัยโจรสลัดและการลักลอบขนส่งสินค้าและค่านิยมลดลง มีความพร้อมที่ปกป้องประชาชนจากการก่อการร้ายและภัยพิบัติทางธรรมชาติ ประเทศไทยมีส่วนร่วมในการกำหนดบรรทัดฐานระหว่างประเทศ เกิดความเชื่อมโยงการขนส่ง โลจิสติกส์ ห่วงโซ่มูลค่า เป็นหุ้นส่วนการพัฒนาที่สำคัญในอนุภูมิภาค ภูมิภาค และโลก และอัตราการเติบโตของมูลค่า การลงทุนและการส่งออกของไทยในอนุภูมิภาค ภูมิภาค และอาเซียนสูงขึ้น

6. มีระบบบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ ทันสมัย โปร่งใส ตรวจสอบได้ กระจายอำนาจและมีส่วนร่วมจากประชาชน บทบาทภาครัฐในการให้บริการซึ่งภาคเอกชนดำเนินการแทนได้ดีกว่าลดลง เพิ่มการใช้ระบบดิจิทัลในการให้บริการ ปัญหาคอร์รัปชันลดลง และการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอิสระมากขึ้น โดยอันดับประสิทธิภาพภาครัฐที่จัดทำโดยสถาบัน การจัดการนานาชาติและอันดับความยากง่ายในการดำเนินธุรกิจในประเทศดีขึ้น การใช้จ่ายภาครัฐและระบบงบประมาณมีประสิทธิภาพสูง ฐานภาษีกว้างขึ้น และดัชนีการรับรู้การทุจริตดีขึ้น รวมถึงมีบุคลากรภาครัฐที่มีความรู้ความสามารถและปรับตัวได้ทันกับยุคดิจิทัลเพิ่มขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกาและสำนักงานรัฐมนตรี กล่าวว่า การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 จะเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการเชื่อมต่อกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ในลักษณะการแปลงยุทธศาสตร์ระยะยาวสู่การปฏิบัติ โดยในแต่ละยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ได้กำหนดประเด็นการพัฒนา พร้อมทั้งแผนงาน/โครงการสำคัญที่ต้องดำเนินการให้เห็นผลเป็นรูปธรรมในช่วง 5 ปีแรกของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม และได้กำหนดแนวคิดและกลไกการขับเคลื่อนและติดตามประเมินผล เพื่อกำกับให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีทิศทางและเกิดประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทย

2.3 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เสธา เชี่ยว (2552) ได้ศึกษาแนวทางการจัดการเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนราชธานีโอโศก ผลการวิจัยพบว่า สภาพเศรษฐกิจของชุมชนราชธานีโอโศก มีการทำกิจกรรมทางด้านการแปรรูปผลผลิตของหมู่บ้านในรูปของสหกรณ์บุญนิยม มีปรัชญาที่จะแปรรูปผลผลิต ซึ่งไม่ใช่เพื่อเพิ่มมูลค่าการผลิตแต่เป็นการเพิ่มพูนปัญญาและพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อที่จะได้สร้างเป็นองค์ความรู้และเผยแพร่องค์ความรู้สู่สาธารณะ รูปแบบการจัดการเศรษฐกิจชุมชน ด้านสภาพเศรษฐกิจมีการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย สมถะ ทำเกษตรแบบไร้สารพิษ และทำมาหากินในแบบฉบับเกษตรพอเพียง เน้นการผลิตเพื่อบริโภคเองในชุมชนมากกว่าการผลิตในรูปแบบของการจำหน่าย ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือนก็แปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเป็นผลผลิตภัณฑ์เพื่ออุปโภค บริโภค ในชุมชนมีสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือในการดำรงชีวิต และแต่ละครอบครัวในชุมชนมีการเก็บออมเงินไว้ใช้เมื่อจำเป็น และไม่มีปัญหาเรื่องหนี้สิน ด้านปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเศรษฐกิจชุมชน อยู่ที่จำนวนแรงงานที่มีจำกัด ขาดแคลนแรงงาน ปัญหาที่เกิดจากกิจกรรมการผลิตหรือการแปรรูปประกอบไปด้วยปัญหาทางด้านการผลิต ปัญหาด้านฝีมือของผู้ผลิตมีความชำนาญและความอดทน แนวทางการจัดการเศรษฐกิจชุมชนราชธานีโอโศกควรเน้นการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการผลิต การแปรรูปแก่ผู้บริหารและสมาชิกชุมชน การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนราชธานีโอโศก ควรเน้นการพัฒนาทางด้านการตลาดของกลุ่มอาชีพในราชธานีโอโศก

สมบัติ เขียว (2552) ได้ศึกษาแนวทางการจัดการเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนศิระชะโศก ผลการวิจัยพบว่า เศรษฐกิจชุมชนศิระชะโศกเริ่มต้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2535 ภายหลังจากจัดตั้งโรงเรียน เกิดธุรกิจชุมชนรูปแบบต่างๆ ได้แก่ โรงสีข้าวกลึงขนาดเล็กเพื่อบริโภคในชุมชน ส่วนเกินส่งขายในราคาถูก และรับสีข้าวให้ชาวบ้านในชุมชนข้างเคียง มีโรงงานผลิตแชมพูสมุนไพร น้ำยาล้างจาน ผลิตใช้บริโภคในชุมชน และจำหน่ายให้บุคคลภายนอกในราคาถูก การสร้างโรงเพาะเห็ด การแปรรูป ร้านค้าชุมชน เป็นการดำเนินเศรษฐกิจที่เป็นกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองประกอบไปด้วย ระบบเศรษฐกิจชุมชน 38 ฐานงานระบบเศรษฐกิจด้านการเงินของชุมชนศิระชะโศก เงินหมุนเวียนที่ชุมชนศิระชะโศกใช้กันอยู่ได้มาจาก 3 ส่วน คือ เงินจากการขายสินค้าของชุมชน ซึ่งชุมชนศิระชะโศกมีปัญหอุปสรรคในการจัดการเศรษฐกิจชุมชน คือ การขาดแคลนแรงงาน ฝีมือความชำนาญของผู้ผลิต ผลิตภัณฑ์บางอย่างมีประโยชน์สำหรับใช้สอยน้อยลง กระบวนการผลิตยังไม่สมบูรณ์ รูปแบบผลิตภัณฑ์มีไม่มาก และปัญหาด้านการบริหารจัดการและด้านการตลาด

พรเทพ รัตนเรืองศรี (2550) ได้ศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในการแก้ปัญหาความยากจน พบว่า ในหมู่บ้านหนองแวงมีการรวมกลุ่มเศรษฐกิจจำนวน 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มทอผ้าฝ้าย กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มเลี้ยงกบ การพัฒนากลุ่มเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านหนองแวงมีปัญหาเกี่ยวกับการตลาด การขาดแคลนเงินทุน การขาดทักษะและความรู้ในการผลิต และการบริหารจัดการ ชุมชนหมู่บ้านหนองแวงมีความต้องการในการพัฒนากลุ่มเศรษฐกิจโดยการปรับปรุงเทคนิคการผลิต แนวทางการผลิต และการมีผู้เชี่ยวชาญ ในการให้คำปรึกษาเพื่อการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์และการบรรจุหีบห่อ การช่วยเหลือสมาชิกเกี่ยวกับด้านการเงินเพื่อดำเนินกิจกรรมกลุ่ม และการพัฒนาทักษะของสมาชิกและความสามารถของกรรมการในการบริหารจัดการกลุ่ม

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

ชุดโครงการวิจัยกระบวนการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำบทบาทหน้าที่เป็นทั้งนักวิจัยชุดโครงการและเป็นพี่เลี้ยงนักวิจัยท้องถิ่นในโครงการวิจัยย่อยภายใต้ชุดโครงการฯ 2 โครงการ ได้แก่ โครงการวิจัยเรื่อง การสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา และโครงการวิจัยเรื่อง การปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตทางการเกษตรเคมีสู่เกษตรปลอดภัยอันจะนำไปสู่การฟื้นฟูวิถีชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรชุมชนต้นน้ำอิง ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ซึ่งผู้วิจัยได้ทำหน้าที่ในหลายบทบาท เช่น เป็นทั้งนักวิจัย นักพัฒนา นักสร้างกระบวนการเรียนรู้ นักประสานงาน และเป็นนักสื่อสาร ไปพร้อมกัน กระบวนการวิธีดำเนินงานวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาและสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่นพะเยาในพื้นที่ตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ และตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ เป็นหลัก โดยใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น Community Based Research (CBR) เป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน “ทำวิจัยไปด้วย ปฏิบัติการสร้างการเรียนรู้ไปด้วย” มีกลุ่มเป้าหมายหลักคือนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นใน 2 โครงการ จำนวน 32 คน โดยมีตัวแทนชุมชน องค์กรท้องถิ่น ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ และตัวแทนหน่วยงานภาคประชาสังคม ที่เข้ามาร่วมเรียนรู้ แลกเปลี่ยน ให้ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินการศึกษาวิจัยร่วมกัน โดยใช้ระยะเวลาในการดำเนินโครงการ 12 เดือน ตั้งแต่ 1 มกราคม ถึง 31 ธันวาคม พ.ศ. 2562 โดยมีกระบวนการวิธีการ และกิจกรรมการวิจัยดังนี้

3.1 กระบวนการและวิธีการวิจัย

กระบวนการวิธีการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน บนฐานแนวคิด หลักการ วิธีการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และฐานแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน มีกระบวนการวิธีการสร้างการเรียนรู้การทำวิจัยใน 7 ขั้นตอน ดังนี้

3.1.1 การสร้างการเรียนรู้ เข้าใจ เข้าถึง งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การดำเนินงานในขั้นตอนนี้เป็นการเรียนรู้ร่วมชุมชนท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ แนวคิด หลักการ วิธีการขั้นตอนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งในกระบวนการขั้นตอนนี้พี่เลี้ยง ได้ทำบทบาทเป็นทั้งนักวิจัยและนักจัดกระบวนการเรียนรู้ไปพร้อมกันผ่านกระบวนการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย โดยการตั้งคำถามชวนคิด ชวนคุย สร้างความเข้าใจร่วมกัน เริ่มตั้งแต่ งานวิจัย คืออะไร ทำไมต้องทำวิจัยทำวิจัยแล้วจะเกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่นอย่างไร การทำวิจัยมีกระบวนการวิธีการอย่างไร ใครบ้างจะเข้ามามีส่วนร่วมและสามารถทำวิจัยได้ จะมีวิธีการขั้นตอนอย่างไรที่ชาวบ้านจะเข้าถึงและใช้งานวิจัยหาความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ถ้า

ชาวบ้านเราจะทำวิจัยเราจะร่วมกันเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อให้เข้าถึงงบประมาณและเข้าถึงความรู้จากการวิจัยในการแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่นร่วมกันได้อย่างไร

3.1.2 การสร้างการเรียนรู้การพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อ “สร้างความมั่นใจ” ให้กับนักวิจัยและชุมชน ซึ่งในกระบวนการขั้นตอนนี้พี่เลี้ยง ได้ทำบทบาทเป็นทั้งนักวิจัย นักประสานงานและนักจัดกระบวนการเรียนรู้ไปพร้อมกันโดยมีการสร้างการเรียนรู้พัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

3.1.2.1 สร้างการเรียนรู้ผ่านกระบวนการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย เพื่อให้ให้นักวิจัยมีทักษะการคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงปัญหาสาเหตุและผลกระทบ และทักษะการเขียน การเรียบเรียงความเป็นเหตุเป็นผล นำเสนอข้อมูลสิ่งที่ชุมชนอยากทำอยากแก้ปัญหาร่วมกัน โดยวิธีการ ตั้งคำถามชวนคิดชวนคุย ชวนวิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพชุมชนท้องถิ่นเพื่อกำหนดโจทย์วิจัยร่วม และชวนเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยไปพร้อมกันดังนี้

1) การตั้งชื่อเรื่องวิจัย โดยใช้คำถาม ถ้าชุมชนท้องถิ่นเราจะทำวิจัยจะทำเรื่องอะไร? เราจะร่วมกันตั้งชื่อเรื่องการวิจัยว่าอย่างไร?

2) การเขียนหลักการและเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาการทำวิจัย โดยใช้คำถาม ทำไมต้องทำเรื่องนี้? มีปัญหา สาเหตุ และผลกระทบกับชุมชนชนเรามากน้อยเพียงใด? ถ้าไม่ทำจะเกิดผลกระทบรุนแรงกับชุมชนเราอย่างไร? ถ้าทำวิจัยแล้วจะเกิดผลดีต่อชุมชนอย่างไร?

3) การตั้งวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้คำถาม เราทำวิจัยเพื่ออะไร? จุดหมายปลายทางที่จะเกิดขึ้นจากการวิจัยคืออะไร? และชุดความรู้ที่เราต้องการสืบค้น ศึกษารวบรวมเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชนคืออะไร?

4) การกำหนดขอบเขตการวิจัย โดยใช้คำถาม ขอบเขตพื้นที่ทำวิจัยจะทำที่ไหนทำที่ไหนหมู่บ้าน บ้านอะไรบ้าง ตำบล อำเภอ จังหวัด? ขอบเขตกลุ่มเป้าหมายการวิจัยมีใครบ้าง? เป็น ชาวบ้าน เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน ก็คน? ก็ครอบครัว? หรือ กลุ่มองค์กรชุมชน องค์กรท้องถิ่น องค์กร ก็กลุ่มอะไรบ้าง? หน่วยงานรัฐที่หน่วยงานอะไรบ้าง ขอบเขตระยะเวลา จะใช้เวลาดำเนินการวิจัยนานเท่าไรจะเริ่มต้นเมื่อไร และจะสิ้นสุดเมื่อไร

5) การออกแบบวิธีการวิจัย โดยการใช้คำถาม ทำวิจัยนี้ เราจะใช้วิธีการอย่างไรเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล เช่น การสำรวจพื้นที่จริง การสัมภาษณ์ การสังเกต การทดลองปฏิบัติการ การสรุปวิเคราะห์ข้อมูล เราจะทำกับใคร ใครเป็นคนทำ และเราจะใช้เครื่องมืออะไรช่วยในการเก็บข้อมูลการวิจัย

6) การออกแบบกิจกรรมการวิจัยและการคิดงบประมาณ โดยใช้คำถาม ในการทำวิจัยเรา จะมีการทำกิจกรรมร่วมกันอะไรบ้างตั้งแต่เริ่มต้นโครงการเมื่อโครงการได้รับอนุมัติแล้วเราจะทำกิจกรรม อะไรก่อนจนถึงสิ้นสุดโครงการ และในแต่ละกิจกรรมเราจะมีวิธีการขั้นตอนอย่างไร ทำกิจกรรมอะไร ทำกับ ใคร ทำที่ไหน ทำเมื่อไร ทำกี่ครั้ง ใช้งบประมาณเท่าไร ผลที่คาดว่าจะได้รับในแต่ละกิจกรรมคืออะไร

7) ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการทำวิจัย โดยใช้คำถาม เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัยแล้วผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นคืออะไร? ทั้งในเชิงความรู้ ในเชิงการพัฒนา ทั้งในเชิงปริมาณและเชิง คุณภาพเป็นอย่างไร?

3.1.2.2 สร้างการเรียนรู้ผ่านเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย เป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อฝึกทักษะการนำเสนอโครงการวิจัยของนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อผู้ทรงคุณวุฒิสื่อสารสิ่งที่ชุมชนอยากทำ อยากแก้ปัญหาผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและเรียนรู้เพิ่มเติมแนวคิดกระบวนการวิธีการวิจัยในเชิง วิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิไปพร้อมกันด้วย

3.1.2.3 สร้างการเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมทีมวิจัย หลังจากโครงการวิจัยได้รับการอนุมัติ เพื่อให้ทีมวิจัยได้ทบทวนโครงการวิจัยร่วมกันให้ความเข้าใจในโครงการวิจัยของตัวเองทั้ง ในส่วนของความเป็นมาของการทำวิจัย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ผลที่คาดว่าจะได้รับ แผนกิจกรรมที่ต้องทำ และกำหนด บทบาทหน้าที่ของสมาชิกทีมวิจัยในการทำวิจัยร่วมกันเพื่อให้ทีมวิจัยได้ใช้ศักยภาพที่มีร่วมกันทำงานเป็นทีม ในการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งการสร้าง ความเข้าใจหลักการบริหารงบประมาณ โครงการวิจัย ตามหลักการของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อให้ทีมวิจัยใช้ งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนสอดคล้องกับแผนกิจกรรมและตอบวัตถุประสงค์โครงการวิจัยที่ตั้งไว้ได้

3.1.2.4 สร้างการเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทีมวิจัย ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่มีความเข้าใจในโครงการวิจัยและเป็นการสร้าง การรับรู้ความไว้วางใจ และสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายตั้งแต่ต้นน้ำ โดยให้ทีมวิจัยฝึกทักษะการ ดำเนินการประชุมตั้งแต่กระบวนการเตรียมการ การประสานกลุ่มเป้าหมาย การออกแบบกำหนด การ กำหนดบทบาทหน้าที่ในทีมในการนำเสนอข้อมูลรายละเอียดโครงการวิจัยให้ชุมชนรับทราบที่มาที่ไป วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และแผนงานของการดำเนินงานวิจัย ทำให้ชุมชนรับทราบ และรู้จักทีมวิจัยท้องถิ่น ชุมชนยินดีให้ความร่วมมือในการทำงานในพื้นที่ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการทำงานในขั้นตอนต่อไปร่วมกัน

3.1.2.5 สร้างการเรียนรู้ผ่านเวทีการฝึกอบรมแนวคิดกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและ การออกแบบเครื่องมือในการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการเรียนรู้หลังจากที่ โครงการวิจัยได้รับการอนุมัติเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมและสร้างความมั่นใจทีมวิจัยก่อนการลงศึกษา ข้อมูลในพื้นที่ โดยมีการเติมความรู้ความเข้าใจในงานวิจัยท้องถิ่น คุณค่าความสำคัญ และกระบวนการของ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การทบทวนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของตำบลดอกคำใต้และตำบลบ้านเหล่า ว่ามีคุณค่า

ที่มาที่ไปอย่างไร ทำแล้วจะเกิดคุณค่าประโยชน์อะไรกับพื้นที่ และการฝึกทักษะการแตกกรอบการศึกษา ให้เห็นเนื้อหา ประเด็นหลัก ประเด็นรอง ประเด็นย่อยที่ทีมวิจัยต้องเก็บข้อมูลให้ครอบคลุม ตอบวัตถุประสงค์ การวิจัย ทักษะการตั้งคำถาม โดยคำนึงถึงเนื้อหาที่อยากจะได้เพื่อตอบโจทย์ตอบวัตถุประสงค์แล้วฝึกการตั้งคำถามเพื่อไปเก็บข้อมูล รวมทั้ง การออกแบบการเก็บข้อมูลและวางแผนการเก็บข้อมูลร่วมกัน โดยการกำหนดว่าทีมวิจัยจะเก็บข้อมูลเรื่องอะไร ใช้เครื่องมืออะไรในการเก็บข้อมูลบ้างให้มันเหมาะสมกับเนื้อหา และกลุ่มเป้าหมายที่จะไปเก็บข้อมูลเป็นใครบ้าง

3.1.3 สร้างการเรียนรู้ศึกษารวบรวมวิเคราะห์ ของดี และศักยภาพชุมชนท้องถิ่น เป็นกระบวนการเรียนรู้ในการศึกษาข้อมูลพื้นที่จริงของนักวิจัยร่วมกับชุมชนและกลุ่มเป้าหมายการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลข้อเท็จจริง และสกัดเป็นชุดความรู้เพื่อนำไปสู่การออกแบบกำหนดทางเลือกในการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกันซึ่งในกระบวนการขั้นตอนนี้พี่เลี้ยงหรือผู้วิจัย ได้ทำบทบาทเป็นทั้งนักวิจัย นักประสานงานและนักจัดกระบวนการเรียนรู้ไปพร้อมกัน ด้วยวิธีการเข้าร่วมในกิจกรรมโครงการวิจัยในพื้นที่ เพื่อดำเนินการกระตุ้นการเรียนรู้ให้ทีมวิจัย ดังนี้

3.1.3.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องร่วมกับทีมวิจัยในพื้นที่ เป็นการเติมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่วิจัยด้วยการศึกษา ข้อมูลหัตถ์ภูมิซึ่งมีการศึกษาไว้แล้ว เช่น ประวัติศาสตร์ ข้อมูลทั่วไปของชุมชน เป็นต้น และศึกษาเกี่ยวกับ แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเพิ่มเติม เพื่อนำมาปรับใช้ในการทำงานและหนุนเสริมโครงการวิจัยให้เหมาะสมกับ บริบทพื้นที่

3.1.3.2 การลงสำรวจพื้นที่จริง เป็นการเก็บข้อมูลบริบทพื้นที่วิจัยทำให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้ ประกอบกับการจัดทำแผนผังรอบในชุมชน และแผนผังทรัพยากรรอบนอกชุมชนทำให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้ ทำความเข้าใจบริบทพื้นที่ของตัวเองหลายด้านและลึกมากขึ้น ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมกับชุมชน เปิดพื้นที่การเรียนรู้ชุมชนร่วมกัน

3.1.3.3 การสัมภาษณ์ ผู้นำ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มเป้าหมายการวิจัย ผู้นำหน่วยงาน และองค์กรท้องถิ่น เป็นการเก็บข้อมูลเชิงลึกในประเด็นการวิจัย โดยใช้เทคนิคในการเก็บข้อมูลที่ละเอียดเรื่องทีละประเด็น และค่อยๆ เก็บไปจนได้รายละเอียดที่ครบถ้วนเพียงพอ โดยฝึกใช้ตัวช่วยในการตั้งคำถาม คือ อะไร (What) ใคร (Who) ที่ไหน (Where) ทำไม (Why) เมื่อไร (When) อย่างไร (How) ถ้า ... (If)

3.1.3.4 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าร่วมกิจกรรมโครงการวิจัยในพื้นที่ทุกขั้นตอนรวมทั้งจัดกิจกรรมเฉพาะตามแผนงานชุดโครงการวิจัย สังเกตและตั้งคำถามแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปพร้อมกันในวิธีการเก็บข้อมูลของทีมวิจัย เช่นมีการแบ่งทีมจับคู่การเก็บข้อมูลอย่างไร การเก็บข้อมูลร่วมกันเป็นทีมอย่างไร มีการแบ่งบทบาทในที่ในทีมอย่างไร ใครมีศักยภาพ ข้อจำกัดอย่างไร เช่นการชี้แจงแนะนำนักวิจัย ผู้สัมภาษณ์หลัก ผู้ช่วยสัมภาษณ์ ผู้บันทึก ผู้ถ่ายภาพ ผู้สังเกตการณ์ ผู้เตรียมเอกสาร การสรุปผลการเก็บข้อมูล ทั้งนี้เพื่อให้รับรู้เท่าทันสถานการณ์เมื่อทีมวิจัยมีข้อติดขัดจะได้พูดคุยหาแนวทางปรับแก้ แก้ไข

ร่วมกัน ให้ทีมวิจัยสามารถดำเนินกิจกรรมได้ ลุล่วง ซึ่งทำให้เห็นการทำหน้าที่ของทีมวิจัยตามบทบาทที่สอดคล้องกับบุคลิก ความถนัดของแต่ละคน ประกอบกันเป็นทีมงานที่ช่วยกันดำเนินโครงการวิจัย ไม่ใช่การทำเพียงคนเดียว

3.1.3.5 การจัดเวทีประชุมกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ ในการระดมข้อมูลร่วมกับนักวิจัยชุมชนและกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องในการวิจัย

3.1.3.6 การประชุมทีมวิจัยและที่ปรึกษาสรุปวิเคราะห์ข้อมูลและกำหนดทางเลือกในการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาบนฐานข้อมูลและความรู้จากการศึกษาวิจัย

3.1.4 สร้างการเรียนรู้ พลังความร่วมมือภาคีเครือข่าย หน่วยงาน องค์กรท้องถิ่นและชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างผลงานวิจัยและพลังของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งในกระบวนการขั้นตอนนี้ พี่เลี้ยงหรือผู้วิจัย ได้ทำบทบาทหน้าที่เป็นทั้ง พี่เลี้ยง เป็นนักวิจัย เป็นนักประสานงานและเป็นผู้จัดการเรียนรู้ไปพร้อมกัน ด้วยวิธีการดังนี้

3.1.4.1 จัดประชุมทีมวิจัยชุมชนในพื้นที่ วิเคราะห์กลุ่มภาคีเครือข่าย หน่วยงาน สถาบันการศึกษาและองค์กรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดพะเยา โดยการตั้งคำถามกับทีมวิจัยชุมชนในการช่วยกันคิดวิเคราะห์ เช่น มีหน่วยงาน กลุ่มองค์กรใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับประเด็นงานวิจัยของเรา? มีบทบาทหน้าที่หรือภารกิจเกี่ยวข้องกับงานวิจัยเราอย่างไร? บุคลากรหรือผู้รับผิดชอบหลักเป็นใคร? หน่วยงานภาคีจะมีแนวทางความร่วมมือกับเราอย่างไร? เราจะมีแนวทางความร่วมมือกับหน่วยงานภาคีเครือข่ายได้อย่างไร? ใครจะเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการประสานงานเชิญชวนมาร่วมเรียนรู้และสนับสนุนในงานวิจัยของเรา? จัดเวทีประชุมเชื่อมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นการจัดเวทีเชิญหน่วยงานและภาคีที่เกี่ยวข้องในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กำหนดแนวทางและบทบาทภารกิจในการสร้างการเรียนรู้ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและงานพัฒนาของหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

3.1.4.2 ประสานงานพูดคุยกับหน่วยงานและการทำหนังสือเชิญหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมเรียนรู้และสนับสนุนความรู้โดยการเป็นวิทยากรอบรมเติมความรู้ทางวิชาการให้กับนักวิจัยและชุมชนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่วิจัย เช่น ความรู้การวิเคราะห์การตลาด ความรู้การออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ ความรู้การรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตร(SDGs/PGS) ความรู้การผลิตสารชีวภัณฑ์ ความรู้การทำเกษตรปลอดภัยและความรู้การตรวจสอบสารพิษตกค้างในพืชผัก

ในขั้นตอนการสร้างการเรียนรู้ พลังความร่วมมือภาคีเครือข่าย หน่วยงาน องค์กรท้องถิ่นและชุมชนนี้ ในการดำเนินการจริงผู้วิจัยและนักวิจัยชุมชนได้มีการดำเนินการมาแต่ช่วงต้นทางและต่อเนื่องเป็นกระบวนการถึงกลางทาง และปลายทางของงานวิจัยในทุกกระบวนการ โดยมี ภาคีเครือข่าย หน่วยงาน องค์กรท้องถิ่น และชุมชนเข้าร่วมเรียนรู้สร้างพลังการวิจัยและพลังการพัฒนา มี 6 กลุ่มดังนี้

1) กลุ่มชาวบ้าน ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรในชุมชน กลุ่มสตรีหมู่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

2) กลุ่มหน่วยงานองค์กรท้องถิ่น ได้แก่ ท้องถิ่นจังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบล เทศบาล ตำบล ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบล นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานสภา สมาชิก ปลัด อบต. ปลัดเทศบาล ผอ. กองการศึกษาอบต. นักวิชาการการศึกษา อบต และเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และครู นักเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

3) กลุ่มหน่วยงานภาครัฐในระดับพื้นที่ตำบลและอำเภอ ได้แก่ ผู้อำนวยการ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล(รพ.สต.) สำนักงานเกษตรอำเภอ ได้แก่ เกษตรอำเภอ แม่ใจ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ ได้แก่ พัฒนาการประจำตำบล

4) กลุ่มหน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัด ได้แก่ วัฒนธรรมจังหวัด ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวพะเยา

5) กลุ่มหน่วยงานสถาบันการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยพะเยา ประกอบด้วย คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ สาขาโภชนาการ คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ สาขาการตลาด คณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ สาขาวิชาสัตวศาสตร์

6) กลุ่มองค์กรภาคีเครือข่าย ได้แก่ สมาพันธ์เกษตรกรยั่งยืนแบบมีส่วนร่วม (SDGs/PGS) จังหวัดพะเยา เครือข่ายเทศบาลตำบล ได้แก่ เทศบาลตำบลสันป่าม่วง ตำบลบ้านสาข ตำบลบ้านต้า ตำบลท่าจำปี ตำบลบ้านด้อม ตำบลแม่ปืม เครือข่ายองค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่ อบต.แม่ใส อบต.บ้านต๋อน อบต.แม่ณาเรือ เครือข่ายการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับตำบลและอำเภอแม่ใจ เครือข่ายชุมชนท่องเที่ยวตำบลหนองหล่มและตำบลสันโค้ง และกลุ่มกองทุนสวัสดิการตำบลดอกคำใต้

3.1.5 สร้างการเรียนรู้ปฏิบัติการแก้ปัญหาบนฐานความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหา สร้างรูปธรรมการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนฐานความรู้จากการวิจัย ซึ่งในกระบวนการขั้นตอนนี้ พี่เลี้ยงหรือผู้วิจัย ได้ทำบทบาทหน้าที่เป็นทั้ง พี่เลี้ยง เป็นนักวิจัย เป็นนักประสานงาน เป็นนักจัดการเรียนรู้ และเป็นนักพัฒนาไปพร้อมกัน ด้วยวิธีการวิเคราะห์ทางเลือกในการปฏิบัติการบนฐานความรู้ร่วมกับทีมวิจัยชุมชน และหนุนเสริมการรวมกลุ่มเพื่อปฏิบัติการทดลองแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานทรัพยากร และเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรม โดยการสร้างการเรียนรู้ในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม พื้นที่ในการดำเนินการ ระยะเวลา งบประมาณ และผลที่คาดว่าจะได้รับการปฏิบัติการร่วมกัน โดยมีการปฏิบัติการแก้ปัญหาบนฐานความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ใน 2 เรื่อง ดังนี้

3.1.5.1 ปฏิบัติการเรียนรู้การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานทรัพยากร โดยในการวิจัยครั้งนี้ มีเป้าหมายเพื่อการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตทางการเกษตรเคมีสู่เกษตรปลอดภัยอันจะนำไปสู่การฟื้นฟูวิถีชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรชุมชนต้นน้ำอิง ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา โดยมีกระบวนการขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1) การจัดเวทีเติมความรู้ทางวิชาการ เกี่ยวกับการทำเกษตรปลอดภัยให้กับนักวิจัยและกลุ่มเป้าหมายการวิจัยในชุมชน จำนวน 3 ครั้ง ได้แก่ 1) ความรู้กระบวนการปลูกพืชปลอดภัย 2) ความรู้การทำสารชีวภัณฑ์ในการดูแลพืชผัก เช่น ไตรโคเดอร์มา บีเวอร์เรีย ปุ๋ยหมักและยาฆ่าแมลงแบบธรรมชาติ 3) ความรู้การรับรองมาตรฐานด้วยการมีส่วนร่วมแบบ PGS

2) การรวมกลุ่มปฏิบัติการปลูกผักปลอดภัย โดยมีการรวมกลุ่มสมาชิกได้ 28 ราย แปลงปลูกพืชผัก 28 แปลง มีชนิดผักที่ปลูก จำนวน 22 ชนิด

3) การรวมกลุ่มปฏิบัติการทำปุ๋ยสูตร โบกาชี ได้ จำนวน 700 กิโลกรัม เพื่อเป็นปัจจัยการผลิตแบ่งให้สมาชิกนำไปใช้ในแปลงปลูกผักปลอดภัย

4) การจัดกลุ่มเรียนรู้การตรวจเยี่ยมแปลงพืชผักปลอดภัยเพื่อรับรองมาตรฐานแปลงผักปลอดภัย และมีสมาชิกได้รับการรับรองมาตรฐานแปลงผัก จำนวน 7 ราย

3.1.5.2 ปฏิบัติการเรียนรู้สร้างรูปธรรมการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรม โดยในการวิจัยครั้งนี้ มีเป้าหมาย คือ การสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา โดยมีกระบวนการขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1) การประชุมวิเคราะห์ข้อมูลด้านการตลาด วิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง ผลิตภัณฑ์ตนเอง กลุ่มเป้าหมายหรือความต้องการลูกค้า ของกลุ่มอาชีพ 20 กลุ่ม

2) การประชุมออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ โดยให้เจ้าของผลิตภัณฑ์เล่าจุดเด่นของสินค้าตนเอง และให้นักศึกษาคณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ สาขาการตลาด มหาวิทยาลัยพะเยา ดำเนินการออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์แต่ละชนิด ได้ จำนวน 15 โลโก้

3) การประชุมออกแบบและวางแผนปฏิบัติการเปิดตลาดชุมชนบนฐานวัฒนธรรม การเตรียมการทีมวิจัยและกลุ่มเป้าหมายที่มีผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่าย การประชาสัมพันธ์ และการประสานงานหน่วยงานและสถานที่ในการดำเนินการ

4) ปฏิบัติการทดลองตลาดชุมชนบนฐานวัฒนธรรม “กาดหมั้วฮิมทาง” สัปดาห์ จำนวน 3 ครั้งโดยมีการทดลองจัดขึ้น ณ สนามที่ว่าการอำเภอดอกคำใต้ 2 ครั้ง และจัดผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม

ประเพณีลอยกระทง ณ.ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาตำบลดอกคำใต้ 1 ครั้ง และปัจจุบัน กลุ่มยังมีการดำเนินการ “กาดหมั้วอิมทาง”ณ.ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาตำบลดอกคำใต้ ต่อเนื่องโดยมีการดำเนินการทุกวันพฤหัสบดีสุดท้ายของเดือน

5) การสรุปผลการปฏิบัติการ พบว่า ในการดำเนินการดังกล่าวมี ผู้เข้าร่วมประกอบด้วย กลุ่มอาชีพ ในชุมชนตำบลดอกคำใต้ 20 กลุ่มกลุ่มแม่ค้าทั่วไป กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่ม อสม. นายอำเภอ หน่วยงานรัฐในระดับอำเภอดอกคำใต้ วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา ท้องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพะเยา และมหาวิทยาลัยพะเยา และผลิตภัณฑ์ สินค้าที่นำมาจำหน่าย แบ่งเป็น ประเภทอาหาร จำนวน 9 ชนิด และประเภทหัตถกรรม จำนวน 11 ชนิด รวมมูลค่าการจำหน่ายสินค้าได้จากการปฏิบัติการ 3 ครั้ง จำนวน 37,320 บาท

3.1.6 สร้างการเรียนรู้สรุปบทเรียน ปรับปรุง ยกระดับความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชนในการคิดทบทวนตนเองซึ่งในกระบวนการขั้นตอนนี้ พี่เลี้ยงหรือผู้วิจัย ได้ทำบทบาทหน้าที่เป็นทั้ง พี่เลี้ยง เป็นนักวิจัย เป็นนักจัดการเรียนรู้ และเป็นนักพัฒนาไปพร้อมกัน โดยสร้างการเรียนรู้ผ่านการตั้งคำถามชวนคิดชวนคุยชวนสรุปชวนวิเคราะห์และชวนฝึกปฏิบัติการเขียนรายงานผลการวิจัยของแต่ละโครงการ ทั้งก่อนการทำวิจัย ระหว่างทำการวิจัยและหลังการทำวิจัย โดยมีคำถามเพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน ดังนี้

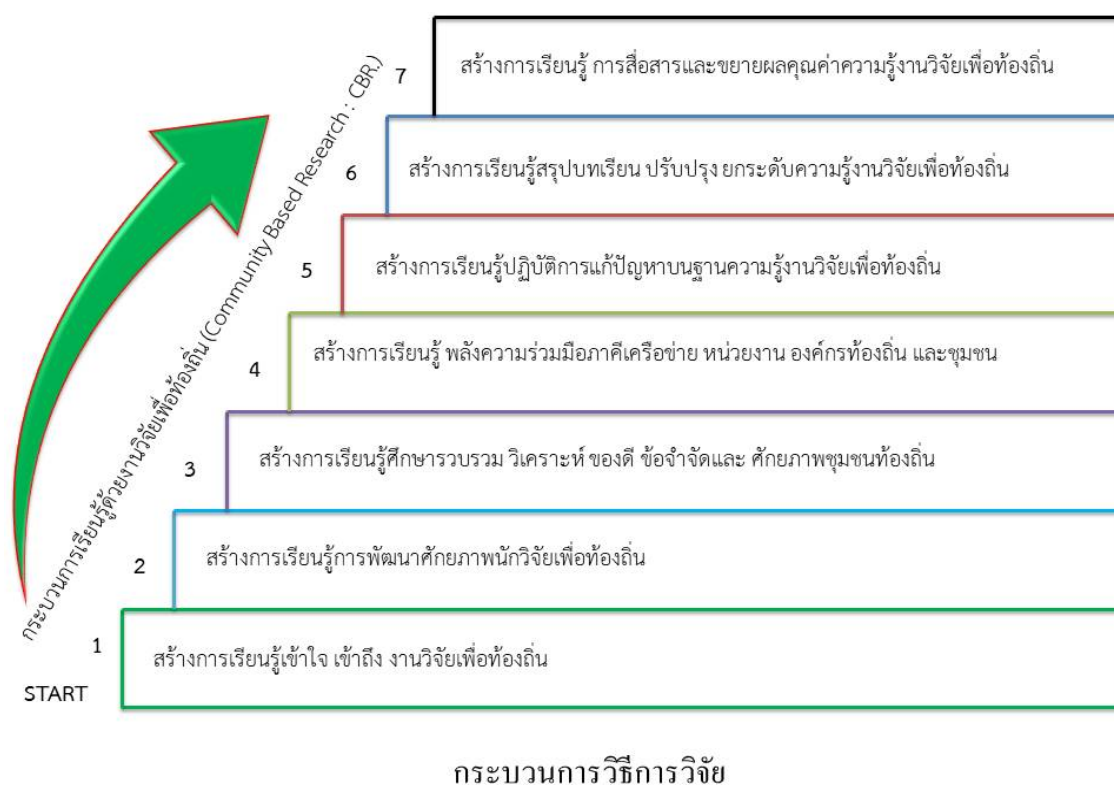
- ก่อนการทำวิจัยตนเองเป็นอย่างไร สถานการณ์ชุมชนเป็นอย่างไร
- ระหว่างการทำวิจัยเราได้เรียนรู้อะไร เราทำอะไรได้ดี อะไรที่ยังทำได้ไม่ดี จะทำให้ดีกว่าเดิมได้อย่างไร ได้ชุดความรู้อะไรบ้างต่อบัณฑิตผู้ประสงค์และโจทย์วิจัยของชุมชนหรือไม่อย่างไร
- หลังการทำวิจัย มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับนักวิจัย ชุมชน ผู้นำ กลุ่มเป้าหมายการวิจัยอย่างไร มีอะไรที่จะต้องปรับปรุงทำให้ดีขึ้นเพื่อ ยกระดับนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่กว้างขึ้นในประเด็นอื่นๆ ได้

3.1.7 การสร้างการเรียนรู้ การสื่อสารและขยายผลคุณค่าความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชนในการนำเสนอผลคุณค่าความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างการรับรู้ภายในพื้นที่และสาธารณะ ซึ่งในกระบวนการขั้นตอนนี้ พี่เลี้ยงหรือผู้วิจัย ได้ทำบทบาทหน้าที่เป็นทั้ง พี่เลี้ยง เป็นนักวิจัย เป็นนักจัดการเรียนรู้ เป็นนักพัฒนา และเป็นนักสื่อสารไปพร้อมกัน โดยวิธีการสร้างการเรียนรู้กับนักวิจัยและชุมชนในการสื่อสารผ่านช่องทางสื่อต่างๆ ดังนี้

- สื่อสารผ่านเวทีนำเสนอผลรายงานความก้าวหน้าการวิจัยต่อผู้ทรงคุณวุฒิ
- สื่อสารผ่านเวทีรายงานผลการวิจัยต่อชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- สื่อสารผ่านเอกสารรายงานผลความก้าวหน้าการวิจัยและรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์
- สื่อสารผ่านเวทีปฏิบัติการการแก้ปัญหามูลฐานความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- สื่อสารผ่านการจัดนิทรรศการมีชีวิตในพื้นที่จริงและนิทรรศการในงานประจำปีของท้องถิ่น งานวันดอกคำใต้งาม
- สื่อสารผ่านเอกสารสื่อแผ่นพับแนะนำโครงการวิจัยและผลการวิจัย
- สื่อสารผ่านเวทีเชื่อมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับหน่วยงานในจังหวัดพะเยา
- สื่อสารผ่านการพูดคุย/ประสานงานเข้าร่วมกิจกรรม
- สื่อสารผ่านสื่อ ออนไลน์ Facebook page เรื่องเล่าสาวดอกคำใต้ และสื่อYouTube

จากกระบวนการวิธีการดำเนินงานวิจัยที่กล่าวมาใน 7 ขั้นตอน สามารถ สรุปเป็นแผนภาพ ได้ดังนี้

3.2 เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือวิจัยในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันที่หลากหลายแบ่งได้ 4 ประเภท ดังนี้

3.2.1 เครื่องมือคอยกำกับและใช้ในการวางแผน ได้แก่ 1) เอกสารข้อเสนอโครงการวิจัย เป็นเครื่องมือที่ใช้กำกับ ทำความเข้าใจเพื่อออกแบบการติดตามสนับสนุนและทำกิจกรรมร่วมกับทีมวิจัยและสร้างความเข้าใจในการดำเนินกิจกรรมวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แผนงานและผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากโครงการวิจัย ตลอดจนการบริหารจัดการงานและงบประมาณร่วมกันเพื่อให้ตระหนักถึงความเป็นเจ้าของโครงการร่วมกัน และ 2) Time Line การดำเนินการวิจัย เป็นเครื่องมือใช้วางแผนการทำ

กิจกรรมวิจัยทำให้ทีมวิจัยและชุมชนมีความเข้าใจในการดำเนินกิจกรรมการวิจัยตลอดช่วงเวลาของการวิจัย ทั้งโครงการ ตั้งแต่ช่วงต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ว่าช่วงไหน เวลาไหน ทำกิจกรรมอะไรบ้าง ช่วงต้นน้ำ เช่น การเตรียมทีมวิจัยให้มีความเข้าใจในโครงการวิจัย บทบาทหน้าที่ และการเติมความรู้แนวคิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเพื่อออกแบบปรับใช้ในโครงการ การเตรียมชุมชนเพื่อให้รับทราบและเข้ามามีส่วนร่วมกับทีมวิจัย ช่วงกลางน้ำ เช่น การเก็บข้อมูลในพื้นที่ การสรุปวิเคราะห์ข้อมูลและการค้นหรือนำเสนอผลการศึกษาเบื้องต้นต่อชุมชน ช่วงปลายน้ำ เช่น การปฏิบัติการทดลอง การสรุปผล วิเคราะห์ผลการวิจัย การสรุปบทเรียนและรวมทั้งการจัดทำรายงานการวิจัยและการนำเสนอผลการวิจัย

3.2.2 เครื่องมือศึกษาชุมชน เป็นการเลือกนำใช้เครื่องมือศึกษาชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ชุมชนตนเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลตามประเด็นปัญหาโจทย์วิจัยของทีมวิจัยและชุมชน โดยมีการนำใช้เครื่องมือ ดังนี้ ปฏิทินวัฒนธรรม ปฏิทินการผลิต เส้นประวัติศาสตร์ แผนผังทรัพยากรชุมชน แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ โอง์เศรษฐกิจ แบบสัมภาษณ์ แนวประเด็นคำถามในการระดมข้อมูลจากกลุ่มย่อย แบบสำรวจเกษตรกร แบบบันทึกการเยี่ยมชมแปลงเกษตรกร

3.2.3 แบบบันทึกการทำกิจกรรม เป็นเครื่องมือช่วยให้ทีมวิจัยบันทึกรายละเอียดการทำกิจกรรมวิจัยแต่ละครั้ง ซึ่งประกอบด้วย ชื่อกิจกรรม วัน เวลา สถานที่ ผู้เข้าร่วม (เป็นใครบ้าง/จำนวนกี่คน) วัตถุประสงค์ของกิจกรรม ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม ผลที่ได้รับ และปัญหา/อุปสรรค และนอกจากนี้ นักวิจัยยังใช้ เครื่องบันทึกเสียง และการบันทึกภาพถ่ายกิจกรรมประกอบกับการบันทึกข้อมูลด้วย

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) โดยการวิเคราะห์ตีความจากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการติดตามและจัดกิจกรรมของโครงการวิจัย การสังเกตการณ์และการประชุมกลุ่มย่อย เขียนนำเสนอรายงานในรูปแบบความเรียงเชิงพรรณนา

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การดำเนินงานโครงการวิจัยกระบวนการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา มีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาต้นทุนวิเคราะห์ข้อจำกัด ศักยภาพการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านจังหวัดพะเยา 2) เพื่อศึกษาพลวัตการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวที่เท่าทันกับสถานการณ์เศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนจังหวัดพะเยา 3) เพื่อผลักดันกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสู่หน่วยงาน ภาคีที่เกี่ยวข้องในจังหวัดพะเยา 4) เพื่อสร้างกลไกการเชื่อมโยงผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดพะเยา นำเสนอผลการศึกษาได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 ต้นทุน ข้อจำกัด ศักยภาพการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านจังหวัดพะเยา

จากกระบวนการศึกษาโดยวิธีการ สํารวจและวิเคราะห์ข้อจำกัด ศักยภาพของนักวิจัยชาวบ้าน การจัดเวทีเติมประสานผู้ที่มีทักษะความรู้ที่เกี่ยวข้องกับนักวิจัยเพื่อเติมเต็มความรู้ทางด้านวิชาการและพัฒนา ศักยภาพ เติมทักษะการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของนักวิจัยชาวบ้าน การติดตามและสนับสนุนสร้างการเรียนรู้การเก็บข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม การสร้างการเรียนรู้การปฏิบัติแก้ไขปัญหาบนฐานข้อมูล ผลการศึกษา และการสรุปบทเรียนการเรียนรู้จากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของนักวิจัยชาวบ้าน ผู้วิจัยขอ นำเสนอผล ต้นทุน ข้อจำกัด ศักยภาพการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านจังหวัดพะเยา โดยแบ่งเป็น 1) ข้อมูลทั่วไปกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านจังหวัดพะเยา 2) ต้นทุน ศักยภาพการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของนักวิจัยชาวบ้านจังหวัดพะเยา และ 3) ข้อจำกัดการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของนักวิจัยชาวบ้าน จังหวัดพะเยา ดังนี้

4.1.1 ข้อมูลทั่วไปกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านจังหวัดพะเยา

ชุดโครงการวิจัยกระบวนการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา ปี 2562 มีโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ดำเนินงานภายใต้ชุดโครงการฯ 2 โครงการ คือ โครงการวิจัยเรื่องการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา และโครงการวิจัยเรื่องการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตทางการเกษตรเคมีสู่เกษตรปลอดภัยอันจะนำไปสู่การฟื้นฟูวิถีชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรชุมชนต้นน้ำอิง ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ทั้ง 2 โครงการดังกล่าวมีทีมวิจัยท้องถิ่นที่เป็นชาวบ้าน รวมทั้งหมด 32 คน แบ่งเป็นนักวิจัยชาวบ้านตำบลดอกคำใต้ 20 คน นักวิจัยชาวบ้านตำบลบ้านเหล่า 12 คน ดำเนินการศึกษาในขอบเขตพื้นที่จังหวัดพะเยา 2 ตำบล 2 อำเภอ 16 หมู่บ้าน คือ

1) ตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ ครอบคลุม 7 หมู่บ้าน คือ หมู่ 3 บ้านสะพานงาม หมู่ 4 บ้านฝั่งหมิ่น หมู่ 5 บ้านสันป่าหนาดเหนือ หมู่ 6 บ้านดอนสนาม หมู่ 8 บ้านสันป่าหนาดใต้ หมู่ 9 บ้านสันจกปก หมู่ 10 บ้านสันป่าเป้า

2) ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ ครอบคลุม 9 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 บ้านเหล่าอ้อย หมู่ 2 บ้านหนองบัว หมู่ 3 บ้านเหล่าเก่า หมู่ 5 บ้านไร่อ้อย หมู่ 6 บ้านดงอินตา หมู่ 7 บ้านดงบุญนาค หมู่ 9 บ้านดงอินตาใต้ หมู่ 10 บ้านร้องศรีดอนมูล หมู่ 12 บ้านเหล่าพัฒนา

โดยคณะนักวิจัยชาวบ้านทั้ง 2 โครงการ เป็นคนในชุมชนที่มีตำแหน่ง บทบาท หน้าที่ที่สำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่นและเป็นตัวแทนท้องถิ่นที่มีจิตอาสา บำเพ็ญประโยชน์ทำงานเพื่อชุมชน ทั้งในส่วนของเจ้าหน้าที่บุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล แพทย์ประจำตำบล ประธานกลุ่มต่างๆ คณะกรรมการกลุ่มต่างๆ พระสงฆ์ ผู้สูงอายุ/ผู้รู้ และเยาวชน ดังตารางที่ 1 และตารางที่ 2 ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

ลำดับ	ชื่อ นามสกุล	อายุ	การศึกษา	ตำแหน่งในชุมชน	ตำแหน่ง ในโครงการวิจัย
1	นายอานนท์ ภาชนะ	55	มศ.5	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลดอกคำใต้	หัวหน้าโครงการวิจัย
2	นายสุรสิทธิ์ ป้อมภา	42	ปริญญาโท	ผู้อำนวยการกองการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลดอกคำใต้	ทีมวิจัย
3	นายเกียรติชัย เตชะวงศ์	57	ปวช.	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9	ทีมวิจัย
4	นายธวัชชัย ปิติ	32	ปริญญาตรี	ผู้ช่วยเจ้าหน้าที่สนทนา การ กองการศึกษา อบต.ดอกคำใต้	ทีมวิจัย
5	นายคล้าย หมั่นงาน	79	ประถมศึกษา	ผู้รู้ด้านจักสาน	ทีมวิจัย
6	นายผัด ดอกคำ	69	ประถมศึกษา	รองประธานผู้สูงอายุ	ทีมวิจัย
7	นายอนุสร ภูพันเทิง	40	มัธยมปลาย (ม.6)	จ้างเหมา (พนักงานข้าราชการ) อบต.ดอกคำใต้	ทีมวิจัย
8	นายผจญ วงศ์ปัญญา	53	-	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 8	ทีมวิจัย
9	พระมานิตย์ ปินใจรักษา	50	-	พระสงฆ์/ผู้รู้	ทีมวิจัย
10	นายเจษฎา มณี	24	ปริญญาตรี	เจ้าหน้าที่ศูนย์ดิจิทัล อบต.ดอกคำใต้	ทีมวิจัย

ลำดับ	ชื่อ นามสกุล	อายุ	การศึกษา	ตำแหน่งในชุมชน	ตำแหน่ง ในโครงการวิจัย
11	นางอัมพิกา ไชยยศ	52	ปริญญาโท	นักวิชาการจัดเก็บรายได้ ชำนาญการ อบต.ดอก คำใต้	ทีมวิจัย
12	นางมาลี ปิติ	21	ปวช.	สมาชิกองค์การบริหารส่วน ตำบลดอกคำใต้	ทีมวิจัย
13	นางสาวสริตา ศาลา	55	ปริญญาตรี	สมาชิกองค์การบริหารส่วน ตำบลดอกคำใต้	ทีมวิจัย
14	นางสาวประภาศรี ขวัญตน	58	ปริญญาตรี	เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป อบต.ดอกคำใต้	ทีมวิจัย
15	นางกันยา ภาระจำ	51	มัธยมปลาย (ม.6)	สมาชิกองค์การบริหารส่วน ตำบล	ทีมวิจัย
16	นางสาวสุชาวดี อุ่นเมือง	24	ปริญญาตรี	แพทย์แผนไทยประจำ โรงพยาบาลส่วนตำบลดอก คำใต้	ทีมวิจัย
17	นางพัชรี ฝืนถึงภูมิ	40	ปริญญาโท	นักวิชาการศึกษาชำนาญ การ	ทีมวิจัย
18	นางศรีทอน ปินใจรักษา	40	มัธยมต้น (ม.3)	สมาชิกองค์การบริหารส่วน ตำบลดอกคำใต้	ทีมวิจัย
19	นางสาวชลธิชา ทองทา	17	มัธยมปลาย (ม.6)	ประชาสัมพันธ์ของสภา เด็กและเยาวชนตำบลดอก คำใต้	ทีมวิจัย
20	เด็กหญิงพรนิพา วงศ์ ปัญญา	13	มัธยมต้น	รองประธานเด็กและ เยาวชนตำบลดอกคำใต้	ทีมวิจัย

ตารางที่ 2 ข้อมูลทั่วไปกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

ลำดับ	ชื่อ นามสกุล	อายุ	การศึกษา	ตำแหน่งในชุมชน	ตำแหน่งใน โครงการวิจัย
1	นายศุภชีพ สิริวงศ์ใจ	63	มัธยมตอน ปลาย	ที่ปรึกษานายกเทศมนตรี ตำบลบ้านเหล่า/ ประธานคณะกรรมการสุขภาพ ภาคประชาชนตำบล/ ประธานศูนย์พัฒนา ครอบครัวในชุมชน/	หัวหน้า โครงการ

ลำดับ	ชื่อ นามสกุล	อายุ	การศึกษา	ตำแหน่งในชุมชน	ตำแหน่งใน โครงการวิจัย
				คณะทำงานสถาบัน ครอบครัวเข้มแข็งจังหวัด พะเยา/ คณะทำงานย้ายสร้างบ้าน แปงเมืองพะเยา	
2	นายสนิท คำดี	55	ปริญญาโท	ผู้อำนวยการโรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพตำบล	ทีมวิจัย
3	นาวาอากาศเอกสุรชิต ดวงจันทร์	59	ปริญญาตรี	ข้าราชการบำนาญ	ทีมวิจัย
4	นายปัด คุ่มสุวรรณ	72	มัธยมตอน ปลาย	ประธานผู้สูงอายุหมู่ที่ 12/ ประธานกลุ่มช่วยเหลือ ผู้สูงอายุ	ทีมวิจัย
5	นายมี ภาเกียง	77	ประถมศึกษา	ปราชญ์ชาวบ้าน	ทีมวิจัย
6	นายเสาร์แก้ว แสนเขียว	57	ปริญญาตรี	กำนันตำบลบ้านเหล่า	ทีมวิจัย
7	นางรุ่งรศณี ณ ลำปาง	49	ปริญญาตรี	แพทย์ประจำตำบล/ ประธานอาสาสมัครเขต โรงพยาบาลส่วนตำบลบ้าน เหล่า	ทีมวิจัย
8	นางอำพร ตาใต้	48	มัธยมตอน ปลาย	ประธานพัฒนาสตรีอำเภอ แม่ใจ /ประธานพัฒนาสตรี ตำบลบ้านเหล่า /ประธาน อาสาสมัคร ผู้นำอาสาสมัคร พัฒนาชุมชนตำบลบ้าน เหล่า	ทีมวิจัย
9	นางจันทร์ทิพย์ แสนเขียว	50	ประถมศึกษา	กรรมการแม่บ้าน/ อาสาสมัคร	ทีมวิจัย
10	นางวรินทร์ ยิ่งกิจไพศาล	53	ปริญญาตรี	ประธานอาสาสมัคร	ทีมวิจัย
11	นางสิริยมลักษณ์ บุญมาเครือ	48		ประธานแม่บ้านหมู่ที่ 14/ คณะกรรมการหมู่บ้าน	ทีมวิจัย
12	นางสาวสุกัญญา ใจเย็น	28	ปริญญาตรี	เยาวชน	ทีมวิจัย

4.1.2 ต้นทุน ศักยภาพการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านจังหวัดพะเยา

จากการค้นหาพื้นที่ ค้นหาทีมวิจัย พัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยร่วมกับชุมชนท้องถิ่นจังหวัดพะเยา ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมวิจัยเมื่อโครงการวิจัยได้รับการอนุมัติ สนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น แบ่งเป็น ต้นทุน ศักยภาพ ด้านความรู้เดิม ความรู้ใหม่ และด้านทักษะการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของนักวิจัยท้องถิ่นพะเยา มีดังนี้

4.1.2.1 ความรู้เดิมของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่น จากประวัติฐานข้อมูล กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยาทั้งสองพื้นที่ที่มีสมาชิกที่มีความรู้ ความสามารถที่แตกต่างหลากหลาย ในด้านการศึกษาจะมีหลายระดับ ได้แก่ ประถมศึกษา 5 คน มัธยมศึกษาตอนต้น 2 คน มัธยมศึกษาตอนปลาย 7 คน ปวช. 2 คน ปริญญาตรี 11 คน ปริญญาโท 4 คนและมีพระสงฆ์ 1 รูป โดยนักวิจัยท้องถิ่นทั้ง 2 พื้นที่ได้ใช้ความรู้ที่หลากหลายระดับของแต่ละคนมาร่วมกัน เป็นทีมงานคณะทำงานวิจัยที่มีบทบาทร่วมกันคิด วางแผนการดำเนินงานตั้งแต่การค้นหาโจทย์วิจัยและจัดทำข้อเสนอโครงการวิจัยและดำเนินการวิจัยตามแผนกิจกรรมโครงการได้

ตารางที่ 3 จำแนกระดับการศึกษาของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยา

ระดับการศึกษากลุ่ม นักวิจัยชาวบ้านพะเยา	ประถม ศึกษา	มัธยม ต้น	มัธยม ปลาย	ปวช.	พระ สงฆ์	ปริญญา ตรี	ปริญญา โท	รวม
นักวิจัยตำบลดอกคำใต้	3	2	4	2	1	5	3	19
นักวิจัยตำบลบ้านเหล่า	2		3		-	6	1	12
รวมทั้งหมด	5	2	7	2	1	11	4	32

นอกจากนี้ กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นมีความรู้ที่สำคัญคือ ความรู้เกี่ยวชุมชนท้องถิ่นของตนเอง ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชนหมู่บ้าน การประกอบอาชีพ เศรษฐกิจชุมชน ผู้นำการปกครองชุมชน เครือญาติ วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน เป็นต้น เพียงแต่กลุ่มนักวิจัยแต่ละคนจะมีความรู้ในแต่ละเรื่องดังกล่าวมาน้อยแตกต่างกัน แต่การได้มาร่วมกันเป็นทีมวิจัยท้องถิ่นในการศึกษาวิจัยในพื้นที่ตัวเองทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันภายในทีมวิจัย และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ผู้รู้ ผู้นำ ผู้สูงอายุที่มาร่วมให้ข้อมูล ทำให้ความรู้ที่มีได้ส่งต่อให้คนอื่นได้รู้ด้วยกัน และตัวนักวิจัยเองได้ความรู้ใหม่ในด้านอื่นที่ตนไม่รู้จากทีมวิจัยและผู้รู้ในชุมชน เช่น รู้จักประวัติความเป็นมาของชุมชน รู้จักผู้นำชุมชนแต่ละยุคสมัย รู้จักเครือญาติ ตระกูลต่างๆ ในชุมชนที่มีบทบาทต่อชุมชน รู้จักวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชนมากขึ้น ดังนั้น ทำให้พบว่าในกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่แม้ว่าคณะทำงานมีระดับการศึกษาและมีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นที่แตกต่างกัน แต่กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นสามารถทำงานร่วมกันได้บนพื้นฐานการเรียนรู้ร่วมกันและการเชื่อมั่นในศักยภาพของแต่ละคนที่มาร่วมเป็นทีมงาน

4.1.2. 2 ความรู้ใหม่ของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่น เป็นความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น แม้งานวิจัยจะเป็นเรื่องใหม่ที่ทีมวิจัยชาวบ้านได้สัมผัสและลงมือทำด้วยตนเอง แต่ส่วนใหญ่แล้วจะมีการรับรู้ รู้จักคำว่าวิจัยหรืองานวิจัยมาบ้าง เช่น จากการเป็นพื้นที่ที่มีอาจารย์ นักศึกษามาทำวิจัย การเป็นผู้ให้ข้อมูลแก่นักวิจัย การช่วยประสานงานในพื้นที่ให้กับนักวิจัย เป็นต้น รวมทั้งการศึกษาและทำเองด้วยความสนใจของตัวเองเนื่องจากทำงานอยู่ในพื้นที่ มีการทำงานร่วมกับชุมชนอยู่แล้ว จึงค้นคว้า ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนเป็นข้อมูลความรู้ให้กับตนเองในการนำไปทำงานกับชุมชน และทำวิจัยวิทยานิพนธ์ของตัวเอง การทำวิจัยร่วมกับมหาวิทยาลัยพะเยา มีอาจารย์นักวิชาการเป็นที่ปรึกษาวิจัยในพื้นที่ จึงทำให้กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยว่าคืออะไร และสนใจเรียนรู้งานวิจัยท้องถิ่นเนื่องจากเป็น

กระบวนการให้คนในชุมชนได้ร่วมกันคิด วิเคราะห์โจทย์วิจัย ปัญหาด้วยตัวเอง ทำวิจัยศึกษาค้นหาข้อมูล และร่วมกันปฏิบัติการแก้ปัญหา สร้างความรู้ด้วยตัวเอง ทำให้ชุมชนได้ประโยชน์และเกิดการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยจากการสำรวจความเข้าใจของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่น เกี่ยวกับนิยาม ความหมายคำว่า “วิจัย” จากประสบการณ์และการรับรู้ของแต่ละคน สรุปได้ดังนี้

1. งานวิจัยท้องถิ่น คือ การเก็บข้อมูล เราไปหาข้อมูลสถานการณ์ เอาข้อมูลมาวิเคราะห์ แล้วดูว่าเราจะเดินไปอย่างไร ถ้างานวิจัยทำสำเร็จเราก็ได้ประโยชน์กับพื้นที่ เราได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เอา ความรู้ที่เราได้กลับไปใช้ในชุมชนว่าเราจะพัฒนาชุมชนเราอย่างไร (วรินทร์ ยิ่งกิจไพศาล)

2. งานวิจัยที่เราทำคือเป็นปัญหาของคนในพื้นที่ที่อยากจะทำ และคิดว่าถ้าเราทำวิจัยได้มันก็จะเป็นประโยชน์ให้กับชุมชนได้ และตัวเราก็คงต้องมีความรู้ ตอนนี้อย่างยังไม่มีความรู้ที่จะมาทำงานในชุมชน ทำงานวิจัยได้เราก็คงมาเรียนรู้และปรับใช้ในพื้นที่ และอีกหลายอย่างก็จะต้องเรียนรู้ ถ้าเราอยากจะทำ ถ้าเรามีความสุขกับงานที่เราอยากจะทำงานเราก็จะบรรลุวัตถุประสงค์ได้(รุ่งรศณี ณ ลำปาง)

3. งานวิจัย ก็คือการที่เราอยากจะทราบว่าตำบลหรือท้องถิ่นของเรามีปัญหาอะไรไหม เราจะได้ลงไปช่วย งานวิจัยเพื่อชุมชนข้อดีก็คือในตำบลของเรามีของดี เมื่อมีงานวิจัยเข้ามามันก็จะสามารถเพิ่มศักยภาพของดีในชุมชน ให้มีมูลค่ามากขึ้น รู้สึที่ดีที่ได้มาเข้าร่วมในคณะวิจัยจะได้มีความรู้เยอะๆขึ้น (เจษฎา มณี)

4. วิจัยที่เป็นภาษาอังกฤษคำว่า Research การทำอะไรซ้ำๆเก็บข้อมูลซ้ำๆแล้วเอามาวิเคราะห์ แต่ปัจจุบันนี้ที่เขาทำมาตั้งนานก็คือเริ่มจากเวทีประชาคมที่เรียกว่าประชาวิชัย ประชาวิชัยก็คือให้ พี่น้องชาวบ้านมาช่วยกันคิดในปัญหาหมู่บ้านชุมชนของตัวเอง แล้วนำเอามาแก้ไขปัญหา ถ้าเป็นปัญหาก็แก้ไข ปัญหา ถ้าเป็นสิ่งที่พัฒนาได้ก็พัฒนาต่อยอดให้มันเจริญรุ่งเรืองขึ้นไป มองวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็คือประชาวิชัย ให้ประชาชนชาวบ้าน เจ้าของปัญหา เจ้าของพื้นที่ลุกขึ้นมาช่วยกันคิดว่ามันเป็นของเขจริงไหม เป็นปัญหาจริงไหมแล้วหาแนวทางช่วยกันแก้ไขปัญหาในสิ่งที่คาดหวังของชุมชนนั้นๆ(สนธิ คำดี)

5. ในความเข้าใจ วิจัย คือเราจะต้องลงไปเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบที่เราคาดหวังเหมือนของกลุ่มแม่ใจ กลุ่มบ้านเหล่าก็คือการเปลี่ยนวิถี จากที่เขาใช้สารเคมีประมาณนี้มีผลกระทบประมาณไหนเราต้องไปเอาผลกระทบตรงนั้นมาแล้วก็มาเปรียบเทียบกัน แต่คนที่ไปเก็บน่าจะเป็นชาวบ้าน ในเรื่องเก็บข้อมูลต่างๆในการทำวิจัยออกมา แล้วก็มีการสรุปกันและอ้างอิงในส่วนของการราชการ (สุรชิต ดวงจันทร์)

6. งานวิจัย คือ เรามาหาคำตอบของโจทย์วิจัยที่เราได้ตั้งขึ้น นี่คือภาพรวมตามที่เราได้เรียนมาก่อน คือการหาคำตอบโจทย์วิจัยที่เราสร้างขึ้น มา เราก็มานำข้อมูลสร้างเครื่องมือ หาข้อมูลออกมาว่าผลมันเป็นแบบไหน แล้วสำหรับคำว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในความคิด คือคนในท้องถิ่นมาหาอาจจะเป็นปัญหาหรือจุดดีของตำบลๆนั้นเอามาทำงานวิจัยหาข้อมูล รวบรวมข้อมูล ว่าสิ่งที่เราพยายามที่จะทำนั้นคำตอบมันจะเป็นอย่างไร และสามารถนำผลตรงนั้นมาพัฒนาต่อยอดกับท้องถิ่นเราได้แบบไหน(พัชร ฝันถึงภูมิ)

7. คำว่าวิจัย คือ การที่กลุ่มทีมวิจัยลงไปเที่ยวหาชาวบ้าน พบเจอพี่น้องชาวบ้าน ค้นหาข้อมูล เช่น ขณะนี้ในหนองบ้านเราจะมีอะไรบ้าง มีผลดีไหม เมื่อก่อนกินอะไรได้เพราะเหตุใด เมื่อก่อนกึ่งหอยมีมาก ตอนนี้นั้นหาย วิเคราะห์สาเหตุปัญหาและผลกระทบมันเป็นอย่างไร ใช้การพูดคุยกันในกลุ่มชาวบ้านด้วยกัน ไปพบไปเจอกันพูดคุยกันเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ค่อยๆพูดสร้างความเข้าใจ บางคนก็ยังไม่เข้าใจ บางคนก็เข้าใจ อยู่ (ปัด คุ่มสุวรรณ)

8. วิจัย คือ การฟื้นฟู อนุรักษ์ของเก่าไม่ให้เสื่อม ภูมิปัญญาดั้งเดิม หม้อเก่าโบราณ ผ้าชิ้นโบราณ พาน หวาย คนรุ่นหลังไม่รู้ที่มา หากไม่มีการสืบ สอบถามจากปู่ ย่า ตา ยาย ถ้ามีการวิจัยก็เป็นการสืบทอดของที่มีค่าเก็บไว้ให้ลูกหลานได้สืบไปไม่ทิ้งและอนุรักษ์ไว้ (มาลี ปิติ)

9. วิจัยก็คือวิธีการทำงานอันหนึ่ง มีกระบวนการ มีขั้นตอนเฉพาะซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนทั่วโลก ในหลายครั้งถ้าเราคุยกันธรรมดาความน่าเชื่อถือมันไม่มี ถ้าอย่างสมมุติพูดถึงพานหวายแล้วบอกว่าเราทำวิจัย เรื่องนี้มาแล้วว่าพานหวายนี้เป็นของใคร เกิดขึ้นเมื่อไหร่ วัสดุมาจากไหน ความน่าเชื่อถือมันก็จะมากขึ้นแล้ว ก็จะไปเพิ่มมูลค่าให้กับตัวพานหวาย และมองว่าวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น มีอยู่ 2 แบบ วิจัยเพื่อไปแก้ปัญหา และวิจัยเพื่อพัฒนาต่อยอด (สุรสิทธิ์ ป้อมภา)

10. การวิจัย คือการศึกษาค้นคว้าหาแหล่งข้อมูล ข้อมูลที่เราจะไปศึกษา เช่น ด้านวัฒนธรรม ของดี ชุมชน ใช้ข้อมูลแต่ละแหล่งมาหาแนวทางการพัฒนา สร้างเป็นรายได้เพิ่มมากขึ้นให้กับชุมชน (อัมพิกา ไชยยศ)

11. การวิจัย คือ คิดว่าเราเป็นคนไปหาข้อมูลเพื่อที่จะไปศึกษาต่อ ศึกษาได้เราก็มามาทำ พอทำได้คนใกล้เคียงใครสนใจจะมาศึกษาก็มาได้ (มี ถาเกียง)

12. งานวิจัยชุมชนคือเป็นการศึกษาข้อมูล ว่ามีจุดอ่อน จุดแข็งหรือมีอุปสรรคอะไร แล้วก็โอกาส บ้านเราจะเป็นยังไง มีการใช้เครื่องมือ เช่น แผนที่เดินดิน จะได้ทำให้รู้ว่าสิ่งที่น่าสนใจในชุมชนมีอะไรบ้าง และมีโจทย์ที่เราสนใจศึกษา เช่น ตอนนี้เรากำลังจะศึกษาว่าวัฒนธรรมจะทำให้เกิดรายได้ได้อย่างไร (สริตา ศาลา)

13. การวิจัย คือ การทำให้เราได้รับรู้ข้อมูล รู้ประเพณี รู้ว่าบ้านเรามีของเก่าที่เราไม่คิดว่ามันจะมี งานวิจัยมันทำให้รู้ว่าแต่ละหมู่บ้านนั้นมีของดี และทำให้เด็กรุ่นหลังได้รู้ด้วย เราก็ก็นุรักษ์ไว้ ทำให้ดีขึ้น (ประภาศรี ขวัญตน)

4.1.2. 3 ทักษะการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของนักวิจัยชาวบ้านจังหวัดพะเยา จากการสังเกตการณ์ และการเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยาผ่านกิจกรรมวิจัยของ 2 โครงการ พบว่า กลุ่มนักวิจัยชาวบ้านจะมีทักษะที่เป็นต้นทุนศักยภาพในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น แบ่งเป็นทักษะการทำงานเป็นทีม ทักษะการประสานงานภายในชุมชน และทักษะการวางแผนดำเนินงานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

1) **ทักษะการทำงานเป็นทีม** กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยา มีประสบการณ์การทำงานร่วมกันมาบ้างในการทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน งานบุญประเพณี งานพัฒนาต่างๆ ที่ชุมชนทำร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่หรือนอกพื้นที่ที่ได้ประสานมาที่ชุมชน ทำให้ความสัมพันธ์ของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นอยู่ในระดับที่ใกล้ชิดคุ้นเคยกัน ทำงานร่วมกันได้นับเป็นต้นทุนที่ดี และเมื่อได้มาร่วมกันทำงานวิจัยในท้องถิ่นตนเองทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการและเป็นทีมงานร่วมกันที่จะต้องสามัคคี ช่วยกันดำเนินงานวิจัยให้สำเร็จ ผ่านการกำหนด บทบาทหน้าที่ให้ทุกคนในทีมงานได้มีส่วนร่วมโดยใช้ทักษะความรู้ความสามารถของแต่ละคนมาผสมผสาน ทำงานและเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยา 2 พื้นที่ได้ร่วมกันกำหนดบทบาทภายในทีมวิจัย โดยใช้หลักการมีส่วนร่วม ให้คนได้ทำงานตามธรรมชาติ ความชอบ ความถนัดของแต่ละคนดังนี้

บทบาททีมวิจัย	นักวิจัยท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้	นักวิจัยท้องถิ่นตำบลบ้านเหล่า
หัวหน้าโครงการ	นายอานนท์ ภาชนะ	นายศุภชีพ ศิริวงศ์ใจ
ฝ่ายกำกับแผน	นายสุรสิทธิ์ ป้อมภา และ พระมานิตย์ ปิ่นใจรักษา	-
ฝ่ายข้อมูล	นางสาวสรिता ศาลา และ เด็กหญิงพรนิพา วงศ์ปัญญา	-
ฝ่ายบันทึกกิจกรรม / เลขานุการ	นางพัชรี ฝั้นถึงภูมิ	นางรุ่งรสนี ณ ลำปาง นางวรินทร ยิ่งกิจไพศาล นางสาวสิริยมลักษณ์ บุญมาเครือ นายสนิท คำดี
ฝ่ายสื่อ วิทยุทัศน์	นายเจษฎา มณี นายธวัชชัย ปิติ และนางสาวชลธิชา ทาทอง	-
ฝ่ายประสานงาน	นางมาลี ปิติ นางกัญญา ภาระจำนางศรีทอน ปิ่นใจรักษา นายคล้าย หมั่นงาน นายผัด ดอกคำ และนางสาวสุชาวดี อุ่นเมือง	นาวาอากาศเอกสุรชิต ดวงจันทร์ นายเสาร์แก้ว แสนเขียว นายปัด คุ่มสุวรรณ นายมี ภาเกียง
ฝ่ายประชาสัมพันธ์	นายเกียรติชัย เตชะวงศ์ และ นายผจญ วงศ์ปัญญา	-
ฝ่ายการเงิน	นางอานนท์ ภาชนะ นายสุรสิทธิ์ ป้อมภา และนางสาวสรिता ศาลา	นายศุภชีพ ศิริวงศ์ใจ นางอัมพร ตาใต้ นางรุ่งรสนี ณ ลำปาง
ฝ่ายบัญชี/เหรียญก	นางอัมพิกา ไชยยศ	นางอัมพร ตาใต้ นางจันทร์ทิพย์ แสนเขียว
ฝ่ายอาหารและสถานที่/ปฏิคม	นางสาวประภาศรี ขวัญตน	นางอัมพร ตาใต้ นางวรินทร ยิ่งกิจไพศาล นางสาวสิริยมลักษณ์ บุญมาเครือ นางจันทร์ทิพย์ แสนเขียว

บทบาททีมวิจัย	นักวิจัยท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้	นักวิจัยท้องถิ่นตำบลบ้านเหล่า
ที่ปรึกษา	นายพิเชษฐ์ ศักดิ์สูง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลดอกคำใต้ นายธราพงศ์ เพียรจริง ปลัด องค์การบริหารส่วนตำบลดอกคำใต้ นายธวัชชัย ทองประไพร กำนัน ตำบลดอกคำใต้ และ นายกมลพงษ์ รัตนสวลวงวงศ์ อาจารย์ คณะ MIS มหาวิทยาลัย พะเยา	นายถนอม หลวงพอง นายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลบ้านเหล่า

การกำหนดบทบาทหน้าที่ดังกล่าว เป็นการตั้งขึ้นเพื่อการดำเนินงานโครงการวิจัยในภาพรวมและให้
เห็นผู้รับผิดชอบหลักในแต่ละด้าน แต่ในทางปฏิบัติกลุ่มนักวิจัยจะช่วยกันดำเนินการในการทำกิจกรรมแต่ละ
ครั้ง ซึ่งเมื่อมีการจัดเวทีในพื้นที่ ลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ และประชุมทีมวิจัย กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นทั้ง 2 พื้นที่
ดังกล่าว จะมีการเตรียมความเข้าใจภายในทีมและแบ่งงานรับผิดชอบ เช่น กรณีการลงพื้นที่เก็บข้อมูล จะ
แบ่งบทบาทหน้าที่ในการประสานงานพื้นที่ คนสัมภาษณ์ คนจดบันทึก และช่วยกันศึกษาเก็บข้อมูล
วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน โดยที่กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นจะกำหนดวันทำกิจกรรมเพื่อให้สมาชิกสามารถเข้าร่วมตาม
แผนให้ได้มากที่สุด แม้มีบางกิจกรรมที่สมาชิกทีมวิจัยบางคนติดภารกิจไม่สามารถเข้าร่วมได้ สมาชิกทีมที่
เหลือก็สามารถดำเนินงานได้ หรือในกรณีที่เกิดความไม่เข้าใจในการดำเนินงานภายในทีม กลุ่มนักวิจัย
ท้องถิ่นก็สามารถพูดคุย สื่อสาร สร้างความเข้าใจ ปรับวิธีการทำงานและร่วมกันบริหารจัดการโครงการวิจัย
ให้ราบรื่นอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ภาพที่ 4 - 1 การเก็บข้อมูลในชุมชนของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยา

2) ทักษะการประสานงานภายในชุมชน กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยาประกอบด้วยกลุ่มคน

ที่มีความเป็นผู้นำ รู้จักพื้นที่ รู้จักคนในชุมชน และมีใจในการทำงานพัฒนาชุมชนที่ทำงานร่วมกับชุมชนผ่านบทบาทหน้าที่ต่างๆ เช่น เจ้าหน้าที่บุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. เทศบาล) หน่วยงานในพื้นที่ (รพ.สต.) ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ปราชญ์ชุมชน ผู้นำการพัฒนาและเยาวชน ที่มีจิตอาสาทำงานเพื่อชุมชน เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ทำให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ และประสานงานกลุ่มเป้าหมายภายในชุมชน ผู้ที่เกี่ยวข้องที่กำหนดไว้ ได้แก่ หน่วยงานในพื้นที่ ผู้นำชุมชน เด็กเยาวชน เกษตรกร ปราชญ์ชุมชน เป็นต้น ทั้งในส่วนของการประสานงานลงพื้นที่ จัดสนทนากลุ่มย่อยเพื่อขอข้อมูลจากผู้รู้ด้านต่างๆ เช่น บริบทชุมชน วัฒนธรรมภูมิปัญญา สถานการณ์การเกษตรของชุมชน เป็นต้น และการจัดเวทีชี้แจงโครงการเพื่อสร้างความเข้าใจการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่และเวทีนำเสนอข้อมูลการศึกษาเบื้องต้นต่อชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และการขอความร่วมมือหน่วยงานในการเข้าร่วมกิจกรรมวิจัยของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่น เช่น หน่วยงานระดับอำเภอ ตำบล ในพื้นที่และใกล้เคียง ทำให้เกิดการรับรู้และสนใจเกี่ยวกับโครงการวิจัย ได้รับความร่วมมือ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดีในระยะที่ 1

ภาพที่ 4 - 2 ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมวิจัยของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยา

3) ทักษะการวางแผนดำเนินงานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากการศึกษาพบว่ากลุ่ม

นักวิจัยท้องถิ่นพะเยา ได้มีการดำเนินงานวางแผนร่วมกัน 2 แบบ คือ แบบที่ 1 วางแผนการทำงานภาพรวม 1 ปี ของการทำงานให้เห็นกิจกรรม สิ่งที่ต้องทำในระยะที่ 1 (6 เดือน) และระยะที่ 2 (6 เดือน) ที่ตอบวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้แผนปฏิบัติงานโครงการมาเป็นกรอบ แบบที่ 2 การวางแผนการทำกิจกรรมวิจัย เช่น การลงพื้นที่เก็บข้อมูล การจัดเวที เป็นต้น กลุ่มนักวิจัยจะประชุมทีม สร้างความเข้าใจร่วมกันภายในทีม ก่อนพร้อมกันกำหนดวัน เวลา สถานที่ ในการทำกิจกรรม กลุ่มเป้าหมาย เนื้อหา/ประเด็นที่ต้องการบทบาทหน้าที่ของทีมงาน และอุปกรณ์ที่ต้องใช้ และทำตารางลงพื้นที่แจ้งทุกคนผ่านไลน์กลุ่มวิจัย การวางแผนการดำเนินงานเช่นนี้ทำให้กลุ่มนักวิจัยสามารถจัดสรรเวลาการทำงานร่วมกันได้ โดยพยายามไม่ให้เกิดความขัดแย้ง การทำงานของทีมวิจัย เช่น ในช่วงที่เป็นฤดูกาลทำนา เพาะปลูก จะเว้นช่วงการทำกิจกรรมวิจัยให้กับทีมวิจัย ให้การทำงานมีประสิทธิภาพ ทุกคนได้ร่วมเรียนรู้และมีส่วนร่วมให้ได้มากที่สุด

การวางแผนดังกล่าวทำให้กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นได้รับรู้ร่วมกันว่าขณะนี้ทางโครงการได้ดำเนินงานถึงกิจกรรมขั้นตอนไหน มีส่วนใดที่ยังไม่ได้ทำ หรือทำไม่เรียบร้อย จะได้แก้ไขปรับปรุงการทำงานในครั้งต่อไป

ภาพที่ 4 – 3 การประชุมวางแผนการดำเนินงานของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยา

4.1.3 ข้อจำกัดการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของนักวิจัยท้องถิ่นพะเยา

การศึกษาข้อจำกัดการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านจังหวัดพะเยา ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตการณ์ สืบถามจากการเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการวิจัย ทั้งในช่วงเตรียมการ คือ เตรียมทีมวิจัย เตรียมชุมชน และช่วงการเก็บข้อมูลในพื้นที่ รวมทั้งการประชุมวางแผนงานและสรุปงานร่วมกันของทีมวิจัย ทำให้ได้ผลการดำเนินงาน ดังนี้

4.1.3.1 ความต่อเนื่องของการเรียนรู้ร่วมกัน กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีขั้นตอนกระบวนการ หลักที่สำคัญคือ การเตรียมทีมวิจัย การเตรียมชุมชน การศึกษาเก็บข้อมูล การปฏิบัติการทดลอง และการ สื่อสารต่อชุมชนและสาธารณะ แต่ละขั้นตอนจะมีกิจกรรมเฉพาะของโครงการวิจัยที่ออกแบบไว้เพื่อการ ค้นหาข้อมูล ความรู้ตามขอบเขตเนื้อหาการวิจัย สร้างการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นและชุมชน ทั้งในเรื่องการคิดวางแผนงาน การออกแบบเครื่องมือเก็บข้อมูล การฝึกทักษะการเก็บข้อมูล การสรุปวิเคราะห์ข้อมูล การกำหนดแผนการปฏิบัติการ แต่ด้วยกระบวนการงานวิจัยที่มีลำดับขั้นตอนที่ต้องทำอย่าง ต่อเนื่อง เป็นขบวน เชื่อมโยงกัน ดังนั้นเมื่อกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นบางท่านไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมวิจัยได้ ครบถ้วน การเรียนรู้ร่วมกันดังกล่าวผ่านกิจกรรมวิจัยจึงขาดความต่อเนื่อง และทำให้ความเข้าใจในเป้าหมาย วัตถุประสงค์การวิจัยไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมุ่งมั่นและการเห็นคุณค่าของงานวิจัยที่ลดน้อยลงได้หากพบเจอความยากลำบาก อุปสรรคต่างๆ ในกระบวนการทำงานวิจัยที่ต้องใช้ระยะเวลาที่ ยาวนานพอสมควรสำหรับกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยา ทีมวิจัยบางคนจะไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ทุกครั้งด้วยบทบาทความเป็นผู้นำชุมชนต้องเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอยู่เสมอ

4.1.3.2 การพบปะขอทึมน้อยไป ได้พูดคุยกันน้อย ห่างเหินกัน ซึ่งการพบปะกันบางที่ไม่ต้องใช้เวลานาน และการกำหนดเวลาทำกิจกรรมมีการคลาดเคลื่อนไม่ได้กำหนดตายตัว เป็นเรื่องการจัดการซึ่งอาจแก้ไขได้ด้วยการทำตารางเวลาการนัดหมายพบปะ ถ้าทีมติดธุระอาจไม่เข้าร่วมก็ได้แต่ฝากประเด็นไว้ การสื่อสารหากมีการปรับเปลี่ยนกิจกรรม

4.1.3.3 การเขียนรายงานผลการวิจัย กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยา หลังจากทำกิจกรรมตามแผนเรียบร้อย 6 เดือน จะต้องจัดทำรายงานความก้าวหน้าการวิจัย และหลังจากสิ้นสุดโครงการวิจัย 12 เดือน จะต้องเขียนรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ซึ่งต้องเขียนตามกรอบรายงานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย นับว่าเป็นการฝึกให้กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นได้เขียน เรียบเรียงข้อมูลเนื้อหา วิเคราะห์และนำเสนอเป็นรูปเล่มรายงาน แต่ การเขียนรายงานยังมีข้อจำกัด ด้วยระยะเวลาในการทำกิจกรรม ศึกษาเก็บข้อมูล และด้วยประสบการณ์การวิจัยของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยาซึ่งนับว่ายังเป็นเรื่องใหม่ กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นทั้ง 2 พื้นที่ยังขาดทักษะประสบการณ์ในการเขียน ในกลุ่มนักวิจัยตำบลดอกคำใต้จะมีผู้รับผิดชอบ และสามารถเรียบเรียงเขียนรายงานได้ 1 คน คือคุณสุรสิทธิ์ ป้อมภา ผู้อำนวยการกองการศึกษา อบต.ดอกคำใต้ เป็นทีมวิจัยในโครงการ โดยการประชุมทีมสรุปวิเคราะห์ร่วมกัน และใช้ข้อมูลของทีมวิจัยได้ลงพื้นที่เก็บรวบรวมมาจัดเนื้อหาตามวัตถุประสงค์การวิจัย และในส่วนของกลุ่มนักวิจัยตำบลบ้านเหล่า การเขียนรายงานเป็นการสร้างความเข้าใจกรอบโครงสร้างรายงานร่วมกัน และมีพี่เลี้ยงช่วยเรียบเรียงข้อมูล จัดพิมพ์ให้และส่งข้อมูลให้ทีมวิจัยอ่านเพื่อปรับแก้ เพิ่มเติม จึงทำให้ขั้นตอนการเขียนรายงานผลการวิจัยต้องใช้เวลาในการดำเนินการ และอาจยังเขียนเพื่อสื่อสารข้อมูล ขาดความรู้ที่พบได้ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังไม่ได้มีการฝึกอบรม พัฒนาทักษะการเขียนให้กับกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นเพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้และเขียนรายงานความก้าวหน้าและรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ร่วมกัน

4.2 พลวัตการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวที่เท่าทันกับสถานการณ์เศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนจังหวัดพะเยา

4.2.1 พลวัตการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางเศรษฐกิจของชุมชนตำบลดอกคำใต้

ตำบลดอกคำใต้ ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดพะเยา ประมาณ 15 กิโลเมตร อยู่ในเขตปกครองของอำเภอดอกคำใต้ มีพื้นที่ทั้งหมด 23 ตารางกิโลเมตร สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของตำบลเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำที่ราบลาดเอียงต่ำไปทางทิศเหนือ โดยทั่วไปมีแนวภูเขาอยู่ทางใต้และทางทิศตะวันตกของอำเภอ มีแหล่งน้ำที่สำคัญ คือ ลำน้ำร่องช้าง มีต้นกำเนิดจากทางทิศใต้ ไหลลงสู่ลำน้ำอิง และลำน้ำอิงไหลลงสู่แม่น้ำโขง นอกจากนี้มีคลองชลประทาน ซึ่งใช้เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภคที่สำคัญของตำบลดอกคำใต้ ประชากรทั้งสิ้น 4,462 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตรกรรมประมาณ 80 % อาชีพรับจ้าง 10 % อาชีพรับราชการ 5 % อาชีพค้าขาย 5 % (องค์การบริหารส่วนตำบลดอกคำใต้, 2561)

เศรษฐกิจชุมชนตำบลดอกคำใต้ ในอดีตเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพพึ่งพาตนเองด้วยการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ จากประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนจะพบว่าส่วนใหญ่ชุมชน หมู่บ้านในตำบลดอกคำใต้ก่อตั้งขึ้น

จากการอพยพของผู้คนเพื่อมาแสวงหาที่ทำกิน ที่เลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านเรียกว่า “ปาง” มาตั้งปางเลี้ยงวัวควาย ก่อน บุกเบิกที่ทำกิน ต่อมาชาวบ้านที่อยู่ต่างหมู่บ้านแต่มีที่ทำกินในพื้นที่ที่ค่อยขยับย้ายถิ่นมาตั้งที่อยู่อาศัย เพื่ออยู่ใกล้กับที่ดินเพาะปลูกของตนเอง และทำเกษตรเลี้ยงชีพจนมาถึงปัจจุบัน กลุ่มคนรุ่นพ่อแม่ส่วนใหญ่ ยังคงทำเกษตรเหมือนเดิมแต่ทำเพื่อขายและกิน ผสมกับการทำอาชีพเสริมอื่นๆ ตามความถนัด ความชอบ และภูมิปัญญาของแต่ละคน ซึ่งจากการศึกษาวิจัยของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้ พบว่า ในชุมชน ตำบลดอกคำใต้มีวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนในระดับครัวเรือน/กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มอาชีพ ด้านวัฒนธรรม พบทั้งหมด 24 กลุ่ม แบ่งออกเป็น ประเภทอาหาร 10 กลุ่ม คือ ข้าวแคบบ้านโบราณ อาหารพื้นเมืองแม่โขงแก้ว น้ำพริกปลาแม่จันทร์ฝน น้ำพริกปลาแม่บ้าน ใส่อั่วสองพี่น้อง จิ้งหรีดทอด (แม่ธิดาวรรณ) ขนมเป็ยกลางแปง ข้าวต้มทองเตย (แม่แก้ว) ผักปลอดสารพิษ (พ่อยก-แม่เป็ง) และผักปลอดสารพิษ (พี่แต่ม) ประเภทงานหัตถกรรม 14 กลุ่ม ได้แก่ จักรสานบ้านฝ่งหมื่น กลุ่มเย็บกระเป๋า/พวงกุญแจแห-จำ นำโชค เรือผีหลอก (สินค้าที่ระลึก) ด้ายสายสิญจน์ กลุ่มเย็บหมวก กลุ่มสานส้มไก่ ไม้กวาดทางมะพร้าว กลุ่มแข่งปลาทุ กลุ่มสานตะกร้า พรหมเช็ดเท้าแม่มุกดา โรงปั่นหม้อ กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ และกลุ่มอนุรักษ์บายศรี

แม้ว่าชุมชนท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้จะมีทุนวัฒนธรรมภูมิปัญญาอยู่หลากหลาย แต่ในสถานการณ์ปัจจุบัน การทำหน้าที่หรือการนำมาใช้ประโยชน์สร้างงาน สร้างรายได้ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนยังมีข้อจำกัด เช่น การรวมกลุ่มแต่ในนาม แต่คนทำจริงมีน้อย แต่ต่างคนต่างทำ เพราะติดภารกิจ และบางช่วงไม่มีคนสั่งของหรือขายไม่ได้ก็จะหยุดชะงัก ตลาดไม่แน่นอน ไม่มีพื้นที่ขาย การขาดกำลังแรงงานในการผลิต ขาดคนทำ/สืบต่อ ขาดวัตถุดิบ คุณภาพและจุดขายของสินค้าผลิตภัณฑ์ยังไม่โดดเด่น

จากการร่วมเรียนรู้กับกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นดอกคำใต้ พบว่า ชุมชนท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้เป็นพื้นที่ที่มีความร่ำรวย ความมั่งคั่งทางวัฒนธรรมภูมิปัญญา ที่สามารถสร้างรายได้ สร้างอาชีพสร้างงานให้กับคนในชุมชน และหากมีการอนุรักษ์ สืบสาน สร้างความภูมิใจ ถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่ได้เข้ามาเรียนรู้ ต่อยอดเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการประกอบอาชีพ สร้างรายได้ให้กับคนรุ่นใหม่ไม่ต้องทิ้งถิ่นฐานไปทำงานต่างถิ่น ได้อยู่ในชุมชนบ้านเกิด อยู่กับครอบครัว โดยเลี้ยงชีพ สร้างอาชีพ สร้างรายได้จากทุนวัฒนธรรมภูมิปัญญาดังกล่าวทั้งที่เป็นอาหารท้องถิ่น ของใช้ท้องถิ่น การดูแลสุขภาพตนเองแบบท้องถิ่น นำมายกระดับสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ การบริการในรูปแบบสินค้าวัฒนธรรมภูมิปัญญาได้หลากหลายด้วยการร่วมกันคิด ร่วมกันดำเนินงานของชุมชน โดยชุมชนต้องช่วยกัน เพราะที่ผ่านมาแม้มีหน่วยงานเข้ามาส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนรวมกลุ่มทำอาชีพต่างๆ สร้างรายได้ แต่เมื่อหมดนโยบาย หรือหน่วยงานไม่ได้สนับสนุนต่อเนื่อง กลุ่มในชุมชนก็หยุดชะงัก ไม่สามารถดำเนินงานได้เอง ดังนั้นหากคนในชุมชนร่วมกันคิด รวมกลุ่มกันจัดการ ช่วยเหลือกันเรียนรู้ร่วมกัน จะค่อยๆสร้างความมั่นคงและยั่งยืน สร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ของคนในชุมชนร่วมกัน พร้อมกับสร้างการเรียนรู้ ถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่ รักษาสืบต่อสร้างความมั่งคั่งทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชนตำบลดอกคำใต้ให้ยั่งยืน นอกจากนี้ ในด้านทักษะฝีมือ ภูมิปัญญาของคนในชุมชนทั้งในเรื่องจักสาน ตัดเย็บ ทำขนมอาหารท้องถิ่น สมุนไพร การดูแลสุขภาพของท้องถิ่น สร้างอุปกรณ์ของใช้จากวัสดุธรรมชาติ ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานตามวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีของคนท้องถิ่น หากมีการจัดระบบเศรษฐกิจชุมชนร่วมกันจะทำให้ชุมชนมีการผลิต การซื้อขายภายในท้องถิ่น ทั้งในเรื่องวัตถุดิบ การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์หรือการบริการต่างๆ การซื้อขายจำหน่ายตลาดภายในและภายนอก เป็นการสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนร่วมกันตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ คนในชุมชนไม่จำเป็นต้องผลิตสินค้า

ผลิตภัณฑ์ที่เหมือนกัน แต่เกิดการผลิตหรือสร้างสิ่งที่เอื้อต่อกัน มีแหล่งวัตถุดิบ มีผู้ผลิต มีผู้ซื้อผู้บริโภค ภายในและภายนอกชุมชน

ภาพที่ 4 - 4 เศรษฐกิจชุมชนบนฐานภูมิชุมชนตำบลดอกคำใต้

4.2.2 พลวัตการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางเศรษฐกิจของชุมชนตำบลบ้านเหล่า

ชุมชนตำบลบ้านเหล่า ในอดีตขึ้นกับตำบลแม่ใจ อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ต่อมาได้จัดตั้งเป็นตำบลแม่ใจ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา และในปี พ.ศ. 2525 ได้จัดตั้งเป็นตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา มาถึงปัจจุบัน โดยมีจำนวนหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลบ้านเหล่าทั้งหมด 14 หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือน 2,891 ครัวเรือน ประชากรรวมทั้งหมด 7,859 คน แยกเป็นชาย 3,869 คน หญิง 3,990 คน (ข้อมูล ณ 1 มิถุนายน 2562, เทศบาลตำบลบ้านเหล่า)

ปัจจุบัน อาชีพของคนในชุมชนตำบลบ้านเหล่าส่วนใหญ่ทำนา ปลูกรubber ปาล์ม และไม้ทำไร่ ทำสวน เช่น แตงโม พืชทอง เป็นต้น บางส่วนรับราชการ ทำธุรกิจ ค้าขาย เมื่อว่างจากทำนาชาวบ้านบางคนจะไปรับจ้าง รับเหมา เช่น ตัดผม สร้างบ้าน ในด้านรายได้ครัวเรือนนับว่าชาวบ้านสามารถประกอบอาชีพพึ่งตนเอง คนในชุมชนสร้างรายได้ครัวเรือนได้ตามศักยภาพ มีอาชีพสร้างรายได้และพึ่งพาทรัพยากรในชุมชนจากดิน น้ำ ป่า ที่เป็นอาหารธรรมชาติ เก็บหาไว้กินและขายเป็นเงินสร้างรายได้ให้ครอบครัวได้ เช่น เห็ด

ต่างๆ หน่อไม้ ผัก กบ ปลา แมงมัน เป็นต้น จากวิธีการเกษตรที่เป็นอาชีพสร้างรายได้ของชาวบ้านตำบลบ้านเหล่าจากอดีต – ปัจจุบัน พบว่ามีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย แบ่งเป็น 3 ยุค ดังนี้

1. ยุคควายน้อย (บรรพบุรุษ – 2520) ชาวบ้านจะมีความสุขมากกว่ามีเงิน ไม่มีหนี้สิน การเกษตรจะใช้ภูมิปัญญา เช่น คัดพันธุ์ข้าว ใช้พืชสมุนไพรกำจัดศัตรูข้าว (มะเกลือ แก้วพลี) ใช้ข้าว-ควายเป็นปุ๋ย เป็นต้น ใช้ความขยันของคนและสัตว์เป็นแรงในการไถ การปักคัมนา ปลุกผักกินเอง ชาวบ้านจะเอามือเอาร่างกัน มีความสามัคคี อยู่กับป่า หาปลาอาหารตามท้องนาและแหล่งน้ำ ผู้คนมีงานทำตลอดไม่ออกไปทำงานข้างนอก

2. ยุครถไถนาเดินตาม (2520 – 2549) การเกษตรยังแรงงานคนและรถไถ เริ่มมีระบบสินเชื่อ ธกส. เข้ามาในชุมชน ประมาณปี 2529 เกษตรกร ชาวบ้านกู้หนี้ยืมสินเป็นทุนทำการเกษตร ต้นทุนการเกษตรเริ่มมีมากขึ้น เริ่มใส่ปุ๋ยและยากำจัดวัชพืช แต่วิถีชีวิตและการเกษตรยังคงมีการเอามือ ลงแขกช่วยกัน ปลุกผักหัวไร่ปลายนาไว้กิน

3. ยุครถไถส้อม (2550 – 2561) ชาวบ้าน เกษตรกรทำนาปีละ 2 ครั้ง ใช้สารเคมีมากขึ้น การลงแขกเอามือหายไปจากชุมชน เป็นการทำการเกษตรแบบจ้างงาน การทำการเกษตรทุกขั้นตอนต้องจ้างงานทุกอย่าง ทั้งจ้างแรงงานคนและจ้างรถไถส้อม รถเกี่ยว ผู้คนต่างคนต่างอยู่ ความสัมพันธ์เริ่มห่างหาย วิถีเกษตรแบบดั้งเดิมหายไปและความรู้ภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรก็เริ่มหายไปจากชุมชน

จากการศึกษาร่วมกับกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นตำบลบ้านเหล่า พบว่า วิธีการเกษตรของเกษตรกรส่วนใหญ่ได้ปรับเปลี่ยนไป เช่น ในอดีต เกษตรกรจะเตรียมการเพาะปลูกโดยเอามูลวัว ควายไปใส่แปลงนาเตรียมไถทิ้งไว้ และเตรียมเมล็ดพันธุ์ให้พร้อมก่อนถึงช่วงหว่านกล้า นำพันธุ์ข้าวมาแช่น้ำ 1 คืน เอาออกทิ้งไว้ 2 คืน เอามาหว่านกล้าใช้เวลาประมาณ 40 – 45 วัน ได้ต้นกล้าพร้อมปลูก พอถึงเดือนกรกฎาคม ไถนา ถอนกล้า เตรียมปลูก โดยลงแขกกัน หลังจากปลูกเสร็จคอยดูแลน้ำในที่นาให้พอดี เดือนกันยายน ข้าวเริ่มท้อง หมั่นดูแลไม่ให้ขาดน้ำ ตรวจดูแลคันนาให้อยู่ในสภาพที่ดี เดือนพฤศจิกายน เริ่มเกี่ยวข้าว ลงแขกกัน เสร็จจากเกี่ยวได้ 4-5 แดก เอาข้าวมากองรวมกัน เดือนธันวาคม ช่วยกันนวดข้าว เสร็จใช้เกวียนลากไปใส่ยุ้งฉางขาย 1 ส่วน เก็บไว้กิน 2 ส่วน ในปัจจุบันการเตรียมดินเพาะปลูกไม่มี พอถึงฤดูกาลทำนาชาวบ้านใช้รถไถส้อมไถกลบ เตรียมเมล็ดพันธุ์ แช่น้ำไว้ 2 คืน เอาขึ้นจากน้ำ 1 คืน แล้วหว่านโดยใช้เครื่องหว่านข้าว ช่วยทุ่นแรงเมื่อหว่านเสร็จแล้ว ภายใน 3 – 4 วัน พ่นยาคุมหญ้า ใช้ระยะเวลา 3-4 วัน ก็ทำนาขั้นตอนปลูกแล้วเสร็จ หลังจากนั้นก็ดูแลเรื่องน้ำไม่ให้ขาดน้ำ เดือนกันยายน ข้าวเริ่มท้อง พ่นฮอร์โมนทำให้เมล็ดข้าวใหญ่และแข็งแรงได้ผลผลิตสูง เดือนพฤศจิกายน เริ่มเก็บเกี่ยวข้าวโดยใช้รถดัดข้าว ในขั้นตอนเกี่ยวข้าวใช้เวลาประมาณครึ่งวันก็เสร็จเรียบร้อย เมื่อได้ผลผลิตแล้ว ขาย 2 ส่วน เก็บไว้กิน 1 ส่วน

ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงวิธีการเกษตรดังกล่าว ในด้านดีคือเกษตรกรมีเครื่องจักรเครื่องมือช่วยทุ่นแรงและทำงานได้รวดเร็วกว่าในอดีต แต่ปัญหาที่ตามมาคือ ต้นทุนการทำนาที่สูงขึ้น ได้แก่ รถไถ รถเกี่ยว ปุ๋ย ยาคุมวัชพืช ค่าจ้างหว่านปุ๋ย ค่าจ้างตัดหญ้าคันนา ค่าจ้างรถดัด ค่าจ้างรถลาก เป็นต้น เหลือต้นทุนต่อไร่

ประมาณ 4,000 – 5,000 บาท การใช้สารเคมี ยาฆ่าหญ้าในนาทำให้พืชผักหายไป อาหารจากท้องนา แหล่งน้ำไม่มีความปลอดภัยเช่นอดีต ด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็ต่างคนต่างทำ การช่วยเหลือลงแขกมีน้อยลง จะยังคงมีอยู่บ้างเฉพาะกลุ่มเครือญาติ และเป็นการจ้างเหมาในการทำนามากขึ้น ปัญหาที่ตามมาคือการปรับเปลี่ยนวิถีเกษตรจากยุคควายน้อย ยุครถไถนาเดินตาม มาถึงยุครถไถส้อม ทำให้เกษตรกรในชุมชนเริ่มทบทวนและค่อยๆปรับเปลี่ยนการเกษตร การดำเนินชีวิตในครอบครัว สร้างวิถีการพึ่งตนเองขึ้น เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน ปลูกข้าวตามกำลังที่จะดูแลจัดการได้ จัดสรรพื้นที่ปลูกพืชผักต่างๆ ไม้ผล และชุดสระเลี้ยงปลา สร้างรายได้อีกทางให้กับครอบครัว การคัดพันธุ์ข้าวไว้ปลูกเองลดต้นทุน และหลายครอบครัวเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ เพื่อเติมความรู้ รวมกลุ่มทำและเรียนรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ โดยการสนับสนุนของหน่วยงานในพื้นที่ แม้ยังไม่สามารถทำได้ครอบคลุมในกลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่และยังทำได้ไม่สมบูรณ์ แต่นับว่าท่ามกลางปัญหาด้านทุน ราผลผลิตตกต่ำ ตลาดมีน้อย ได้ทำให้เกษตรกรได้ตระหนักและปรับวิธีคิดบริหารจัดการวิถีการเกษตรเพื่อให้ครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางระบบเศรษฐกิจที่เกษตรกรยังไม่มีอำนาจต่อรองและกำหนดราคาผลผลิตได้เอง ต้องขึ้นอยู่กับกลไกตลาด พ่อค้าคนกลางเป็นหลัก หากเกษตรกรในชุมชนได้มีพื้นที่ร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ทดลองวิธีการเกษตรในรูปแบบต่างๆ อย่างครบถ้วนในระบบการผลิตตั้งแต่เพาะปลูก ดูแลรักษา เก็บเกี่ยว แปรรูปและจำหน่ายตลาด ค่อยๆจัดระบบร่วมกันจะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจด้วยการทำเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของเกษตรกรในชุมชน

ภาพที่ 4 – 5 การคัดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในชุมชนตำบลบ้านเหล่า

4.3 การผลักดันกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสู่หน่วยงาน ภาคีที่เกี่ยวข้องในจังหวัดพะเยา

เนื่องจากการดำเนินงานโครงการฯ นี้ เป็นการเริ่มต้นทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านทั้งสองพื้นที่ดังกล่าว การผลักดันกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่หน่วยงาน ภาคีที่เกี่ยวข้องในจังหวัดพะเยา ในระหว่างการดำเนินงานนี้ จึงเป็นลักษณะของการประสานสร้างความเข้าใจแนวคิดกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานระดับอำเภอ หน่วยงานระดับจังหวัดพะเยา

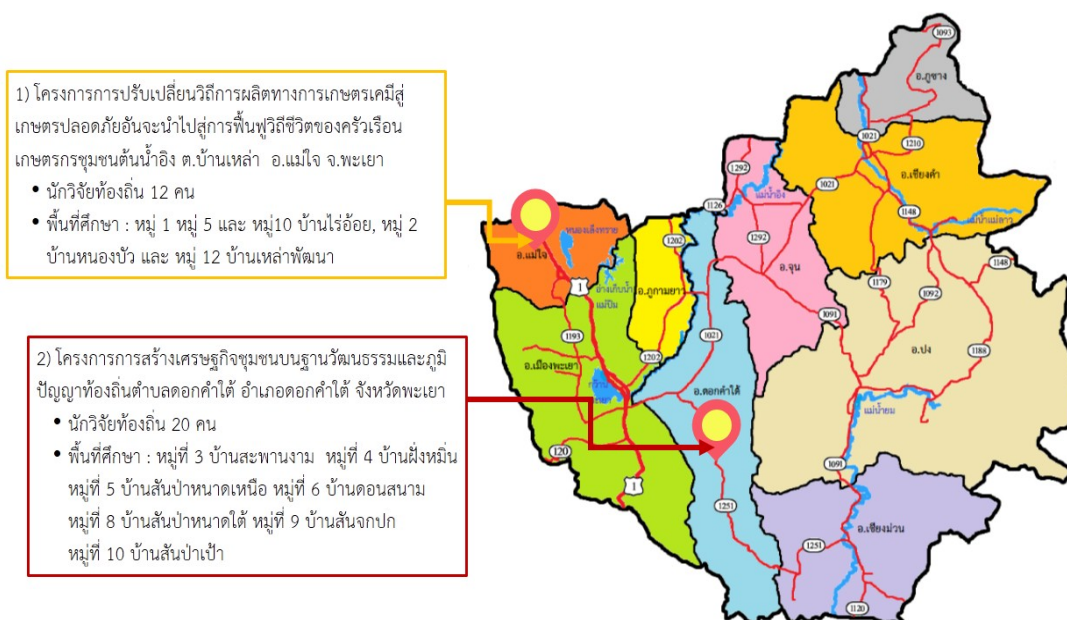
และกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการประสานงานพูดคุย สร้างความเข้าใจถึงเป้าหมาย แนวทางการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพะเยา และประสานตัวแทนหน่วยงาน กลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องมาเข้าร่วมกิจกรรมวิจัยในพื้นที่ ทั้งการเปิดตัวโครงการต่อชุมชน การศึกษาเก็บข้อมูล การนำเสนอผลความก้าวหน้า การปฏิบัติการวิจัยในพื้นที่ และการนำเสนอผลการศึกษาวិจัยต่อชุมชนและสาธารณะ

จากการดำเนินงานที่ผ่านมา 1 ปี (มกราคม – ธันวาคม 2562) พบว่า การผลักดันกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสู่หน่วยงาน ภาครัฐที่เกี่ยวข้องในจังหวัดพะเยา สามารถสร้างการรับรู้ การมีส่วนร่วมได้ดีในระดับปัจเจก ตัวแทนหน่วยของหน่วยงานในการร่วมกิจกรรม เรียนรู้ แลกเปลี่ยนกับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ เกิดการขยายแนวคิด กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่ชุมชน หน่วยงาน องค์กรในจังหวัดพะเยา ได้แก่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา สำนักงานพาณิชย์จังหวัดพะเยา ท้องถิ่นจังหวัดพะเยา มหาวิทยาลัยพะเยา ท้องเที่ยวและกีฬาจังหวัด เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลบ้านต๋อม เทศบาลตำบลสันป่าม่วง องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ณาเรือ และองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต๋อน ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวพะเยา สำนักงานเกษตรอำเภอแม่ใจ สมาพันธ์เกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดพะเยา ที่ว่าการอำเภอดอกคำใต้ สาธารณะสุขอำเภอดอกคำใต้ พัฒนาชุมชนอำเภอดอกคำใต้ ท้องเที่ยวและกีฬาอำเภอดอกคำใต้ เครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย เทศบาลเมืองดอกคำใต้ องค์การบริหารส่วนตำบลดอนศรีชุม องค์การบริหารส่วนตำบลสันโค้ง เทศบาลตำบลหนองหล่ม และกลุ่มผู้นำชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น

ทั้งนี้รูปแบบที่ชัดเจนของการขยายแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา คือ ทำให้เกิดกลุ่มเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นพะเยา 32 คน ใน 2 ตำบล 2 อำเภอ คือ ตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ และตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ ที่มีศักยภาพในการทำวิจัยท้องถิ่น เปลี่ยนจากผู้ให้ข้อมูล เป็นผู้ศึกษารวบรวมข้อมูล เป็นนักวิจัยที่สามารถเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ทดลอง สรุปบทเรียน และสามารถนำเสนอ ถ่ายทอดข้อมูลความรู้ที่ได้จากกระบวนการวิจัยท้องถิ่นได้ด้วยตัวเอง และเป็นแกนนำที่มีพลังในการพัฒนาความรู้ท้องถิ่นเพื่อพัฒนาถิ่นฐานบ้านเกิดจังหวัดพะเยาต่อไป เกิดชุดข้อมูล ความรู้ รูปแบบของการวิจัยที่เกิดขึ้นจากการศึกษารวบรวมโดยกลุ่มนักวิจัยชาวบ้าน จะมีข้อมูล ความรู้ และรูปแบบที่ ที่จัดเป็นระบบมานำเสนอ สื่อสาร สร้างความเข้าใจร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ และเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน เห็นพลังของชุมชนท้องถิ่นในการร่วมมือ มีส่วนร่วมกับกลุ่มนักวิจัยทั้งในการให้ข้อมูล การปฏิบัติการทดลอง และการรับฟังผลการศึกษาและแลกเปลี่ยน ให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานของกลุ่มนักวิจัยในพื้นที่

การดำเนินงานด้วยกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่น ทำให้เกิดการประสาน สร้างการมีส่วนร่วม ขยายแนวคิดงานวิจัยท้องถิ่นจากคนกลุ่มเล็ก ๆ สู่คนในชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้เป็นอย่างดี เช่น กลุ่มผู้นำชุมชน กำนันผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ ซึ่งเป็นทั้งผู้ร่วมให้ข้อมูล ผู้เข้าร่วมในกิจกรรมวิจัย และผู้รับประโยชน์จากการวิจัยในพื้นที่ เมื่องานวิจัยท้องถิ่นเข้ามาในพื้นที่ ในช่วงแรกชุมชนบางส่วนมีความสงสัย ตั้งคำถามถึงการทำงานของกลุ่มนักวิจัย ว่าทำอะไร ทำแล้วจะได้อะไร ทำไปทำไม แต่เมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรม เห็นกระบวนการทำงานของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นตลอดระยะเวลา 1 ปี ที่ดำเนินการในพื้นที่ ทำให้กลุ่มผู้นำชุมชนชาวบ้าน และหน่วยงานได้เห็นพลังคุณค่าของงานวิจัยที่เกิดขึ้น เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติของคน

หน่วยงาน และเชื่อมั่นว่ากลุ่มนักวิจัยสามารถเป็นแกนนำในการคิด ขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้ด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นได้มีแนวคิดในการขับเคลื่อนประเด็นวิจัยร่วมกับหน่วยงาน ภาครัฐในจังหวัดให้มากขึ้น ทั้งการเชื่อมประสานการทำงาน การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย หรือการนำข้อมูลความรู้งานวิจัยประกอบการวางแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป

ภาพที่ 4 – 6 การขยายแนวคิดงานวิจัยท้องถิ่นสู่ชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานในจังหวัดพะเยา

4.4 การสร้างกลไกการเชื่อมโยงผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดพะเยา

โครงการวิจัยกระบวนการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา ได้ดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมกับทีมวิจัยท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ และตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ และประสานงานร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชนท้องถิ่นจังหวัดพะเยาในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกัน พัฒนานักวิจัยท้องถิ่นและสื่อสาร ขยายผลคุณค่าความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อชุมชนท้องถิ่นจังหวัดพะเยา และสาธารณะ พบว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนในจังหวัดพะเยาได้ด้วยกลไกสำคัญ 5 กลไก ดังนี้

4.4.1 กลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

งานวิจัยเป็นกระบวนการที่สร้างการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน โดยการเน้นให้ท้องถิ่น/ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัย เป็นแนวทางที่เปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านได้ศึกษา ค้นหาปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ

ตลอดจนกำหนดแนวทางแก้ไขด้วยตนเอง และทดลองปฏิบัติการแก้ไขปัญหของท้องถิ่น สรุปบทเรียน ความรู้ที่ได้ร่วมกัน ทั้งนี้จากกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของโครงการการสร้างเศรษฐกิจชุมชน บนฐานวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา และโครงการ เปลี่ยนวิถีการผลิตทางการเกษตรเคมีสู่เกษตรปลอดภัยอันจะนำไปสู่การฟื้นฟูวิถีชีวิตของครัวเรือน เกษตรกรชุมชนต้นน้ำอิง ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา พบว่า งานวิจัยท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ สำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นทั้งสองพื้นที่ โดยกลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ช่วยเปิดพื้นที่ สร้างการเรียนรู้ ตั้งแต่การพัฒนาโจทย์วิจัย ทำให้เกิดการค้นหาโจทย์วิจัยร่วมกันซึ่งเป็นความจำเป็นเฉพาะของชุมชน โดย ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดโจทย์ และเป็นตัวหลักในการทำวิจัยโดยเน้นการปฏิบัติการร่วมกันของคน ที่เกี่ยวข้อง เช่น

ในกรณีพื้นที่ตำบลดอกคำใต้ ได้วิเคราะห์ปัญหาร่วมกันในพื้นที่แล้ว พบว่า การดำเนินงานด้านภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรมของพื้นที่ยังไม่สามารถสร้างความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง ชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมกันศึกษา คุณค่าภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่เพื่อการอนุรักษ์ให้ดำรงคุณค่า และปรับปรุงพัฒนาให้เป็นทุน ชุมชนที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้ สร้างรายได้ เศรษฐกิจชุมชนร่วมกัน จึงมีโจทย์ ร่วมกันคือ การสร้างเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้บนฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจะทำได้อย่างไร

ส่วนในกรณีพื้นที่ตำบลบ้านเหล่า ชาวบ้านได้วิเคราะห์พัฒนาการด้านการเกษตรของชาวบ้านตำบล บ้านเหล่า พบว่าในอดีตการเกษตรไม่มีหนี้สิน การเกษตรจะใช้ภูมิปัญญา ใช้ความขยันของคนและสัตว์เป็น แรงในการไถ เอามือเอาแรงกัน มีความสามัคคี อยู่กับป่า หาปลาอาหารตามท้องนาและแหล่งน้ำ ปัจจุบัน วิถีเกษตรแบบดั้งเดิมหายไปและความรู้ภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรก็เริ่มหายไป จากชุมชน การประกอบอาชีพเกษตรในปัจจุบัน เกษตรกรเกี่ยวข้องกับการใช้สารเคมีมากขึ้นเพื่อให้ได้ผลิต ปริมาณมากสร้างรายได้ให้ครอบครัว วิธีการเกษตรที่พึ่งพาสารเคมีก็ทำให้เกษตรกรต้องพบกับปัญหา ต้นทุน การผลิตสูง แต่ปริมาณและราคาผลผลิตตกต่ำ เกิดปัญหาหนี้สินมากกว่ารายได้ และมีสารเคมีตกค้าง สะสม ในร่างกาย จึงมีโจทย์ในการศึกษาวิจัย คือ การปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตทางการเกษตรเคมีสู่เกษตรปลอดภัย อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูวิถีชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรชุมชนต้นน้ำอิงเป็นอย่างไร

จากกระบวนการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของพื้นที่ และค้นหาโจทย์วิจัยร่วมกัน ได้นำมาสู่การ สร้างทีมวิจัยชาวบ้านเพื่อดำเนินการร่วมกัน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และเรียนรู้ร่วมกันผ่านกิจกรรมวิจัยใน พื้นที่ ที่เป็นลักษณะการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน และออกแบบ กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของพื้นที่ตำบลดอกคำใต้และตำบลบ้านเหล่า ที่เริ่มจากการศึกษาข้อมูล ชุมชน บริบทพื้นที่ตนเองให้รู้จัก เห็นทุน ศักยภาพ ข้อจำกัดของพื้นที่ และสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง และ กำหนดทางเลือก ปฏิบัติการ เพื่อเรียนรู้ สร้างรูปธรรมการแก้ไขปัญหาร่วมกัน กระบวนการงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นดังกล่าวทำให้พื้นที่เกิดชุดความรู้ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้และตำบลบ้านเหล่า ดังนี้

4.4.1.1 โครงการการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบล ดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา เกิดชุดความรู้ที่สำคัญคือ

1) การยกระดับทุนวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นโดยการทบทวน ศักยภาพ ทุนวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชน การประเมินศักยภาพต้นทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ด้าน กลุ่มอาชีพให้เห็นความเข้มแข็ง จุดอ่อน ปัญหาและอุปสรรค จัดทำฐานข้อมูลให้เป็นระบบเพื่อวางแผน ยกระดับร่วมกัน

2) การสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น โดย การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลด้านการตลาดกลุ่มอาชีพด้านวัฒนธรรมตำบลดอกคำใต้ 20 กลุ่มอาชีพ ให้เห็นจุดที่ กลุ่มอาชีพพัฒนาแล้ว ที่เป็นทุนเดิมของกลุ่ม และจุดที่ต้องมีการพัฒนาให้เข้มแข็งขึ้น จัดการเรียนรู้การ วิเคราะห์ข้อมูลธุรกิจ (5W2H) ได้แก่ กลุ่มลูกค้า สิ่งที่ถูกคาดหวัง การ ลูกค้าอยู่ที่ไหนบ้าง/จะนำเสนอสินค้าไป เจอกับลูกค้าที่ไหนบ้าง ช่วงเวลาที่ลูกค้าต้องการสินค้า เหตุผลที่ลูกค้ากลุ่มต้องซื้อสินค้าของกลุ่ม วิธีการ เข้าถึงลูกค้า ราคาที่อยากขาย / คนอยากซื้อ ทำความเข้าใจกลุ่มเป้าหมาย และปฏิบัติการเชิงรูปธรรม งานวิจัยในพื้นที่ การสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมภูมิปัญญาตำบลดอกคำใต้ภายใต้กิจกรรม “กาดหมั้วฮิมตาง” ตลาดชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาตำบลดอกคำใต้

3) การสร้างกลุ่มเครือข่ายการจัดการเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมภูมิปัญญา ท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้ ทั้งในระดับภายในชุมชน ระหว่างหน่วยงานท้องถิ่น และระดับจังหวัด ผ่านกิจกรรม งานวิจัยท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้

4.4.1.2 โครงการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตทางการเกษตรเคมีสู่เกษตรปลอดภัยอันจะนำไปสู่ การฟื้นฟูวิถีชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรชุมชนต้นน้ำอิง ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา เกิดชุด ความรู้จากการวิจัยของชุมชน 3 ชุด คือ

1) องค์ความรู้เรื่อง สถานการณ์ ศักยภาพวิถี องค์ความรู้และภูมิปัญญาวิถีการ ผลิตเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนต้นน้ำอิง

2) องค์ความรู้เรื่องวิธีการสร้างกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิต การเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนต้นน้ำอิง

3) องค์ความรู้เรื่องการปรับตัวเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตการเกษตรของ ครัวเรือนเกษตรกรชุมชนต้นน้ำอิง และเกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดภัยตำบลบ้านเหล่า จำนวน 28 คน สร้างการเรียนรู้แลกเปลี่ยนภายในกลุ่มและเชื่อมการเรียนรู้ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่ เกี่ยวข้อง และจากกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนี้ได้ทำให้นักวิจัยท้องถิ่นตำบลบ้านเหล่าเกิดการ เรียนรู้ร่วมกัน 6 ด้าน คือ

- ด้านกระบวนการการทำงานวิจัย
- ด้านการทำงานเป็นทีม
- ด้านการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยท้องถิ่น
- ด้านการสร้างเครือข่าย
- ด้านการจัดความสัมพันธ์ภายในทีม
- ด้านการทำงานแบบมีส่วนร่วม

4.4.2 กลไกนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยาทำให้เกิดกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่น จำนวน 32 คน ในพื้นที่ตำบลดอกคำใต้ 20 คน และในพื้นที่ตำบลบ้านเหล่า 12 คน ซึ่งองค์ประกอบของนักวิจัยท้องถิ่นเป็นคนในชุมชนที่มีตำแหน่ง บทบาท หน้าที่ที่สำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่นและเป็นตัวแทนท้องถิ่นที่มีจิตอาสาบำเพ็ญประโยชน์ทำงานเพื่อชุมชน ทั้งในส่วนของเจ้าหน้าที่บุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล แพทย์ประจำตำบล ประธานกลุ่มต่างๆ คณะกรรมการกลุ่มต่างๆ พระสงฆ์ ผู้สูงอายุ/ผู้รู้ และเยาวชน การรวมกลุ่มของทีมนักวิจัยนี้ได้หลอมรวมคนที่มีความรู้ ความสามารถที่แตกต่างหลากหลายมาร่วมกันคิด ร่วมกันทำงานขับเคลื่อนงานวิจัยท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาชุมชนถิ่นฐานบ้านเกิดให้เข้มแข็งร่วมกัน ซึ่งพบว่า

4.4.2.1 กรณีพื้นที่ตำบลดอกคำใต้ กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นมีหลักการ “รู้จักตัวเก่าก่อนรู้จักคนอื่น” คือ การทำความรู้จักตนเอง ว่าตนเป็นใคร มาจากไหน มีของดีอะไร มีปัญหาอะไร ดอกคำใต้จะเดินทางไปทางไหน อย่างไร ดังนั้นทีมนักวิจัยดอกคำใต้ให้ความสำคัญกับการลงพื้นที่ศึกษาเก็บข้อมูลชุมชนทั้งในเรื่องบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน กลุ่มตระกูลผู้ก่อตั้งบุกเบิกสร้างหมู่บ้าน วัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชน วิเคราะห์จุดแข็ง จุดด้อย สร้างการเรียนรู้ตัวเอง ซึ่งการศึกษาข้อมูลดังกล่าวในพื้นที่วิจัยทำให้คนในชุมชนเกิดการรับรู้และตื่นตัว ถึงการดำเนินงานโครงการวิจัยในพื้นที่ของทีมนักวิจัยที่กำลังจะเกิดขึ้น และกลุ่มเป้าหมายพร้อมให้ความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมวิจัยในพื้นที่ สืบเนื่องจากการแสดงความคิดเห็นในระหว่างการประชุม ที่ส่วนมากนำเสนอและบอกเล่าถึงของดีที่มีในหมู่บ้านของตนเอง สร้างความตระหนักและเห็นค่าภูมิปัญญาของท้องถิ่นมากขึ้น และจากการระดมข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนให้เห็นการก่อตั้งถิ่นฐานแต่ละชุมชน พบข้อมูลการเชื่อมโยงตระกูลต่างๆ ในหมู่บ้าน ตั้งแต่การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน แล้วเกิดเป็นเครือข่ายครอบครัวจากการแต่งงานแล้วเชื่อมโยงความสัมพันธ์ มาอย่างเป็นลำดับตั้งอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกเกี่ยวพันกันแบบเครือญาติมากขึ้น การสร้างพื้นที่ให้คนหลายวัยมาเล่าเรื่องราวของชุมชนตนเองสู่กันฟัง ทำให้ได้รู้จักตนเอง เป็นการถ่ายทอดข้อมูลจากวัยหนึ่งสู่อีกวัยหนึ่ง กระบวนการศึกษาชุมชนของทีมนักวิจัยดอกคำใต้ทำให้มีชุดข้อมูลที่นำมาสื่อสารกับชุมชน หน่วยงานในพื้นที่ และสร้างความร่วมมือ สร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้ได้เป็นอย่างดี เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ 3 ระดับ คือ

1) การสร้างเครือข่ายระดับชุมชน ได้แก่ เครือข่ายกลุ่มอาชีพด้านวัฒนธรรมมีจำนวนทั้งสิ้น 20 กลุ่มอาชีพ เครือข่ายปราชญ์ชุมชน 15 คน เกิดเครือข่ายคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาตำบลดอกคำใต้ เพื่อขับเคลื่อนการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาและพัฒนาส่งเสริมเศรษฐกิจตำบลดอกคำใต้บนฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ได้แก่ กาดหมั้วอิมตางและมีเป้าหมายจะสร้างกาดฮ่อมใจ สำหรับขายสินค้าชุมชน ช่วงวันหยุด ปีใหม่ สงกรานต์ โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือผู้คนทั่วไปที่เดินทางผ่านดอกคำใต้ไปอำเภอจุน อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงม่วนและ อำเภอปง

2) การสร้างเครือข่ายระหว่างหน่วยงานในท้องถิ่น ได้แก่ ที่ว่าการอำเภอดอกคำใต้ สาธารณะสุขอำเภอดอกคำใต้ พัฒนาชุมชนอำเภอดอกคำใต้ ท้องเที่ยวและกีฬาอำเภอดอกคำใต้ เครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย เทศบาลเมืองดอกคำใต้ องค์การบริหารส่วนตำบลดอนศรีชุม องค์การบริหารส่วนตำบลสันโค้ง เทศบาลตำบลหนองหล่ม ชุมชนท่องเที่ยวตำบลหนองหล่ม ชุมชนท่องเที่ยวบ้านจำไ้ ทีมวิจัยตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ และระดับหน่วยงาน

3) การสร้างเครือข่ายระดับจังหวัด ได้แก่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา สำนักงานพาณิชย์จังหวัดพะเยา ท้องถิ่นจังหวัดพะเยา มหาวิทยาลัยพะเยา ท้องเที่ยวและกีฬาจังหวัด และเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเขตอำเภอเมืองพะเยา จำนวน 5 แห่ง ประกอบด้วย เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลบ้านต๋อม เทศบาลตำบลสันป่าม่วง องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยาว และองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต๋อน

4.4.2.2 กรณีพื้นที่ตำบลบ้านเหล่า กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนได้ด้วยหลักการ “ความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ” ที่ทีมวิจัยได้ร่วมกันดำเนินการตั้งแต่ต้น มาระดมกันพูดคุยกัน หาความรู้ จากการไปอบรมเพื่อให้รู้ว่าการทำวิจัยทำอะไร เตรียมทีมวิจัย แบ่งบทบาทหน้าที่กัน ทุกครั้งที่ทำกิจกรรมวิจัยในพื้นที่ ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยด้านความรู้ การทำงานเป็นทีม การพูดกล้าแสดงออก การประสานงานภายในและภายนอกชุมชน ทำให้กลุ่มนักวิจัยตำบลบ้านเหล่าสามารถดำเนินงานตามแผนงานโครงการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ได้เป็นอย่างดี สามารถค้นหาชุดความรู้ และสร้างรูปธรรมการทดลองแก้ปัญหาด้วยการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดภัยตำบลบ้านเหล่าได้ 28 คน มาร่วมกันสร้างพื้นที่เรียนรู้ แลกเปลี่ยน และเติมเต็ม สร้างความมั่นใจในการปรับเปลี่ยนวิถีการเกษตรจากเคมีสู่เกษตรปลอดภัยในระดับครัวเรือนเป็นต้นแบบของชุมชน นอกจากนี้การดำเนินงานของนักวิจัยตำบลบ้านเหล่ายังสามารถประสานเครือข่ายเข้ามาหนุนเสริมกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ได้ เกิดการร่วมมือของชุมชน กลุ่มเกษตรกรที่มีใจอินทรีย์ กลุ่มของกำนันยอดชัย สมาพันธ์เกษตรกรมัยยิ่นฯ พะเยา พขอ. รพ.สต.บ้านเหล่า โรงพยาบาลแม่ใจ เทศบาลตำบลบ้านเหล่า มีเครือข่ายเพิ่มเติมโดยตัวทีมวิจัยทุกคนช่วยกันคิด ช่วยกันประสาน ซึ่งมันไม่ใช่เรื่องง่ายในการที่ระดมคนมาทำกิจกรรม นับเป็นความสามารถของทีมวิจัยที่มีสายสัมพันธ์กับชุมชน มีบทบาทหน้าที่ที่ทำงานร่วมกับชุมชนอยู่แล้ว ประกอบการเป็นเจ้าของโครงการที่ทีมวิจัยมีบทบาทในการคิด ออกแบบ ดำเนินการ ร่วมกันบริหารดำเนินโครงการให้เป็นไปตามแผน ทำให้นักวิจัยตำบลบ้านเหล่ามีความมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเองร่วมกัน

4.4.3 กลไกชุมชนท้องถิ่น

การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้คำนึงถึงระบบรากฐานวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งชุมชนท้องถิ่นสามารถเกาะเกี่ยวดำรงความเป็นชุมชนอยู่มาได้จนถึงปัจจุบันเพราะมีระบบที่เป็นรากฐานของการดำรงอยู่ของชุมชนอยู่ 3 ระบบใหญ่ๆ ที่เป็นตัวกำหนด คือ

1) ระบบคุณค่า เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นกฎกติกาของการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่บรรพบุรุษได้วางไว้สืบมาจนถึงปัจจุบัน

2) ระบบนิเวศ หรือฐานทรัพยากร เป็นความสัมพันธ์ของชุมชนกับการใช้ประโยชน์บนฐานนิเวศพื้นที่และบนฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นฐานในการผลิตซึ่งมีความเกี่ยวพันกับระบบเศรษฐกิจวิถีความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

3) ระบบสังคม เป็นระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เช่นความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันโดยการเคารพนับถือผู้นำ หรือผู้อาวุโส ความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันแบบ ครอบครัว กลุ่มเครือญาติ กลุ่มกิจกรรม กลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมทั้งความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ประเพณีอันเดียวกัน

กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะเขาได้เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการวิจัยโดยให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดปัญหา วิเคราะห์ปัญหา โดยยึดหลักการพื้นฐานของวิถีชีวิตชุมชนใน 3 ระบบดังที่กล่าวมาและได้กำหนดเป็นโจทย์ในการศึกษาหาคำตอบเพื่อหาทางออกในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน จากการดำเนินการดังกล่าวได้เกิดการรวมกลุ่มกันของชุมชนท้องถิ่นในการคิดค้นและจัดการปัญหาชุมชนตนเองโดยใช้ความสัมพันธ์ของการเป็นกลุ่มเดียวกัน การใช้วัฒนธรรมประเพณีและวิถีการผลิตของชุมชนเกษตรกรรม เป็นตัวเชื่อมโยงให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาของตนเองและของชุมชน

ดังนั้นการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่คำนึงถึงระบบรากฐานวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นในการจัดการปัญหา เนื่องจากการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นนี้เป็นการเน้นให้ท้องถิ่น/ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัย เป็นแนวทางที่ช่วยให้ชาวบ้านได้ศึกษา ค้นหาปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ ตลอดจนกำหนดแนวทางแก้ไขด้วยตนเอง และจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง อีกทั้งผลที่ได้จากการทำวิจัยอาจเป็นข้อมูลที่หน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นที่คำนึงถึงปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของคนในท้องถิ่นที่มีความหลากหลายแตกต่างกันได้และจะเป็นการเปลี่ยนแปลงเป็นนโยบายพัฒนาจากเดิมที่ขาดรากฐานไร้ทิศทางมาเป็นนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นและประเทศชาติที่อยู่บนฐานศักยภาพอยู่บนฐานทรัพยากร ระบบคุณค่า และระบบสังคมที่เป็นพลังของท้องถิ่นที่มีอยู่เพื่อนำไปสู่พัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริงได้

4.4.4 กลไกเชิงประเด็นปัญหาชุมชนท้องถิ่น

ประเด็นการวิจัยของพื้นที่ตำบลดอกคำใต้และตำบลบ้านเหล่า เริ่มต้นจากคนในพื้นที่ที่ต้องแก้ปัญหาของตัวเอง โดยมีกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อให้กลุ่มนักวิจัยได้โจทย์วิจัยที่ชัด และเป็นโจทย์ที่เป็นความต้องการ เป็นปัญหาที่แท้จริง เปิดพื้นที่ให้แต่ละพื้นที่ได้วิเคราะห์ นิ่งพุดกันแบบไม่ทางการ เริ่มจากคนหนึ่ง คน สู่กลุ่มคนเล็กๆ ไม่กี่คน ค่อยๆ เรื่อง สถานการณ์ต่างๆ ของชุมชน ปัญหาหมู่บ้าน ชุมชน ทำให้เห็นปัญหาชุมชนจากมุมมองของคนในพื้นที่แตกต่างตามบริบท ประสบการณ์ สถานการณ์ที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ การมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นจะก่อให้เกิดพลังและแรงบันดาลใจให้คนในพื้นที่ตระหนักในพลังและศักยภาพของคนเล็กคนน้อยในท้องถิ่นในการคิด ลงมือทำ แก้ไขปัญหา ค้นหาแนวทางการพัฒนาเพื่อชุมชน ถิ่นฐานบ้านเกิดร่วมกัน จึงกล่าวได้ว่า ประเด็นการวิจัยที่มาจากความต้องการของคนในพื้นที่จะนำไปสู่การร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และเชื่อมพลังคนในพื้นที่และหน่วยงานต่างๆ เพื่อดำเนินการขับเคลื่อนให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้

กรณีของพื้นที่ตำบลดอกคำใต้ ได้นำประเด็น “วัฒนธรรมภูมิปัญญา” ซึ่งเป็นต้นทุนและปัญหาของชุมชน กล่าวคือ กลุ่มนักวิจัยมองว่าตำบลดอกคำใต้มีวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เป็นของดี เป็นสิ่งที่ทำให้คนในชุมชนสามารถยกระดับ สร้างมูลค่าจากคุณค่าวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีได้ แต่ส่วนที่เป็นปัญหาคือ วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้รับการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบทอดทำให้อ่อนแอ และเริ่มหายไปจากชุมชน เมื่อมีการยกประเด็นนี้มาพูดคุย ค้นหาข้อมูล วิเคราะห์ร่วมกัน ทำให้เกิดการสืบค้น ยกระดับ และสื่อสารเรื่องราววัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้ขึ้นมาอีกครั้ง นำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบ สื่อสารให้คนรับรู้มากขึ้น ยกระดับจากคุณค่าสู่มูลค่าให้ชาวบ้านตระหนักว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถปรับใช้สร้างรายได้ สร้างเศรษฐกิจชุมชนให้คนตำบลดอกคำใต้ได้ และใช้ประเด็นวัฒนธรรมภูมิปัญญานี้เชื่อมร้อยความสามัคคี การมีส่วนร่วม สร้างการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนและประสานการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้ร่วมกันคนในชุมชน หน่วยงานในพื้นที่ทั้งระดับตำบล อำเภอ และจังหวัดพะเยาได้มากขึ้น

กรณีพื้นที่ตำบลบ้านเหล่า ประเด็นที่นำมาสร้างการขับเคลื่อนในชุมชนคือ “เกษตรปลอดภัย” ซึ่งเรื่องเกษตรปลอดภัยนี้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนตำบลบ้านเหล่าเป็นอย่างมาก เนื่องจากด้วยศักยภาพพื้นที่ที่มีความพร้อมในเรื่องน้ำในการทำเกษตร สามารถทำนาได้ 2 ครั้งต่อปี แต่การปรับเปลี่ยนวิถีการเกษตรของเกษตรกรได้ทำให้ต้องเกี่ยวข้องกับสารเคมีมากขึ้น ดังเช่นที่กลุ่มนักวิจัยได้วิเคราะห์ไว้ว่า ในอดีตการทำเกษตรของชาวบ้านทำได้ซ้ำ ข้าวราคาถูก แต่คนไม่เป็นหนี้ ไม่ใช่สารเคมี แต่ในปัจจุบัน เกษตรกรทำนาได้เร็ว ข้าวมีราคา แต่เกษตรกรเป็นหนี้สูง และใช้สารเคมีมากขึ้น ซึ่งที่ผ่านมาพื้นที่มีความพยายามในการปรับเปลี่ยนวิถีเกษตรให้ปลอดภัยไม่ใช่สารเคมี แต่บางคนทำได้ บางคนทำไม่ได้เพราะท้อ เลิกล้มไปก่อน เมื่อประเด็นการเกษตรปลอดภัย ถูกทำซ้ำขึ้นอีกครั้งในกระบวนการงานวิจัย ศึกษาเก็บข้อมูลและนำเสนอข้อมูลให้คนในชุมชนรับทราบ สร้างความตระหนักถึงปัญหา อันตรายการทำเกษตรแบบใช้สารเคมี และร่วมกัน ขับเคลื่อนเกษตรปลอดภัยในชุมชนในระดับบุคคลและครัวเรือนก่อนเป็นระยะการปรับเปลี่ยน ซึ่งจะเห็นได้ว่า ประเด็นวิจัยที่เป็นประเด็นร่วมของคนในชุมชน เกิดขึ้นจริงในชุมชน จะสามารถ

สร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ของคนในชุมชน เกาะเกี่ยวคน หน่วยงานที่มีแนวคิดเดียวกันทำให้เกิดพลังในการเปลี่ยนแปลง แก้ไขปัญหา ของชุมชนร่วมกันได้

4.4.5 กลไกภาคีเครือข่ายในท้องถิ่น

การดำเนินงานของทีมวิจัยท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้และบ้านเหล่าใช้กิจกรรมวิจัยเป็นตัวเชื่อมร้อยภาคีเครือข่ายในพื้นที่เข้ามาร่วมเรียนรู้ หนุนเสริม และเสริมพลังงานวิจัยในพื้นที่ให้เกิดการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งมีทั้งภาคีเครือข่ายเดิมที่เคยทำงานร่วมกันอยู่แล้ว อย่างเช่น พื้นที่ตำบลดอกคำใต้จะมี การศึกษาวิจัยร่วมกับมหาวิทยาลัยพะเยา ภายใต้การดำเนินงานโครงการ 1 คณะ 1 โมเดล เมื่อ พ.ศ. 2554 เพื่อดำเนินการอนุรักษ์และส่งเสริมงานด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนพื้นที่ตำบลบ้านเหล่าจะมีการทำงานร่วมกับสำนักงานเกษตรอำเภอแม่ใจที่ส่งเสริม สนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ ให้ความรู้เรื่องการทำเกษตรกับชาวบ้านผ่านโครงการต่างๆ ซึ่งการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายที่ผ่านมา “ชุมชนจะอยู่ในฐานะเป็นกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ หรือเป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เท่านั้น” ไม่ได้เป็นเจ้าของกิจกรรม แต่ในกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุมชน ชาวบ้านหรือกลุ่มนักวิจัยจะเป็นผู้ออกแบบกิจกรรม กำหนดกิจกรรมวิจัย และประสานงานสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างการเรียนรู้ร่วมกับหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง โดยกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านมีบทบาทในการวิเคราะห์ร่วมกันว่างานวิจัยในพื้นที่ที่ดำเนินการอยู่จำเป็นต้องประสานหน่วยงาน เครือข่ายกลุ่มใดเพื่อมาเติมเต็ม หนุนเสริม หรือเสนอแนวทางในการขับเคลื่อนงานวิจัยของกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านให้มีพลัง เป็นรูปธรรมและมีแนวทางที่จะยกระดับต่อยอดงานวิจัยให้สำเร็จ บรรลุผลที่ก่อเกิดประโยชน์สร้างความเข้มแข็ง พัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้

ดังนั้น กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้และตำบลบ้านเหล่า จึงได้เชื่อมประสานทั้งภาคีเครือข่ายเดิมและค่อยๆ เชื่อมหน่วยงานภาคีเครือข่ายใหม่ๆ ในพื้นที่เข้ามาหนุนเสริมหรือเรียนรู้ร่วมกันในกระบวนการทำงานวิจัยของกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านทั้งสองพื้นที่ดังกล่าว จำแนกได้เป็น 6 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มชาวบ้าน ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรในชุมชน กลุ่มสตรีหมู่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

2. กลุ่มหน่วยงานองค์กรท้องถิ่น ได้แก่ ท้องถิ่นจังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบล เทศบาลตำบล ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบล นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานสภา สมาชิก ปลัด อบต. ปลัดเทศบาล ผอ. กองการศึกษาอบต. นักวิชาการการศึกษาอบต. และเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และครู นักเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

3. กลุ่มหน่วยงานภาครัฐในระดับพื้นที่ตำบลและอำเภอ ได้แก่ ผู้อำนวยการ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) สำนักงานเกษตรอำเภอ ได้แก่ เกษตรอำเภอแม่ใจ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ ได้แก่ พัฒนาการประจำตำบล

4. กลุ่มหน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัด ได้แก่ วัฒนธรรมจังหวัด ท้องเที่ยวและกีฬาจังหวัด ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวพะเยา

5. กลุ่มหน่วยงานสถาบันการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยพะเยา ประกอบด้วย คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ สาขาโภชนาการ คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ สาขาการตลาด คณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ สาขาวิชาสัตวศาสตร์

6. กลุ่มองค์กรภาคีเครือข่าย ได้แก่ สมาพันธ์เกษตรกรรมยั่งยืนแบบมีส่วนร่วม (SDGs/PGS) จังหวัดพะเยา เครือข่ายเทศบาลตำบล ได้แก่ เทศบาลตำบลสันป่าม่วง ตำบลบ้านสาข ตำบลบ้านต้า ตำบลท่าจำปี ตำบลบ้านต๋อม ตำบลแม่ปืม เครือข่ายองค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่ อบต.แม่ใส อบต.บ้านต๋อน อบต.แม่เงาเครือ เครือข่ายการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับตำบลและอำเภอแม่ใจ เครือข่ายชุมชนท่องเที่ยวตำบลหนองหล่มและตำบลสันโค้ง และกลุ่มกองทุนสวัสดิการตำบลดอกคำใต้

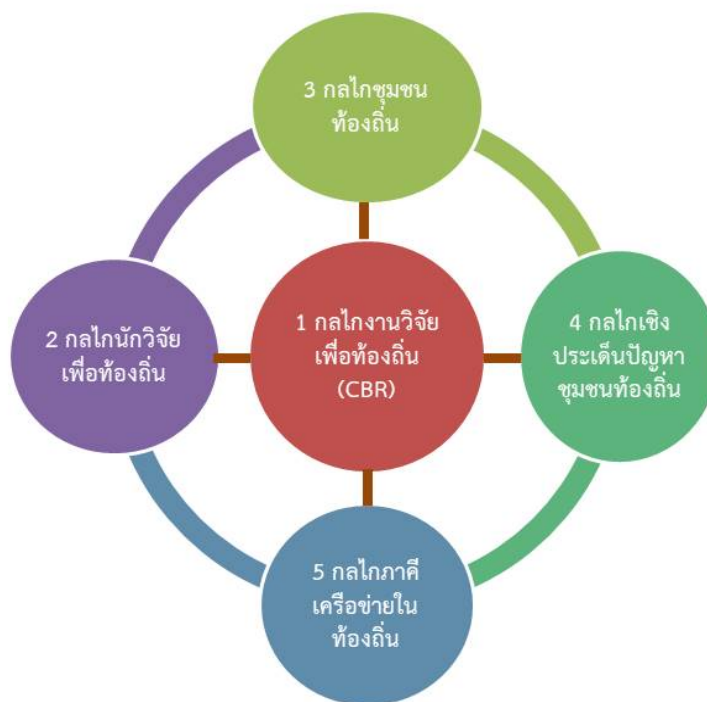
ทั้งนี้ ภาคีเครือข่ายทั้ง 6 กลุ่มดังกล่าว เป็นกลไกในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นพะเยาในฐานะผู้สร้างการเรียนรู้ร่วมกันทั้งในด้านการแลกเปลี่ยน ให้ข้อมูล แนะนำการดำเนินงาน ด้านการเติมความรู้ใหม่ ความรู้ทางวิชาการให้กับกลุ่มนักวิจัยและชุมชน ด้านการส่งเสริม เติมพลังการทำงานในกระบวนการงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นทั้งช่วงต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ และด้านการนำข้อมูลความรู้จากการวิจัยของพื้นที่ตำบลดอกคำใต้และตำบลบ้านเหล่าออกมาสื่อสาร ขยายการรับรู้การทำงานวิจัยให้กับพื้นที่ชุมชนอื่น ตลอดจนเสนอแนะแนวทางการใช้ประโยชน์จากข้อมูลงานวิจัยประกอบการทำงานของหน่วยงาน หรือการดำเนินงานเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน เช่น

- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา กล่าวว่า “การทำงานของทีมวิจัยดอกคำใต้ปรากฏว่างานมันตรงกับกระทรวงวัฒนธรรมตรงที่มีเรื่องของทุนวัฒนธรรม มีเรื่องเศรษฐกิจชุมชนและเรื่องของเครือข่าย จากการนำเสนอของทีมวิจัยขึ้นชมที่ม เลื่อนนำเสนอเป็นธรรมชาติเกี่ยวกับเรื่องราวของบรรพบุรุษท่ามา เพราะฉะนั้นกระบวนการวิจัยถือว่าทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม แล้วชุดความรู้ที่ได้มันคือประวัติหมู่บ้าน ซึ่งสมัยก่อนที่เคยต้องใช้ให้นักเรียนทั้งโรงเรียนทำของอำเภอภูพานยาว แต่ที่นี่ใช้คนในพื้นที่ และตอนนี้การพัฒนาท้องถิ่นต้องมีงานวิจัยเป็นทุน สามารถเป็นองค์ความรู้ให้เราจับทิศทางได้คิดว่างานวิจัยนี้น่าจะต่อยอดให้กับหลายๆ หน่วยงาน เอาเผยแพร่ให้กับชุมชนอื่นของจังหวัดพะเยา ข้อมูลที่ได้นำไปใช้ประโยชน์ของหน่วยงานได้ เช่น ในส่วนของวัฒนธรรมจังหวัด นำไปใช้ในส่วนของมรดกภูมิปัญญาหลายๆ ด้าน เช่น ยาแก้ผดผื่น ตานต๊อด ซึ่งตานต๊อดมีหลายที่ แต่ไม่รู้ว่าจะแต่ละที่มีความแตกต่างกันอย่างไร”

- สำนักงานท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา กล่าวว่า “กระบวนการวิจัยที่ทำ มองว่าทีมวิจัยได้วางแผนไว้แล้วว่าจะทำอะไร ทำแล้วจะได้อะไร แล้วจะเกิดอะไรขึ้น มันจะค่อยสานต่อกันไป ทางสำนักงานท่องเที่ยวก็จะถือว่าเครือข่ายการท่องเที่ยวก็จะเพิ่มขึ้น สามารถบอกได้ว่ามาที่ดอกคำใต้ มาดูอะไร มาทำอะไร จากการฟังการนำเสนอของทีมวิจัย ทำให้ได้ประโยชน์ เพราะนั่งอยู่สำนักงานจะไม่ได้รับรู้ในส่วนนี้ มีทีมวิจัยที่ทำงานสนับสนุน ทำกันมาเป็นปี ซึ่งการทำงานของทีมสามารถปรับใช้กับการท่องเที่ยวได้ โดยสำนักงานท่องเที่ยวพะเยา ในปีงบประมาณ 2563 ภูมิปัญญาที่มีทั้งหมด ทั้ง 20 กลุ่มอาชีพของดอกคำใต้ ปี 2563 สำนักงานท่องเที่ยวมีงบประมาณในการส่งเสริมเพื่อให้มีรายได้ทางการท่องเที่ยวและส่งเสริมให้แหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ เกิดขึ้น โดยมีงบประมาณ 20 ล้าน 3 กิจกรรม อยากให้ภูมิปัญญาดอกคำใต้ เช่น การทอผ้า

การอยู่เขียว ไล่อ้ว อยากให้ไปปรากฏในบุตสำนักงานท่องเที่ยว 40 บุต สำหรับจำหน่ายให้นักท่องเที่ยวได้ทราบ น่าจะจัดในช่วง มกราคม – พฤษภาคม ในครั้งนี้ ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวบ้านอาจจะว่างงาน ไม่ได้ทำนา ทำให้กลุ่มนี้มีรายได้เพิ่มขึ้น เป็นรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวซึ่งอาจไม่ใช่รายได้หลัก ใช้จุดเด่นสินค้าเป็นสินค้าทางชาติพันธุ์ สินค้าทางเลือกสำหรับกลุ่มที่รักสุขภาพ ทางสำนักงานจะขอใช้ข้อมูลและสินค้าทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาดอกคำใต้ไปนำเสนอ จัดงานที่กว๊านพะเยาก่อนแล้วจะขยายไปที่ 4 ภาคต่อไป สำนักงานท่องเที่ยวจะพยายามสนับสนุนการท่องเที่ยวของดอกคำใต้และทั้งจังหวัดพะเยา ซึ่งที่ดอกคำใต้เป็นเหมือนโมเดลว่าชุมชนมีข้อมูลสนับสนุนการท่องเที่ยวด้านไหนบ้าง สำนักงานท่องเที่ยวก็น่าจะเก็บและหยิบข้อมูลที่มิวิจัยได้รวบรวมไว้ทำให้เห็นข้อมูลของดีของชุมชนที่สามารถนำไปใช้ประชาสัมพันธ์ในแต่ละงานแต่ละโครงการที่สำนักงานท่องเที่ยวดำเนินการ และในแผนงานท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา ในยุทธศาสตร์ที่ 2 สำนักงานท่องเที่ยวจะทำในเรื่องงานวัฒนธรรมประเพณีซึ่งวัฒนธรรมจังหวัดก็จะเป็นเจ้าภาพอยู่ ซึ่งในแต่ละปีถ้าชุมชนมีโครงการหรือกิจกรรมอะไร เช่น งานดอกคำใต้งาม กิจกรรมในชุมชน ผ่านเทศบาล ผ่านอำเภอไปที่สำนักงานท่องเที่ยวสามารถบรรจุไว้ในแผนได้ เพื่อดึงงบประมาณมาเป็นกำลังใจของชุมชนในการที่จะพัฒนาชุมชนจึงควรทำแผนเข้าไปเสนอไว้ก่อนเพื่อพิจารณา”

การสร้างกลไกการเชื่อมโยงผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดพะเยา กรณีศึกษาโครงการการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา และ โครงการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตทางการเกษตรเคมีสู่เกษตรปลอดภัยอันจะนำไปสู่การฟื้นฟูวิถีชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรชุมชนต้นน้ำอิง ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา โดยสรุปพบว่า มีการเชื่อมโยงผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนผ่านกลไกหลักในชุมชนท้องถิ่นพะเยา 5 กลไก หลักที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่อง กันโดยเริ่มจาก การใช้กลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ก่อให้เกิด การสร้างทีมวิจัยที่เป็นกลไกการขับเคลื่อนการพัฒนา ร่วมกับกลไกภายในชุมชนบนสถานการณ์ปัญหาที่มีมาร่วมกัน และการเชื่อมต่อกับกลไกภาคีเครือข่ายในท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างพลังการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นพะเยาร่วมกัน ดังรูปภาพที่ 4 – 7 ดังนี้

กลไกเชื่อมโยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นพะเยา

ภาพที่ 4 – 7 กลไกเชื่อมโยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นพะเยา

4.5 บทเรียนการเรียนรู้จากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของนักวิจัยชาวบ้าน

บทเรียนการเรียนรู้จากการทำงานวิจัยของนักวิจัยท้องถิ่น 2 โครงการย่อยภายใต้การดำเนินงานชุดโครงการวิจัยกระบวนการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา จากการสรุปบทเรียนร่วมกับนักวิจัยชาวบ้าน มีดังนี้

4.5.1 บทเรียนการเรียนรู้จากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโครงการวิจัยเรื่องการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตทางการเกษตรเคมีสู่เกษตรปลอดภัยอันจะนำไปสู่การฟื้นฟูวิถีชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรชุมชนต้นน้ำอิง ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา มีดังนี้

1. ได้เรียนรู้กระบวนการการทำงานวิจัย แนวทางกระบวนการว่าทีมวิจัยจะต้องทำอย่างไรจากการอบรม และได้เรียนรู้จากที่ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่ จากการพูดคุยกับผู้สูงอายุ ได้เรียนรู้พื้นที่ของตำบลบ้านเหล่า และได้เรียนรู้ศักยภาพของทีมวิจัยแต่ละคนว่ามีศักยภาพ ความถนัดด้านไหน (รุ่งรศณิ ฌ ลำปาง, ทีมวิจัยตำบลบ้านเหล่า)

2. ได้ความรู้จากคนรุ่นเก่า เช่น เรื่องวิถีชีวิต การทำไร่ทำนา ได้เรียนรู้เรื่องรากเหง้า เราเป็นใคร ปฏิทินชุมชน และได้เรียนรู้การอยู่กับเพื่อนแต่ละคน ความถนัดของแต่ละคน กว่าจะปรับจนหากันได้

ต้องใช้เวลาานพอสมควร เป็นรสชาติของการทำงานเป็นทีม เวลาที่มีการไม่เข้าใจกันจะมีคนกลางมาคอยสื่อสัมพันธ์ ทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความเป็นพี่เป็นน้อง ความเป็นผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ทำให้ทีมมีความอบอุ่น มีความรู้ กล้าแสดงออก กล้าพูดในที่ชุมชน และมีความมั่นใจในการจัดกิจกรรม เราเป็นเจ้าของกิจกรรมเราต้องกล้าแสดงออก กล้าพูด เป็นการพัฒนาตัวเองด้วยและมีความภาคภูมิใจ สิ่งที่เปลี่ยนแปลงในตัวเองคือ มีความรู้ สามารถนำไปพูดในที่ชุมชนได้ กล้าพูดกล้าแสดงออก จากแต่ก่อนจะพูดติดขัด ไม่รู้จะพูดอย่างไร และมีเหตุมีผลมากขึ้น ใจเย็น มีศักยภาพในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีความสุขในการทำงานมาก (อำพร ตาใต้ , ทีมวิจัยตำบลบ้านเหล่า)

3. การเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยทำให้ได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งแต่เดิมเหมือนเราทำและรู้อยู่แล้ว แต่พอเราลงพื้นที่ได้รับบริบทชุมชนแล้วนำมาบวกกับความรู้ของเรา ทำให้พัฒนาตัวเอง เช่น เรื่องสารเคมี สามารถไปแนะนำคนอื่นได้ ไม่ต้องไปลงทุนกับยาสารเคมีมาก และได้เรียนรู้ประวัติรากเหง้าชุมชนร่วมกับทีมวิจัย และของพื้นที่อื่นๆ แต่ในช่วงที่ 2 มีการะงานและสุขภาพไม่ดี ทำให้ไม่มีเวลาเข้าร่วมในทุกกิจกรรม เมื่อทุกอย่างลงตัวจึงได้กลับเข้ามาร่วมในทีม เพราะมองว่าถนนเส้นนี้ยังไปได้อีกและใจรัก และที่สำคัญคือความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการและรู้สึกเป็นทีมเดียวกัน เริ่มมาด้วยกัน จะทิ้งกันไม่ได้ (สิริยมลักษณ์ บุญมาเครือ, ทีมวิจัยตำบลบ้านเหล่า)

4. การเป็นทีมวิจัยทำให้มีความรู้สึกที่ดีต่อกัน มีความผูกพันกัน มีประสบการณ์ ความรู้ที่เราไม่รู้ และได้เรียนรู้ชุมชน เป็นใครมาจากไหน จากที่ไม่เคยรู้เลย เคยรู้แต่ที่บ้านเรามี 14 หมู่บ้าน มีผู้นำเป็นใคร แต่เราไม่ได้รู้ประวัติลึกซึ้ง ได้รู้เรื่องการทำเกษตร จากแต่ก่อนเราซื้อกินตอนนี้เราก็ปลูกกินเอง เหลือเราก็เอาไปขาย (วรินทร์ ยิ่งกิจไพศาล, ทีมวิจัยตำบลบ้านเหล่า)

5. การทำงานวิจัยทำให้มีความรู้สึกดีๆ ต่อกัน ดีใจที่ได้มาร่วมกลุ่มทีมวิจัย ช่วงลงพื้นที่ได้ความรู้หลายอย่างเกี่ยวกับการทำเกษตรทั้งแบบดั้งเดิม แบบเก่า ได้ความรู้ ภูมิปัญญาจากคนเฒ่าคนแก่ที่เคยบอกมาแล้วนำมาปรับใช้กับการทำเกษตรปัจจุบันได้ เช่น การไม่ใส่ปุ๋ยเคมีในพืชผัก ใส่ปุ๋ยขี้วัวขี้ควายเหมือนแบบเก่า อย่างผักเป็นโรคเป็นเพลี้ยก็ใช้น้ำข้าวข้าวโปรดแทนสารเคมี น้ำคาวปลา เป็นต้น และภูมิใจที่ได้รับบทบาทการประสานงานในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมวิจัยของทีมวิจัย (จันทร์ทิพย์ แสนเขียว, ทีมวิจัยตำบลบ้านเหล่า)

6. ได้ความรู้ประวัติของหมู่บ้านของพื้นที่ การทำไร่ทำนา การคัดเมล็ดพันธุ์ ที่จะพยายามนำมาปรับใช้กับตัวเอง และได้ปรับตัวตามทำตามที่ทำวิจัยเรื่องอาหารปลอดภัย เมื่อก่อนมีอะไรก็ใส่หมดเดี๋ยวนี้มีสวนผักที่ทำขึ้นมา ผักงาม ไม่ต้องใส่ปุ๋ยเคมีก็งามตามธรรมชาติ เก็บได้กินได้ และมีจิตใจรักในด้านเกษตรนี้ ได้รดน้ำสวน ดูหนอน พยายามดูแลผัก และทดลองปลูกกะหล่ำ ดูว่าต้นไหนโตช้าโตเร็ว ผลของการมาทำวิจัยทำให้เกิดผลกับตัวเองด้านนี้ แต่ก่อนไม่ได้ทำก็ไม่รู้เรื่อง ทำก็ทำไป ไม่ได้สังเกตธรรมชาติแบบนี้ ด้านจิตใจ รู้สึกว่าเราเริ่มสบายใจ พูดกับครอบครัวมากขึ้น แต่ก่อนจะไปก็ไป จะอยู่ก็อยู่ ตอนนี้มีเพื่อนมีฝูงที่เข้าใจกัน (ปัด คุ่มสุวรรณ, ทีมวิจัยตำบลบ้านเหล่า)

7. ได้ความรู้ ข้อมูลมาวิจัยมาเปรียบเทียบกันทั้งการทำนา การปลูกผัก อย่างเช่นการทำนา สมัยเก่าเราใช้วัวใช้ควาย ต้นทุนก็ถูก ทำได้ช้า ราคาข้าวไม่ดี สมัยนี้ทำได้เร็ว ราคาข้าวดี ต้นทุนสูง วิถีชีวิตก็เปลี่ยน การทำวิจัยทำให้ได้ความรู้ ได้คิดกับตัวเองว่าเราจะช่วยกันแก้ไขอย่างไร ช่วยกันระดมความคิดกันหลายๆด้าน ทีมวิจัยก็จะเป็นอีกทีมหลักที่จะชวนชาวบ้านทำวิถีชีวิตทำเกษตรที่ลดต้นทุนบ้างและให้ปลอดภัย ปลอดภัย ตอนนี้อยู่บ้านรู้และเริ่มตระหนักเรื่องพืชผักปลอดภัย และกระจายไปหลายๆหมู่บ้านทั้งที่ทำอยู่แล้วและกำลังเริ่ม (เสาร์แก้ว แสนเขียว, ทีมวิจัยตำบลบ้านเหล่า)

8. ในช่วงเตรียมทีมเป็นสิ่งที่คาดหวังในการทำวิจัยว่าชุมชนได้มีความรู้ในการทำวิจัย และช่วงก่อนเตรียมทีมเราคาดหวังว่าอยากให้แม่ใจเป็นพื้นที่ปลอดภัยพืช ซึ่งทุกคนไม่มีความรู้เกี่ยวกับการทำวิจัย ก็ได้มาระดมกัน พูดกัน หาความรู้ จากการไปอบรมเพื่อให้รู้ว่าการทำวิจัยทำอะไร ทำใหพบว่า การเตรียมทีมที่ดีเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าเราเตรียมทีมไม่ดีเราจะไม่ได้ทำวิจัย ถือว่าช่วงเตรียมทีมเราทำงานได้สำเร็จ เตรียมตัวเอง เตรียมข้อมูล เตรียมนำเสนอ สก. ต่อมาคือการแบ่งบทบาทหน้าที่ ซึ่งมองว่าทุกคนทำตามบทบาทของตัวเอง จากที่ได้ทำงานร่วมกันมองว่าทีมมีความเข้าแข็ง ไม่ได้หายไปทั้งหมด ส่วนมากมาเกินครึ่ง ทุกครั้งที่ทำกิจกรรมในพื้นที่ ทุกคนทำตามบทบาทของตัวเองได้อย่างดี ทีมมีความเข้มแข็ง ซึ่งจากประสบการณ์การทำงานมาหลายอย่างการทำงานเป็นทีมเป็นปัญหายุ่งยา เมื่อแบ่งบทบาทแล้วบางคนไม่มีความรับผิดชอบ แต่มองว่าทีมวิจัยมีความรับผิดชอบ ถึงแม้ว่าจะมีการบกร่อง บ้างแต่ก็เป็นธรรมชาติของการทำงาน เพราะว่าเป็นงานจิตอาสา ทุกคนต่างมีภาระ มีปัญหาอยู่ข้างหลัง ต้องถอยกลับไปแก้ก่อน ถือว่าทีมงานมีความรัก ผูกพันกับทีมงาน ถือว่าเป็นสายสัมพันธ์ที่แนบแน่น การทำงานต้องมีความคิดขัดแย้งกันเป็นธรรมดา แต่สุดท้ายแล้ว การทำงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ทีมวิจัยสามารถเชิญคนข้างนอกมาร่วมได้ ซึ่งมันไม่ใช่เรื่องง่ายในการที่ระดมคนมาทำกิจกรรม นี้ความสามารถของทีม/กลุ่ม มีสายสัมพันธ์กับชุมชน มีบทบาทหน้าที่อย่างเช่นกำนัน อดีตกำนัน ผอ.รพ.สต. เป็นคนทำงานในพื้นที่อยู่แล้ว ปัจจัยความสำเร็จของทีมคือความสามัคคี ความเสียสละของกลุ่ม สายสัมพันธ์ความผูกพัน ความเป็นมิตรต่อกันในทีมวิจัยและต่อชุมชน ทำให้เราได้รู้ว่าชุมชนมีความต้องการอะไร แต่ไม่มีคนนำเสนอ ทุกคนเดินสะเปะสะปะ ที่จริงทุกคนมีความรู้แต่ไม่มีการต่อยอด วิจัยครั้งนี้ทำให้ชุมชนเห็นว่าวิจัยมาแล้ว มองภาพ นำเสนอแล้วก็จะเกิดประโยชน์กับชุมชน เกิดประโยชน์กับตัวเอง สานต่อเรื่องอื่นได้ ถ้าทำวิจัยจบแล้วเราสามารถนำเสนอ ประชาสัมพันธ์ ต่อได้ว่าทีมวิจัยได้ประสบความสำเร็จอะไรบ้าง เกิดผลอะไรบ้าง 1 ปี มีผลงานต่อชุมชนอย่างไร เช่น คนที่ทำเกษตรปลูกผักปลอดภัย ถ้าเราขับเคลื่อนต่อไปมันจะมีแรงผลักดันมากขึ้น ก่อเกิดให้มีรายได้ต่อชุมชน ก่อเกิดผลต่อสุขภาพของชุมชนอย่างควบคู่กัน (สุรชิต ดวงจันทร์, ทีมวิจัยตำบลบ้านเหล่า)

9. ผลของการทำงานวิจัยไม่ได้สูญเปล่า ไม่ได้มองว่าต้องบรรลุผลสำเร็จร้อยเปอร์เซ็นต์ ตรงนี้เป็นการเริ่มต้นของชุมชนของชาวบ้านที่มาทำงานวิจัยเป็นครั้งแรกจากที่ไม่มีความรู้เลย ไม่รู้ว่าจะทำวิจัยต้องทำลักษณะไหน การทำวิจัยโดยมีพี่เลี้ยงคอยแนะนำ เหมือนกับเราได้สอนคนในชุมชนให้มีความรู้เกี่ยวกับการทำวิจัย และนำเสนอผลงานออกมา ตอนนี้อยู่เกี่ยวแค่เรื่องการเกษตร เกี่ยวกับการท่องเที่ยวด้วย มันเชื่อมโยงด้วย อย่างตอนนี้ไม่เคยมองการท่องเที่ยวที่สนใจจะเป็นภาพหนึ่งของการท่องเที่ยว และจะมีฝั่งบ้านเหล่าจะเป็นด้านเกษตรอินทรีย์ ซึ่งงานวิจัยมาถูกจังหวะถูกเวลา หลังจากวิจัยเสร็จเส้นทางพื้นที่อาจจะหาการเชื่อมงานต่อกับหน่วยงานต่างๆ ทำโครงการต่อยอดจากสิ่งที่ทีมวิจัยทำไว้ จะทำให้เกิดการตระหนักของชุมชน ตระหนักถึงพิษภัยของสารเคมี งานวิจัย ได้เชื่อมกับกลุ่มที่ทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรปลอดภัยเข้ามา ขยับขับเคลื่อนในชุมชนมากขึ้น มีคนรู้จักมากขึ้น มีคนค้าขายผักปลอดภัยมากขึ้น ทำให้ชุมชนได้รู้ว่า ถ้า

อยากซื้อผักปลอดสารต้องมาบ้านเหล่า ซึ่งนับว่าเกิดจากการเชื่อมกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ เครือข่าย ทำให้กลุ่มเกษตรกรขับเคลื่อนได้เร็วขึ้น หากทำอย่างมุ่งมั่นก็จะส่งเสริมให้เกิดรายได้ เกิดสุขภาพ และเกิดความกลมเกลียวสามัคคีของคนในชุมชนที่จะร่วมกันผลักดันให้เกิดขึ้น (สุรจิต ดวงจันทร์, ทีมวิจัยตำบลบ้านเหล่า)

10. ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดพะเยา ตัวแรกเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ตัวที่สองคือเป็นเมืองเกษตรปลอดภัย เป็นเมืองอยู่ช้าอยู่น่า โดยเฉพาะข้าวหอมมะลิที่อำเภอจุน แผนพัฒนาจังหวัดสองตัวดังกล่าวเป็นตัวขับเคลื่อนยุทธศาสตร์จังหวัด แต่ถ้าเรามองที่ตัวของอำเภอแม่ใจก็มีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาของตำบลบ้านเหล่า จะทำอย่างไรในเชิงนโยบายเราจะสามารถทำให้ผู้บริหารท้องถิ่นบรรจุประเด็นเกษตรปลอดภัยเข้าในแผน ใช้ข้อมูลจากงานวิจัยรองรับ (สนธิคำดี, ทีมวิจัยตำบลบ้านเหล่า)

11. เรื่องงานวิจัยที่เข้ามาในพื้นที่เป็นเรื่องที่สนใจมาหลายปีแล้ว เคยได้พบกับคนที่ทำงานกับ สกว. มาหลายที่ แต่เราไม่มีความรู้ ความสามารถที่จะทำโครงการได้ พอได้มาพบกับพี่เลี้ยงพะเยาโดยบังเอิญ มันก็เลยลงตัว แต่เสียต้ายที่เราได้มีโอกาสรู้จักและทำวิจัยท้องถิ่นที่เป็นช่วงสุดท้ายของ สกว. ถ้าเราทำได้เร็วกว่านี้อาจจะได้ต่อยอด แต่ก็ไม่เป็นไร ถือว่าเป็นงานที่ทีมตั้งใจทำและได้มาทำก็ไม่มีปัญหาอะไร ซึ่งในช่วงแบ่งบทบาทหน้าที่เคยพูดกับทีมงานตลอดว่าเราเชื่อมั่นในตัวทีมงาน เราไม่ใช่เริ่มต้นนับหนึ่งกันใหม่กับทีม ทุกคนต่างเคยร่วมงานกันมา บางคนร่วมงานกันเกือบ 10 ปี สำหรับตัวเองอาจดูเหมือนละบทบาทหน้าที่บ้าง ในช่วงเริ่มต้น หลังจากแบ่งบทบาทหน้าที่แล้ว มีปัญหาเรื่องสุขภาพ แต่มีอะไรก็สื่อสารกับทีมงานได้ตลอด เพราะเชื่อมั่นในทีม เพราะทำงานด้วยกันมานาน ถ้ามองงานในช่วงปฏิบัติการ เราได้พบปะสิ่งดีๆ ระหว่างทางตลอด ทั้งการร่วมมือของชุมชน ได้เจอกลุ่มเกษตรกรที่มีใจอินทรีย์ กลุ่มของก้านันยอดชัย สมาพันธ์เกษตรกรมัยยิ่นฯ พะเยา แต่ละส่วนทำให้งานวิจัยเดินไปได้ไม่สะดุด มีเครือข่ายเพิ่มเติม ได้พบปะสิ่งดีๆ โดยตัวทีมวิจัยทุกคนช่วยกัน ตอนแรกมีความหนักใจว่าเราจะทำอย่างไร และตอนนี้ พขอ. ของอำเภอแม่ใจก็ทำเรื่องของอาหารปลอดภัย สิ่งแวดล้อมปลอดภัย เรื่องงานวิจัยที่ทีมวิจัยได้ทำมีความสอดคล้องกับนโยบายระดับอำเภอในส่วนของคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอ

ด้านปัญหาในการทำงาน ทำกิจกรรม เช่น เวทีนำเสนอผลการศึกษาต่อชุมชน เป็นที่น่าเสียดาย วันที่จัดไปตรงกับงานในชุมชนหลายงาน เราเชิญกลุ่มเป้าหมาย กำหนดไว้ 150 คน แต่ติดงานชุมชนมาไม่ครบตามที่กำหนด แต่ภาคีเครือข่ายที่มาร่วมงานก็ได้ตามเป้า ขาดแต่กลุ่มแกนนำและกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ แต่ถือเป็นการคืนข้อมูลที่ลงตัว และกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการวิจัยก็ได้พื้นที่ของตลาด เช่น ทุกวันพุธ ขายที่เทศบาลตำบลแม่ใจ ทุกวันศุกร์ ขายที่โรงพยาบาลแม่ใจ คิดว่าผลการทำวิจัย 1 ปี ที่ผ่านมาได้ช่วยเปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มเกษตรกรได้ โดยเฉพาะกลุ่มที่ใจมีความตั้งใจทำให้ไปได้ไกลมากขึ้นกว่าเดิม (ศุภชีพ สิริวงศ์ใจ, ทีมวิจัยตำบลบ้านเหล่า)

4.5.2 บทเรียนการเรียนรู้จากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโครงการวิจัยเรื่องการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา มีดังนี้

4.5.2.1 บทเรียนการดำเนินกิจกรรมช่วงเตรียมทีมและชุมชน ในช่วงก่อนการดำเนินการทั้งชุมชนและนักวิจัย ยังไม่เข้าใจ วิจัยคืออะไร ทำวิจัยอะไร ทำอย่างไร ? มีประโยชน์กับประชาชนมากน้อยแค่ไหน

ไหน? เศรษฐกิจจะดีขึ้นไหม? เป้าหมาย วิสัยทัศน์เป็นอย่างไร? ขาดความมั่นใจเพราะคิดว่าการวิจัยเป็นเรื่องที่ยาก ชาวบ้านจะทำได้ไหม? แต่พอมีการดำเนินกิจกรรมประชุมทีมวิจัย ประชุมชาวบ้าน และมีการฝึกอบรมแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการออกแบบเครื่องมือในการศึกษาวิจัยร่วมกัน ประเด็นคำถามและข้อกังวลดังกล่าวได้ค่อยๆคลี่คลายไป เนื่องจากในกระบวนการดำเนินกิจกรรมช่วงเตรียมทีมวิจัยและชุมชนในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ก่อเกิดการเรียนรู้ ส่งผลต่อทีมวิจัย และชุมชน ดังนี้

1. เรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมทีมวิจัยและชุมชน ในการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ กระบวนการวิธีดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกัน สามารถออกแบบเครื่องมือการวิจัยแบบมีส่วนร่วม การวางแผนการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน และกำหนดบทบาททีมวิจัยในการบริหารจัดการโครงการวิจัยร่วมกันได้

2. เรียนรู้วิธีทำเครื่องมือ การเล่าเรื่องราว การตั้งคำถาม การกำหนดขอบเขต เนื้อหา พื้นที่ และกลุ่มเป้าหมาย การทำวิจัย ร่วมภายในทีมวิจัย มีพลัง มีความมั่นใจ เข้าใจงาน เน้นเป้าหมายกระบวนการพาทีมถึงเป้าหมาย ได้ความร่วมมือจากชุมชนและทีมวิจัยที่ เสียสละ มีน้ำใจในกลุ่ม

3. เรียนรู้วิธีการทำงาน เทคนิคการลงทำงานวิจัยในพื้นที่ ทีมมีความเป็นหนึ่งเดียว เป็นทีม มีพลัง ความสัมพันธ์ของทีม เป็นพี่น้อง คุยกันได้ ไปในทิศทางเดียวกัน มีความกล้าแสดงออก กล้าคิด กล้าลงมือทำ กล้าในการนำเสนอแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

4. เรียนรู้การสร้างความร่วมมือชุมชนก่อนการดำเนินการวิจัย ทำให้คนในชุมชนสนใจเข้าร่วม ชาวบ้านสนใจเป็นเรื่องใหม่ อยากศึกษาหาความรู้ เปิดใจ ให้ความร่วมมือ รับรู้ข้อมูลจากทีม สร้างความเชื่อใจ ความเชื่อถือทีมวิจัย

5. เรียนรู้วิธีการหาเครื่องมือ การตั้งคำถาม การรับรู้หลักการเก็บข้อมูล การวิจัยต้องทำแบบนี้หนา..สร้างความมั่นใจในตนเอง การตั้งคำถามกับชุมชน คำถามทางวิชาการปรับเป็นคำถามแบบชาวบ้านเข้าใจง่าย

4.5.2.2 บทเรียนการดำเนินกิจกรรมช่วงการเก็บข้อมูลพื้นที่ ได้รับการตอบรับดี ได้ข้อมูลเกินคาด ส่งผลต่อทีมวิจัย และชุมชน ดังนี้

1. ทีมวิจัยและชุมชน เข้าใจในธรรมชาติของหมู่บ้าน ตั้งแต่ตั้งหมู่บ้าน ประวัติ ปราชญ์ การต่อยอดแนะนำผู้รู้ท่านอื่น บริบทของพื้นที่

2. ทีมวิจัยและชุมชน เข้าใจบริบทพื้นที่ชุมชน รู้ปัญหาความต้องการของชุมชน (อยากได้อะไร ความต้องการ) ทีมไปสามารถช่วยได้ ที่รับฟังข้อมูลรู้ในสิ่งที่ไม่รู้ (ประวัติหมู่บ้าน วิถีหมู่บ้าน) ขยายผลเผยแพร่ การสื่อสารถ่ายทอด

3. คนในชุมชนหลายวัยมาเล่าสู่กันฟัง พื้นฐานหมู่บ้านมีความเป็นมาอย่างไร รู้ตระกูล ได้รู้จักตนเอง การแก้ปัญหา เป็นการถ่ายทอดข้อมูลจากวัยหนึ่งสู่อีกวัยหนึ่ง ได้รู้ความต้องการ เปลี่ยนเวทีประชุมเป็นเวทีถ่ายทอด

4. ได้ลงพื้นที่รู้วิถีชีวิต ตัวไหนที่จะสนับสนุน สินค้า ถ้าไม่ลงไม่รู้สินค้าในหมู่บ้าน สนับสนุนอาชีพ ได้เห็นภาพ ของชุมชนที่จะเกิดต่อชุมชนในวันข้างหน้า เกิดประโยชน์แน่นอน การเพิ่มมูลค่าสินค้า

5. ชุมชนได้รับรู้ข้อมูลด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญา ได้แลกเปลี่ยนข้อมูล ชาวบ้านได้รับรู้ ขยายการรับรู้ได้เผยแพร่ มีการต่อยอดความคิด ได้ตอบ ชาวบ้านเข้าใจ เปลี่ยนใจ ได้ใจจากชุมชน สร้างความตระหนักและเห็นค่าภูมิปัญญา ชาวบ้านภูมิใจนำเสนอ

4.5.2.3 บทเรียนการดำเนินกิจกรรมช่วงการปฏิบัติการวิจัยบนฐานข้อมูล กลุ่มอาชีพบางกลุ่มขาดความรู้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ การออกแบบโลโก้ เช่น ดอกไม้ประดิษฐ์ ข้าวต้มทองเตย และเป็นกลุ่มอาชีพที่อยู่กับกลุ่มลูกค้าอีกแบบที่มีขอบเขตจำกัด ในการสร้างการเรียนรู้ต้องใช้เวลาในการสร้างเครือข่าย แม่ค้า การยอมรับ การรับรู้และความพึงพอใจของกลุ่ม กำลังซื้อ ผู้บริโภค โดยเลือกกลุ่มที่สนใจอยู่ที่สถานการณ์ ประสบการณ์ เติบโตความรู้โดยการฝึกอบรม เพื่อการเปิดกว้างให้ตนเองและกลุ่มอาชีพ และการปฏิบัติการทดลองตลาดโดยการจัดการหิ้วอิมทาง

1. กระตือรือร้น มีการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ พัฒนาสินค้าเพิ่มมูลค่า พัฒนาอาชีพตัวเอง พัฒนาตนเอง เพิ่มรายได้ มีไอเดียแปลกใหม่ มีความสุข สร้างแรงบันดาลใจ มีความมั่นใจ อยากเผยแพร่ความรู้ ภูมิปัญญา สร้างการรับรู้ของคนในชุมชน ขยายฐานตลาด สร้างแรงบันดาลใจให้กลุ่มอื่น

2. การมีโลโก้ ทำให้รู้ว่หมายถึงสิ่งไหน ภาพลักษณ์การจำ มีโลโก้รองรับ ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจ มีกำลังใจผลิตสินค้า เสริมกำลังใจกลุ่มอาชีพ

3. กลุ่มอาชีพได้รับการเผยแพร่ชุมชนรับรู้มากขึ้น อาหารขายดี สร้างรายได้ให้กลุ่มอาชีพ ความสนใจของคนที่เคยมา การรับรู้ชุมชน มีความสนใจ การตอบรับของคนในอำเภอ มีการสอบถาม มีการรับรู้ สร้างตัวตนให้เครือข่าย หน่วยงานในระดับพื้นที่จังหวัดรู้จัก

บทที่ 5

สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยชุดโครงการวิจัยกระบวนการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชน ด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา ถือว่าเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่สำหรับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เปิดโอกาสและเปิดพื้นที่การเรียนรู้ให้กับชุมชนได้เข้าถึงความรู้ และและทรัพยากรสำหรับการแก้ไขปัญหาการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตนเองบนฐานความรู้จากการวิจัย แม้ว่าจะมีชุมชนเพียง 2 ตำบล ที่ได้เข้าร่วมและทำโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้ชุดโครงการวิจัยนี้ เพียง 2 โครงการ แต่ก็จุดเริ่มต้นของการวางรากฐานของการวิจัยและการพัฒนาที่มาจากฐานชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นกระบวนการ มีความเป็นเหตุเป็นผล สร้างกระบวนการเรียนรู้ ตั้งรับ ปรับตัว ของชุมชนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นตนเองได้เป็นอย่างดี ใน 2 เรื่อง คือ 1) การสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา และ 2) การปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตทางการเกษตรเคมีสู่เกษตรปลอดภัยอันจะนำไปสู่การฟื้นฟูวิถีชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรชุมชนต้นน้ำอิง ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ผู้วิจัยสามารถสรุปผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัย ได้ดังนี้

5.1 สรุปอภิปรายผล

จากการดำเนินงานโครงการวิจัยฯ และกระบวนการวิธีการสร้างการเรียนรู้การทำวิจัยใน 7 ขั้นตอน คือ 1) การสร้างการเรียนรู้ เข้าใจ เข้าถึง งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2) การสร้างการเรียนรู้การพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3) สร้างการเรียนรู้ศึกษารวบรวมวิเคราะห์ ของดี และศักยภาพชุมชนท้องถิ่น 4) สร้างการเรียนรู้พลังความร่วมมือภาคีเครือข่าย หน่วยงาน องค์กรท้องถิ่นและชุมชน 5) สร้างการเรียนรู้ปฏิบัติการแก้ปัญหาบนฐานความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 6) สร้างการเรียนรู้สรุปบทเรียน ปรับปรุง ยกระดับความรู้ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และ 7) การสร้างการเรียนรู้ การสื่อสารและขยายผลคุณค่าความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พบว่า กลุ่มนักวิจัยชาวบ้านพื้นที่ตำบลดอกคำใต้และตำบลบ้านเหล่า มีศักยภาพในการดำเนินการวิจัยเพื่อสร้างการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาพร้อมกับชุมชน เชื่อมภาคีเครือข่ายในพื้นที่ได้ และเกิดการพัฒนาทักษะการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของนักวิจัยชาวบ้านจังหวัดพะเยา ได้แก่ ทักษะการทำงานเป็นทีม ทักษะการประสานงานภายในชุมชน และทักษะการวางแผนดำเนินงานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งนี้หากชาวบ้านหรือคนในชุมชนได้รับการหนุนเสริม เปิดโอกาส เปิดพื้นที่ให้สามารถเข้าถึงเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนสร้างความรู้ของท้องถิ่นจะนำไปสู่การพัฒนาพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งมั่นคง สามารถรับมือกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เข้ามากระทบต่อชุมชนท้องถิ่นได้

นอกจากนี้กระบวนการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและบนฐานทรัพยากรของชุมชนได้ก่อให้เกิดคุณค่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา 5 ด้าน สรุปได้ดังนี้

1. คุณค่ากระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริง ปฏิบัติการจริง ในพื้นที่จริงและชีวิตจริงของคนในชุมชน เปิดโอกาสให้คนในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้ทดลอง ช่วยกันศึกษาหาข้อมูล ร่วมกันศึกษาเรียนรู้ปัญหาของตนเอง ปัญหาของชุมชน ช่วยกันวิเคราะห์ แสวงหาทางออกร่วมกัน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นเครื่องมือในการสร้างพลังคุณค่าความภาคภูมิใจของชาวบ้านและชุมชนที่ได้ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและนำไปสู่การการสร้างความตระหนักของชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนร่วมกันได้ซึ่ง คุณค่ากระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจากการดำเนินการ มีด้วยกัน 7 กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) การสร้างการเรียนรู้ เข้าใจ เข้าถึง งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2) การการสร้างการเรียนรู้การพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3) สร้างการเรียนรู้ศึกษารวบรวมวิเคราะห์ ของดี และศักยภาพชุมชนท้องถิ่น 4) สร้างการเรียนรู้ปฏิบัติการแก้ปัญหาบนฐานความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 5) สร้างการเรียนรู้ พลังความร่วมมือภาคีเครือข่าย หน่วยงาน องค์กรท้องถิ่นและชุมชน 6) สร้างการเรียนรู้สรุปบทเรียน ปรับปรุง ยกระดับความรู้ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และ 7) การสร้างการเรียนรู้ การสื่อสารและขยายผลคุณค่าความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2. คุณค่าความรู้จากการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ความรู้จากผลการดำเนินการวิจัย เป็นคุณค่าความรู้ที่เกิดจากความรู้ภูมิปัญญาบนฐานวัฒนธรรมและฐานทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นผสมผสานกับความรู้ทางวิชาการ “การฟื้นความรู้เก่า เรียนรู้ความรู้ทางวิชาการ ผสมผสานเป็นความรู้ใหม่” เช่น ความรู้ภูมิปัญญาการผลิตทางการเกษตรผสมผสานกับความรู้วิชาการสมัยใหม่ ในการทำเกษตรปลอดภัย การรับรองมาตรฐานเกษตรปลอดภัย และความรู้ภูมิปัญญาการประกอบอาชีพบนฐานวัฒนธรรมผสมผสานกับความรู้วิชาการที่มีการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ การออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ 15 กลุ่มอาชีพ และการทดลองการตลาดสินค้าทางวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งคุณค่าความรู้จากการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจากผลการวิจัย มีด้วยกัน 6 เรื่อง ประกอบด้วย 1) การยกระดับทุนวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น 2) การสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น 3) การสร้างกลุ่มเครือข่ายการจัดการเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้ 4) สถานการณ์ศักยภาพวิถี ภูมิปัญญาวิถีการผลิตเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนต้นน้ำอิง 5) การสร้างกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนต้นน้ำอิง 6) การปรับตัวเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรชุมชนต้นน้ำอิง

3. คุณค่าการพัฒนานักวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นพะเยาในพื้นที่ตำบลดอกคำใต้และตำบลบ้านเหล่า มีความเข้าใจแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สามารถออกแบบการทำงานอย่างมีส่วนร่วม ทำงานเป็นทีม แบ่งบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของทีมงาน ช่วยกันเติมเต็มสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน พัฒนาศักยภาพความรู้ของทีมงานร่วมกันผ่านบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในการดำเนินงาน และสามารถประเมินวิเคราะห์ร่วมกันในการดำเนินงานต้องทำงานกับใครบ้าง หน่วยงาน องค์กรใดบ้าง เพื่อประสานสร้างความเข้าใจกับชุมชน กลุ่มเป้าหมายต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อขอความร่วมมือ เช่น การขอข้อมูล การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และพัฒนาศักยภาพในการทำวิจัยมากขึ้น

ได้แก่ การสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่ต้องการและตอบวัตถุประสงค์ การสัมภาษณ์ จัดบันทึกข้อมูล การจัดระบบและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน เป็นต้น เมื่อกลุ่มนักวิจัยมีข้อมูล ความรู้ทำให้มีความมั่นใจในการดำเนินงาน ประสานงานกับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกชุมชนมากขึ้น กล้าพูด กล้าแสดงออก แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อขับเคลื่อนกระบวนการงานวิจัยในพื้นที่ให้ดำเนินการได้ตามแผนที่ตั้งไว้ได้อย่างสำเร็จ เกิดนักวิจัยท้องถิ่นในพื้นที่ 2 ตำบล จำนวน 32 คน

4. คุณค่าการพัฒนาพื้นที่รูปธรรมการแก้ไขปัญหาด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การดำเนินงานวิจัยท้องถิ่นพะเยา ได้สร้างพื้นที่รูปธรรมการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ตำบลดอกคำใต้ คือ เกิดพื้นที่แลกเปลี่ยน วิเคราะห์ และปฏิบัติการทดลองกาดหมั้วอิมตาง สัจจกร 2 ครั้ง ที่ช่วยยกระดับวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้ 20 กลุ่มอาชีพ ในพื้นที่ชุมชน 7 ชุมชนให้เป็นเครือข่ายตามธรรมชาติที่ยกระดับคุณค่าสู่มูลค่าของวัฒนธรรมภูมิปัญญา ขับเคลื่อนการสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้มีพลังมากขึ้น เกิดเครือข่าย คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาตำบลดอกคำใต้ เพื่อขับเคลื่อนการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญา และพัฒนาส่งเสริมเศรษฐกิจตำบลดอกคำใต้บนฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ได้แก่ กาดหมั้วอิมตาง และมีเป้าหมายจะสร้างกาดฮอม่ใจ สำหรับขายสินค้าชุมชน ช่วงวันหยุดปีใหม่ สงกรานต์ และรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาของพื้นที่ตำบลบ้านเหล่า คือ เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดภัย 28 ราย ในพื้นที่ชุมชน 10 ชุมชน และได้สมัครขอรับการตรวจแปลง รับรองแปลงแบบ PGS ซึ่งผ่านมาตรฐานการตรวจแปลง ได้รับใบรับรอง PGS จำนวน 7 ราย จากสมาพันธ์เกษตรกรม้งยั่งยืน SDGsPGS จังหวัดพะเยา และกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นมีแนวคิดขับเคลื่อนเกษตรปลอดภัยให้เป็นประเด็นในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในระดับหน่วยงานท้องถิ่น เชื่อมกับนโยบายของหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในระดับอำเภอและจังหวัดต่อไป

5. คุณค่าการสร้างพลังความร่วมมือภาคีเครือข่าย

กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เริ่มต้นจากปัญหา ความต้องการ และดำเนินการโดยชาวบ้าน กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่น แต่ในกระบวนการฯ การทำกิจกรรมวิจัยในพื้นที่จะเชื่อมโยงกลุ่ม หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาเป็นภาคีเครือข่ายในการหนุนเสริมการทำงานของกลุ่มนักวิจัยให้มีพลัง บรรลุเป้าหมาย ซึ่งงานวิจัยท้องถิ่นไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการศึกษาข้อมูล ได้ข้อมูล ความรู้ตามวัตถุประสงค์การวิจัยเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับกระบวนการเชื่อมภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ทั้งระดับชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ทั้งที่เป็นหน่วยงาน องค์กรภาครัฐ เอกชน หรือภาคประชาชน ที่สนใจหรือมีแนวทางการทำงานที่สามารถหนุนเสริมกันและกันได้ ดังนั้นตลอดเส้นทางของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นการเชื่อมประสาน สร้างโอกาสในการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนกับภาคีเครือข่ายทั้งใหม่และเก่าเพื่อเข้ามาเป็นพลังในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นพะเยาร่วมกัน ได้แก่ กลุ่มชาวบ้าน 6 กลุ่ม กลุ่มหน่วยงานองค์กรท้องถิ่น เทศบาลตำบล 6 เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล 3 ตำบล กลุ่มหน่วยงานภาครัฐในระดับพื้นที่ 4 หน่วยงาน กลุ่มหน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัด 2 หน่วยงาน กลุ่มหน่วยงานสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา 3 คณะ กลุ่มองค์กรภาคีเครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายการพัฒนา

คุณภาพชีวิตระดับตำบลและอำเภอแม่ใจ เครือข่ายชุมชนท่องเที่ยวตำบลหนองหล่มและตำบลสันโค้ง และกลุ่มกองทุนสวัสดิการตำบลดอกคำใต้

กล่าวโดยสรุปกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนับเป็นการติดตั้งอาวุธทางปัญญาให้กับชุมชนท้องถิ่นให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง สามารถตั้งรับปรับตัว อยู่ร่วมกันได้อย่างมีพลังและศักดิ์ศรี และท่ามกลางความท้าทายใหม่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงปัจจุบันที่ส่งผลกระทบเชื่อมโยงถึงกันทั้งในชุมชนท้องถิ่น สังคม และโลก ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ด้วยงานวิจัยท้องถิ่นจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาจากฐานรากชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากมุ่งเน้นการพัฒนาคน พัฒนาความรู้ และพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็ง สนับสนุนให้ชาวบ้านได้คิดวิเคราะห์ปัญหา กำหนดทางเลือก และปฏิบัติร่วมกันด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ซึ่งเป็นแนวทางที่ช่วยพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นในการจัดการปัญหา ที่เริ่มจากล่างสู่บน เปิดพื้นที่ให้ท้องถิ่น/ชาวบ้านเข้ามามีส่วนได้ศึกษา ค้นหาปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ ตลอดจนกำหนดแนวทางแก้ไขด้วยตนเอง และจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง อีกทั้งข้อมูลความรู้ได้จากการทำวิจัยสามารถนำไปใช้ประกอบการวางแผน กำหนดนโยบาย การพัฒนาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของคนในท้องถิ่นที่ สร้างการเปลี่ยนแปลงชุมชนบนฐานศักยภาพ ฐานทรัพยากร ระบบคุณค่า และระบบสังคมซึ่งจะนำไปสู่พัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริงได้

5.2 ข้อเสนอแนะ

1. จากกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนี้ได้เกิดการรวมกลุ่มและพัฒนาศักยภาพกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ และตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ได้ 32 คน ซึ่งมีศักยภาพ มีจิตอาสา และมีความคิด ตระหนักถึงการแก้ปัญหา สร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา เสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นจึงควรมีการหนุนเสริม พัฒากลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นดังกล่าวให้เป็นแกนนำในการขับเคลื่อนแนวคิดกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่นำไปสู่การสร้างการเรียนรู้การแก้ไขปัญหาบนฐานของชุมชน จนเกิดกลุ่มเครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่นพะเยาที่สร้างความรู้ ยกระดับความรู้ท้องถิ่นสู่การพัฒนาจังหวัดพะเยาร่วมกัน

2. กระบวนการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา เพื่อให้เกิดผลในมิติของการพึ่งตนเอง การเกื้อกูลกัน และสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อย่างแท้จริง ควรมีการศึกษาวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เชื่อมโยงการทำงานร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ ทั้งส่วนท้องถิ่น อำเภอ และจังหวัด

3. ชุมชนควรมีการสร้างกลไกภาคีเครือข่ายทุกระดับในจังหวัดพะเยาเพื่อการขับเคลื่อนการสร้างเศรษฐกิจบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรที่มีความต่อเนื่องเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่ยั่งยืน

4. หน่วยงานภาครัฐ องค์กรท้องถิ่นควรเข้ามามีบทบาทในการสร้างการเรียนรู้ สนับสนุนทุน ความรู้ บุคลากรในการหนุนเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็ง โดยหน่วยงานทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน เปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านได้เป็นผู้ดำเนินการบนฐานศักยภาพ ความต้องการของชุมชน

5. ควรมีการศึกษาวิจัยในประเด็นอื่นๆ เช่น สุขภาพ สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ เด็กเยาวชน การศึกษา เป็นต้น ที่สามารถสร้างการเรียนรู้และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ตรงตามความต้องการของพื้นที่โดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นทุกภาคส่วน

6. ควรมีการเปิดพื้นที่ และขยายกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นให้มากขึ้นเพื่อสร้างพลังงานวิจัยและเป็นพลังในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจังหวัดพะเยาอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กระทรวงมหาดไทย.2541. **โครงการเศรษฐกิจชุมชน**. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 127 ตอนพิเศษ 60 ง หน้า 1. กาญจนา แก้วเทพ. **วิชาการยุคใหม่ งานวิจัยชาวบ้านในท้องถิ่นภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก**. เอกสารประกอบการนำเสนออบรมเชิงปฏิบัติการ. หน้า 3.
- ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์. 2556. **การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน**. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมบัติ เขียว. 2552. **แนวทางการจัดการเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนศิระหอโศก ตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ**. สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2547. **สรุปประชุมการสังเคราะห์วิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น**. เชียงใหม่.
- สุวรรณ บัวพันธ์ และคณะ. 2563. **การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานในยุคการเปลี่ยนแปลง**. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.).
- เสธา เขียว. 2552. **แนวทางการจัดการเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนราชธานีอโศก ตำบลบู่ใหม่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี**. สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- พรเทพ รัตนเรืองศรี. 2550. **ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในการแก้ปัญหาความยากจน หมู่บ้านหนองแวง ตำบลโนนสะอาด อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น**. สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- รุ่งวิจิต คำงาม. 2552. **โครงการพัฒนาและติดตามสนับสนุนงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษและอีสานใต้**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.
- รุ่งวิจิต คำงาม. 2552. **กระบวนการและวิธีการศึกษาข้อมูลในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น**. เอกสารสรุปเวทีฝึกอบรมนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ วันที่ 7-8-9 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2552 ณ ศูนย์พัฒนาการเกษตรภูสิงห์ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อ.ภูสิงห์ จ.ศรีสะเกษ. ศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ภาพกิจกรรมโครงการวิจัยกระบวนการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและ
ทรัพยากรของชุมชนด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา

การสร้างความเข้าใจการดำเนินงานร่วมกับทีมวิจัยท้องถิ่นตำบลดอกคำใต้และตำบลบ้านเหล่า

การชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่

เวทีฝึกอบรมแนวคิดกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการออกแบบเครื่องมือในการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม

ติดตามและสนับสนุนสร้างการเรียนรู้การเก็บข้อมูลทีมวิจัยตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

ติดตามและสนับสนุนสร้างการเรียนรู้การเก็บข้อมูลทีมวิจัยตำบลบ้านเหล่า อำเภอมะนัง
จังหวัดพะเยา

ติดตามและสนับสนุนสร้างการเรียนรู้การปฏิบัติการวิจัยตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้
จังหวัดพะเยา

ติดตามและสนับสนุนสร้างการเรียนรู้การปฏิบัติการวิจัยตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ
จังหวัดพะเยา

สรุปบทเรียนการเรียนรู้จากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของนักวิจัยชาวบ้านตำบลดอกคำใต้

สรุปบทเรียนการเรียนรู้จากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของนักวิจัยชาวบ้านตำบลบ้านเหล่า

ประสานความร่วมมือภาคี เครือข่ายเข้าร่วมหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดพะเยา

เวทีนำเสนอรายงานความก้าวหน้าต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น